

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PEDAGOGIKY

ANALÝZA VYBRANÉ ČÁSTI VYUČOVACÍHO CELKU
NA 1. STUPNI VYBRANÝCH ZŠ V PLZNI
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Andrea Hübnerová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Sovová, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. března 2014

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Srdečně děkuji své vedoucí práce Mgr. Pavle Sovové, Ph.D. za milý, laskavý a optimistický přístup a především za cenné rady a připomínky při vypracovávání této práce. Dále velice děkuji vůbec za možnost uskutečnění výzkumného šetření paním učitelkám z plzeňských škol. Poděkování patří také studentce Markétě Čavajdové za spolupráci při získávání materiálů pro výzkum.

Obsah

I. TEORETICKÁ ČÁST	
Úvod.....	8
1 Vyučovací proces.....	10
2 Vyučovací celek.....	12
2.1 Vyučovací hodina	12
2.1.1 Struktura vyučovací hodiny.....	14
2.2 Blok spojených dvou vyučovacích hodin	15
2.2.1 Struktura tzv. ranního bloku	16
2.1 Vybrané faktory ovlivňující vyučovací celek	16
2.1.1 Cíl vyučovacího celku	18
2.1.2 Motivace žáků	21
3 Struktura vyučovacího celku	25
3.1 Obecně o úvodu.....	26
3.2 Úvod vyučovacího celku	28
4 Program Začít spolu	29
4.1 Mezinárodní asociace Step by Step	29
4.2 Step by Step Česká republika.....	29
4.3 Vzdělávací program Začít spolu.....	30
4.3.1 Strategie a východiska programu Začít spolu	31
4.3.2 Organizace vyučování	33
4.3.3 Struktura dne	33
4.3.4 Integrovaná tematická výuka	35
II. PRAKTICKÁ ČÁST	
5 Cíl a plán výzkumu.....	36
6 Výzkumné otázky	37
7 Výzkumný postup	38
7.1 Metody sběru dat.....	38
7.2 Zajištění kvality výzkumného šetření	40
7.3 Zajištění etické dimenze výzkumu	41
7.4 Výběr škol.....	41
7.4.1 Základní škola „A“	42

7.4.2	Základní škola „B“	43
7.5	Oslovení škol	43
7.6	Vlastní sběr dat.....	44
7.7	Práce s daty.....	45
7.7.1	Práce s videonahrávkou.....	45
7.7.2	Práce s přepisy.....	45
8	Zkoumané vyučovací hodiny a celky	46
8.1	Základní škola „A“	46
8.1.1	Struktura hodiny 1. den -1. celek.....	46
8.1.2	Struktura hodiny 2. den - 2. Celek.....	47
8.1.3	Struktura hodiny 3. den - 3. Celek.....	48
8.1.4	Struktura hodiny 4. den - 4. celek.....	49
8.2	Základní škola „B“	50
8.2.1	Struktura hodiny 1. den – 1. hodina	50
8.2.2	Struktura hodiny 1. den – 2. hodina	51
8.2.3	Struktura hodiny 2. den – 1. hodina	51
8.2.4	Struktura hodiny 2. den – 1. hodina	52
9	Základní škola „A“	53
9.1	Porovnání z časového hlediska.....	53
9.2	Srovnání úvodů z hlediska podobnosti.....	56
9.3	Srovnání úvodů z hlediska struktury úvodu.....	58
9.4	Propojenost úvodu s hlavní částí ZŠ A	61
9.4.1	První vyučovací celek.....	61
9.4.2	Druhý vyučovací celek.....	64
9.4.3	Třetí vyučovací celek.....	67
9.4.4	Čtvrtý vyučovací celek.....	70
9.5	Výskyt motivace.....	73
10	Základní škola „B“	75
10.1	Srovnání z časového hlediska.....	75
10.2	Srovnání úvodů z hlediska podobnosti.....	78
10.2.1	Porovnání úvodů z hlediska struktury úvodu	81
10.3	Propojenost úvodu s hlavní částí	83
10.4	Výskyt motivace.....	84

11	Porovnání úvodů obou škol z hlediska podobnosti	86
12	Shrnutí závěrů.....	88
13	Diskuse.....	95
	Závěr	96
	Resumé.....	98
	Seznam použitých zdrojů.....	99
	Seznam použitých obrázků, grafů, tabulek a schémat.....	101
	Seznam příloh.....	102
	Přílohy	
	CD příloha	

Úvod

Velice mě zaujal předmět videotrénink, který byl zaměřen na respektující komunikaci. Absolvování toho předmětu mě ovlivnilo natolik, že jsem se rozhodla udělat analýzu vybrané části vyučovacího celku jako svou diplomovou práci.

Ve své práci se opět pokládám do pro mě tolik zajímavé práce s videonahrávkou. Je naprosto fascinující, co vše v sobě nahrávka skrývá. Člověk sám v hodině je přítomen a řekl by, že je schopen, přesně říci, co se v hodině odehrávalo. Po zhlédnutí nahrávky, s určitým odstupem, jsem vždy velice překvapena, co vše, mi při hodině uteklo. Nahrávku si mohu přetáčet, mohu si ji zpomalit, zesílit, pokud jsem něco neslyšela nebo přehlédla. Mohu se zaměřit na jednotlivé děti, na to jak reagují, jaké používají prostředky nonverbální komunikace, což je při vyučování prakticky nemožné.

V nahrávkách se tentokrát nebudu soustředit na komunikaci mezi učitelem a žákem, ale budu poprvé sledovat průběh hodiny, její skladbu, časové rozvržení, jaké jsou voleny činnosti a mnoho dalšího. Ve své práci se zaměřím konkrétně na úvody hodin, na to, jak rozdílné začátky hodin mohou být, jaké jsou v úvodních částech voleny činnosti a zda je rozdíl v úvodech prvních a druhých hodin. Dalším cílem této práce bude zjistit, zda je úvod nějak propojen s hlavní částí, zda není vytržen z kontextu. To vše budu porovnávat na dvou vybraných plzeňských základních školách, na základní škole kde vyučování probíhá podle vzdělávacího programu Začít spolu a na škole, kde využívají tradičního pojetí vyučování.

Bude určitě zajímavé, sledovat rozdíly, mezi vyučujícími, volenými činnostmi nebo hledat propojenosti úvodu s další částí vyučování. Na absolvovaných praxích jsem byla několikrát svědkem toho, že učitel vejde do třídy, počká na ticho a řekne: „Sedněte si!“ I takový začátek hodiny jsem viděla, dále se jen pokračovalo tam, kde se minulou hodinu skončilo. Proto jsem se rozhodla zaměřit na samotný úvod hodin. Myslím, že právě to, jak učitel hodinu zahájí, jak dětem sdělí, co se bude odehrávat a hlavně proč je velice důležité. Děti potřebují znát důvod, proč danou věc vykonávají, jaký je její smysl a také potřebují být na výuku naladěni. S tím dále velice úzce souvisí motivace. Jednou z nejčastěji kladených otázek, rodičů i učitelů bývá, proč se žák učí či respektive neučí? Proč jeden předmět je pro žáky zábavnější a druhý méně? Proč

některý zvládá hravě a s přehledem a na jiný se musí často a dlouho učit? Myslím, že na všechny tyto otázky bychom našli odpověď právě v motivaci. Motivace je určitě důležitou složkou ve vyučování. Proto se také více zaměřím na to, jakých motivačních činností vyučující využili.

Abych se touto problematikou mohla zabývat, nejprve budu potřebovat získat náklonnost dvou paní učitelek, které mi umožní v jejich třídě získat videonahrávku. Počítám, že práce s videonahrávkou mi zabere nejvíce času při sběru dat, jelikož kvůli přehlednosti a lepší práci budu určitě muset nahrávky převést do písemné podoby. Poté v nich budu hledat pro mě důležité informace, které se budu snažit převést do podoby, která bude vypovídající a přehledná.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Vyučovací proces

Základní škola je místem, kde by si žáci měli osvojit všechny důležité základní vědomosti, dovednosti a postoje (dle terminologie současných vzdělávacích programů kompetence). Toto základní vzdělání je obsahem všech vzdělávacích oblastí. Pod vedením učitelů si žáci osvojují obsahy jednotlivých předmětů (oborů). Děje se tak ve vyučovacím procesu, který Opatřil (Opatřil a kol., 1985) řadí mezi základní didaktické kategorie.¹

V literatuře se setkáváme také s termínem **výchovně – vzdělávací proces**, který můžeme chápat jako proces vzdělávání, který probíhá ve školských zařízeních. Zahrnuje učení žáků a vyučování učitelů.

V obecnějším chápání výchovně vzdělávacího procesu, mluvíme v současnosti o často užívaném pojmu **edukační proces** (nadřazený výraz pro vyučování), který je v pedagogickém slovníku (Mareš, Průcha, Walterová, 2009) vymezen následovně, jsou to: „Všechny takové činnosti, při nichž se nějaký subjekt učí, obvykle za působení (přímého nebo zprostředkovaného) jiného subjektu, který vyučuje či instruuje. Edukační procesy jsou různého druhu podle toho, jaký stupeň intencionality (záměrnosti) a řízení se v nich uplatňuje. Ve školách formálního vzdělávání probíhající edukační procesy s vysokým stupněm intencionálního učení a to vnějškově řízeného.“²

Ucelený systém procesu učení vytvářejí na sebe logicky navazující fáze učebního cyklu. Pokud se žáci seznámí s učebním cyklem, mohou potom využívat strategie správného, efektivního učení. Do učebního cyklu (Sitná, 2009) řadí osm základních fází.³ (viz obr. 1)

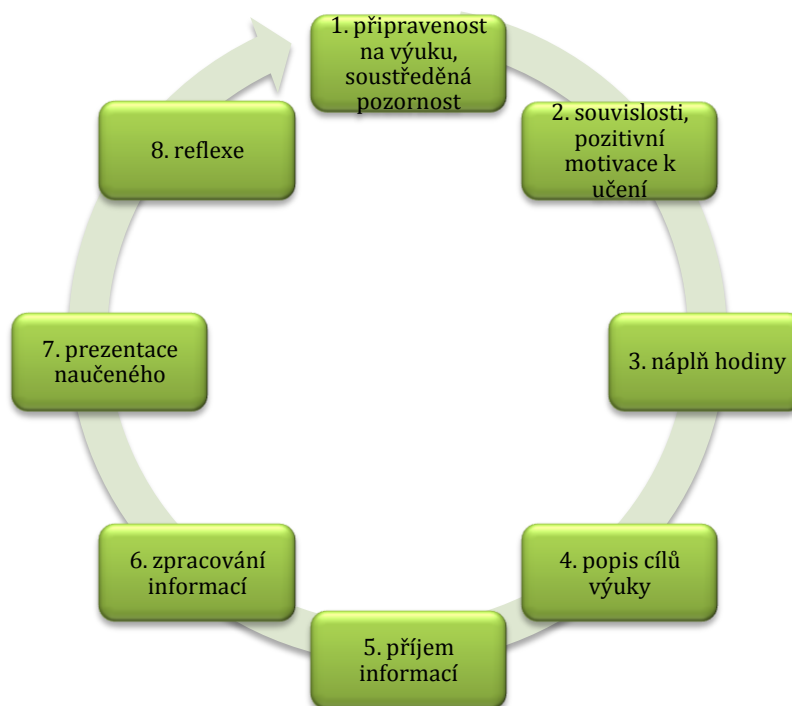
---

¹ OPATŘIL, Stanislav, HRADIL, František, PILČÍKOVÁ, Věra, STAŇKOVÁ, Vlasta a STŘELEČEK, Stanislav. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. 1985 s. 85

² PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2009 s. 53, 54 a 295.

³ SITNÁ, Dagmar. *Metody aktivního vyučování*. 2009 s. 24

Obr. 1 Základní fáze učebního cyklu (Sitná, 2009)⁴

Z pohledu učitele (Cangelosi, 1994) vyučovací proces lze rozdělit do tzv. šestibodového programu.

1. „Stanovení potřeb žáků
2. Stanovení učebního cíle
3. Výběr učebních činností
4. Příprava na učební činnosti
5. Vedení učebních činností
6. Zhodnocení dosažení učebního cíle“⁵

Při procesu učení není jen důležité si stanovit potřeby a učební cíl (viz kapitola 2.1.1 cíl vyučovacího celku), důležité je také cíl sdělit žákům, aby věděli, proč se mají daným učivem zabývat.

Vyučovací⁶ (výchovně-vzdělávací, edukační) proces je strukturován do určitých celků. Zpravidla se skládá z vyučovacích hodin. V základních školách může být vyučování organizováno i jinak: formou různě dlouhých projektů nebo bloků či celků.

⁴ SITNÁ, Dagmar. *Metody aktivního vyučování*. 2009 s. 25

⁵ CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*, 1994 s. 22

2 Vyučovací celek

Vyučovací proces musí být nějak uspořádán. Nejobvyklejší základní „jednotkou“ edukačního procesu v našich školách je vyučovací hodina, která je omezená časově, trvá zpravidla 45 min. Existují ale i jiné varianty, jak může být výuka vystavěna. Proces vyučování může být rozdělen na kratší, ale i delší úseky. Pokud by bylo vyučování rozděleno na moc krátké úseky, hrozí, že nebude učivo ucelené a bude tzv. vytržené z kontextu. Další variantou jsou delší úseky. Delší úseky by měly být rozděleny, alespoň krátkou pauzou, aby nehrozilo narušení duševní hygieny žáků.

Pokud je tento požadavek splněn, může být výuka realizována např. i formou projektů, kdy činnost rozhodně nemusíme dělit do vyučovacích hodin. Projekty mohou být jednodenní, týdenní, měsíční atd. Ovšem po obsahové stránce se projekt od vyučování rozlišuje především v tom, že je zaměřen více na život žáků, reálné situace na jejich zkušenosti a zážitky a také neprobíhá v jednom časovém úseku v celku. Učitel v nich figuruje jen jako rádce či průvodce prací.

Za vyučovací celek tedy budu v kontextu své práce pokládat ucelenou část vyučování, která probíhá v kuse minimálně 45 minut. Je celkem jedno zda se jedná o vyučovací hodinu, blok či projekt. Všechny tyto formy by měly mít společné aspekty. Důležité je si připravit obsah vyučovacího celku, stanovit cíl, žáky motivovat k práci, stanovit si jaké budou použity formy, metody práce a jakým kritériím bude podléhat hodnocení či klasifikace.

2.1 Vyučovací hodina

Vyučovací hodina je stále v dnešní době nejvyužívanější formou vyučování. Má zpravidla 45 minut a pak následuje několik minut na přestávku a po dvou vyučovacích hodinách bývá zpravidla delší přestávka. Hodiny jsou vždy nějak zaměřené a střídají se v denním rozvrhu, který je zařazen do týdenního systému

---

⁶ V kontextu této práce jsem se rozhodla užívat pojem vyučovací proces

podle předem stanoveného rozvrhu, který by měl odpovídat jistým pravidlům. (Mojžíšek, 1984)⁷

Která jsou uvedeny ve sbírce zákonů české republiky (Sbírka zákonů, 2005). Ve které je uvedeno, že první vyučovací hodina by neměla začínat dříve než v 7 hodin a ukončení vyučování nesmí být déle než v 17 hodin. Vyučování však zpravidla začíná v 8 hodin. Dále je zde také uvedeno, že žáci prvního stupně mohou mít v dopoledním i v odpoledním vyučování nejvýše 5 vyučovacích hodin. Počet hodin v týdnu si určuje škola sama ve školním vzdělávacím programu. I o odpočinku mezi hodinami je v zákoně zmínka, nejkratší přestávka by měly být nejméně desetiminutové a po druhé vyučovací hodině, by měla být přestávka delší než patnáct minut. Mezi dopoledním a odpoledním vyučováním by měli mít žáci alespoň 50 minut volna. A pokud se jedná o organizaci výuky jinak než ve vyučovacích hodinách, tak s přihlédnutím k fyziologickým potřebám, toto rozložení výuky upravuje opět školní vzdělávací program.⁸

Dále by rozvržení mělo odpovídat pravidlům, týkají se rozložení předmětu z hlediska jejich charakteru. Podle J. A. Komenského by předměty „lehčí“ měly být řazeny do posledních závěrečných hodin a „náročné“ hodiny by měly být na pozici prvních dvou vyučovacích hodin. (Komenský in Mojžíšek, 1984) V rozvržení týdenním Mojžíšek (1984) doporučuje, aby vyučovací hodiny téhož předmětu byly v týdnu rozděleny tak, aby nebyly příliš blízko ani daleko od sebe. Ideálně např. Pondělí a středa, úterý a čtveřek, atd. Také by se mělo přihlédnout ke křivce aktivity, která je nejvyšší v úterý a ve středu.⁹

Nemělo by se ale stát (zvláště na 1. stupni ZŠ), aby vyučovací hodina byla uzavřeným celkem, který nijak nepokračuje v dalších předmětech. Je dobré promýšlet mezipředmětové vztahy. Vyučovací hodina pak může být součástí jiného většího tematicky zaměřeného celku, tím je žákům umožněno, že získané informace a zkušenosti mohou uplatnit i v následujícím vyučovacím procesu. Je mnoho typů

---

⁷ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina*. 1984

⁸ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Sbírka zákonů Česká republika, Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*. [online]. © 2013 – 2014 MŠMT [cit. 06.03.2014]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb-1>

⁹ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina*. 1984 s. 120 – 124.

vyučovacích hodin, rozeznáváme například hodiny výkladové, upevňovací, opakovací, prověřovací, smíšené, atd. Ať se jedná o kteroukoliv hodinu, nesmíme zapomínat na jednu z nejdůležitějších věcí, a to na stavbu hodiny. Struktura hodiny může být pokaždé jiná, ale vždy by měla obsahovat úvod, aktivizaci upevnění a na závěr shrnutí. (Mojžíšek, 1984)¹⁰

2.1.1 Struktura vyučovací hodiny

Důležité je si před samotnou výstavbou hodiny ujasnit několik požadavků, které by měla hodina splňovat. Učitel by měl mít jasně a výstižně stanoven obsah hodiny, její cíl a téma.

Dopředu by si měl také dobře rozplánovat, jak zajistí, aby aktivita žáků byla zajištěna po celou dobu výuky. Což je někdy velice těžké zajistit a skoro nemožné, pokud není hodina důkladně rozplánovaná. Dalším požadavkem je zcela jistě ucelenost hodiny jako takové, ale i propojenost s ostatními hodinami (jiných předmětů/oborů). Aby se nestalo, že hodina bude vytržena z kontextu celého vyučování a žáci tím získají pocit roztržitého, popř. nejistoty a zmatenosti.

Vyučovací hodina musí být dopředu časově rozvržena, učitel musí počítat s tím, že žáci mohou pracovat rychleji, než předpokládal, nebo naopak. Je tedy dobré mít připraveny aktivity navíc a naopak vědět, kterou aktivitu mohou vynechat, aby se dodržela ucelenost a propojenost hodiny. Když je struktura hodiny dobře promyšlena, má to velký vliv na plynulost a spád hodiny. Pokud je hodina správně rozvržena, zatěžuje žáky učivem postupně a rovnoměrně. (Mojžíšek, 1984)¹¹ Žáci by také měli vědět, proč se dané učivo učí a k čemu slouží.

Existují jakási obecná pravidla, která přispívají k dosažení lepších vyučovacích výsledků, kterými se již zabýval J. A. Komenský v *Analytické didaktice*. Oldřich Šimoník považuje za klíčové např. tyto principy, často nazývané také jako zásady.

Princip uvědomělosti – Žák by si měl uvědomovat smysl a význam všech činností, které vykonává. (více viz kapitola 2.1.2. Motivace žáků)

---

¹⁰ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina. 1984*

¹¹ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina. 1984*

Princip aktivity – Žák by neměl být pasivní ve vyučování, měl by vykonávat aktivity, ke kterým je podněcován učitelem.

Princip soustavnosti, postupnosti, přiměřenosti, atd.¹²

Učitel také musí dopředu promyslet, jaké vyučovací prostředky budou při výuce využívat a dopředu je zajistit, aby byla práce účelná. Poslední věcí, kterou je potřeba také dodržet, je rozmanitost činností, aby byla hodina pro žáky přitažlivá a byly dodrženy zásady mentální hygieny.

2.2 Blok spojených dvou vyučovacích hodin

Pro hlubší nebo tematicky propojenou práci je 45 minut poměrně málo času. Proto se v našem školství setkáme s tím, že jsou dvě hodiny spojené a vzniká časový úsek 90 minut. Tato dvouhodina tvoří základní jednotku vyučování např. na vysoké škole, kde lze předpokládat vyšší schopnost koncentrace než u žáků základní školy. Na základních školách bývají propojeny hodiny výtvarné nebo pracovní výchovy, kde je potřeba, aby měli žáci po základním vysvětlení dostatek času na své dílo. Pokud využíváme tento způsob organizace času na 1. stupni, musíme opravdu dbát na respektování pravidel psychohygieny a vnímání potřeb žáků.

Koncepčně jsou dvouhodinové bloky uplatňovány v programu Začít spolu. Vyučování, na škole, kde jsem získala potřebný materiál pro svou práci, měli vyučování rozděleno do dvou větších vyučovacích bloků. První dvouhodinový blok je nazývají „ranním blokem.“ Druhý blok se nazývá „centra aktivit“. Tyto dva bloky jsou časově podobně náročné.

V přípravě dvouhodinového bloku dodržujeme obdobné zásady jako v přípravě vyučovací hodiny. Podrobněji si ale popišme, jak by měl být organizován specifický příklad dvouhodinového bloku – ranní blok v programu Začít spolu (podrobněji viz kapitola 4.3.3 Začít spolu/struktura dne).

---

¹² ŠIMONÍK, Oldřich. Úvod do školní didaktiky. 2003 s. 30 -35

2.2.1 Struktura tzv. ranního bloku

Jak bylo uvedeno výše, ranní blok je termín, kterým je nazývána první dvouhodina ve vyučování, které je koncipováno v kontextu programu Začít spolu. Věra Krejčová ve své knize rozděluje den celkem do pěti různě dlouhých bloků. Ranní blok se skládá ze dvou těchto bloků.

1. Ranní kruh (asi 20 – 30 minut)

Žáci sedí v kruhu na koberci, je to část bloku, kterou se většinou zahajuje výuka. Ranní kruh je místem, kde je prostor pro přivítání se a sdělení např. toho co nás trápí nebo těší. Dále je zde možnost zařadit motivační činnosti či čtení ranní zprávy, která má za úkol usnadnit přechod žáků z domova do prostředí školy.

2. Společná práce (asi 60 – 90 minut)

V této části pracuje většinou třída na stejném zadání úkolu. Žáci pracují individuálně, ve dvojicích nebo malých skupinách. Vyučování je směřováno k učení se „trivia“ a také je zde zařazována výuka cizích jazyků a tělesná výchova¹³.

2.1 Vybrané faktory ovlivňující vyučovací celek

Kvalitní příprava, vystavění a následná realizace vyučovacího celku patří k nejdůležitější a zároveň nejnáročnější práci učitele. Abychom mohli mluvit o kvalitním vyučování, je potřeba si stanovit, co vše může tuto kvalitu nějak narušit. Je bezesporu velice těžké určit přesně faktory, které ovlivňují vyučovací celek a také to, do jaké míry daný faktor hodinu ovlivňuje. Podle Mojžíška (1984) mohou průběh a charakter vyučovací hodiny (a analogicky tedy i vyučovacího celku) ovlivnit následující faktory.¹⁴

---

¹³ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 78 - 81

¹⁴ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina. 1984 s. 15-17*

Cíl

Například zda byl stanoven, pokud ano jak moc konkrétně. Také to, zda byl splněn a sdělen žákům.

Obsah

Také obsahová stránka výuky může být jedním z faktorů, který ovlivní chod vyučovací hodiny či celku. Záleží to například na tom, jaký je charakter informací, nebo na tom, jak je výuka mezipředmětově propojena.

Žák

Může ovlivnit vyučovací proces zejména tím, jaké má zkušenosti, dovednosti, návyky, zájmy a postoje. I věk žáka může ovlivnit výuku, dále samozřejmě aktuální psychický a fyzický stav žáka.

Třída

Zde záleží na tom, jaký má třída charakter, jaká je aktuální klima ve třídě a celková její úroveň.

Interakce učitel x žák

Dalším faktorem může být komunikace mezi žákem a učitelem, to na jaké je úrovni a jakou formou nejčastěji probíhá. Zda se jedná spíše o monologickou nebo dialogickou komunikaci.

Učitel

Osobnost učitele, může být také dalším faktorem, to jaké má pedagogické zkušenosti, jeho úroveň dovedností, schopností a vědomostí. To zda má učitel pro toto povolání určité nadání a kompetence a v neposlední řadě stejně jako u žáků, to v jakém se nachází aktuálním fyzickým i psychickým stavu.

Metody

Je velice obtížné zjistit, kde je vhodné použít kterou metodu. Výběru metod, by se měla věnovat větší pozornost. Mnohdy stejný obsah hodiny, předaný rozdílnými metodami, může vést hodinu úplně jiným směrem. Důležitá je také jejich úroveň, aby vytvořené prostředí, nebylo příliš umělé a nereálné.

Formy a prostředky

I to jakou formou bude výuka probíhat a jaké budou použity prostředky je klíčové při výstavbě hodiny. Ne každé učivo si žádá stejnou formu. Vždy se snažíme volit formu, která bude nejefektivnější vzhledem k pobíranému učivu.

Předcházející a následující vyučovací proces

To zda se jedná o první či o poslední hodinu, může také ovlivnit průběh vyučovací hodiny či celku. Také to, jak je sestaven rozvrh hodin, zda je v souladu s psychohygienickými potřebami žáků. Jak na sebe hodiny navazují a zda na sebe navazují obsahově.

Typ školy

Typ školy, také určitě může ovlivnit samotný vyučovací proces a nejen to, zda se jedná například o městskou či venkovskou školu, ale i to zda škola zastává konvenční či nekonvenční způsob vyučování.¹⁵

Všechny uvedené faktory jsou určitě významné. Vzhledem k zaměření své práce chci dále podrobněji vymezit cíl vyučování. Informace o cíli zpravidla zaznívají v úvodu vyučovacích celků. Další faktor, který výše uveden není, ale souvisí s prací učitele i žáka, je motivace. Když zahajujeme společnou práci, máme k dispozici čas a prostor abychom žáky pro práci získali nebo naopak odradily.

2.1.1 Cíl vyučovacího celku

Podle Koláře a Vališové (2009), je cíl nejdůležitějším prvkem výchovy, tedy i vyučování. V praxi se velmi často stává, že učitelé si cíle nestanovují, natož, aby o cíli hovořili s žáky. Spousta učitelů vyučuje podle svého zažitého modelu, nebo podle učebnic, kde mají připravená cvičení i látku, kterou budou probírat. V rámci osnov je napsaný konkrétní obsah toho, co by se mělo probrat, ale velmi často se zapomíná na, to proč se to v osnovách objevuje. Neuvědomujeme si, čeho chceme dosáhnout, v

---

¹⁵ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina. 1984 s. 15 -17*

jakých oblastech chceme žáka rozvíjet. Proto bychom měli přesně vědět, jak žáka chceme rozvíjet, zda chceme rozvíjet dovednosti, vědomosti, postoje, motivy, pohotovost jednání, chování a podobně. Učitelé si často kladou otázku, co budou dělat s žáky v následující hodině či hodinách, ale spíše by se měly ptát, co se změní ve schopnostech žáka, když daný úkol plní. Co se vyřešením úkolu, nebo i jeho samotným řešením naučí, proč daný úkol mají zadaný. Cíl by měl být stanoven co nejkonkrétněji, protože jen velice těžko jde vystavět a nějak ovlivnit průběh hodiny, pokud máme cíl stanoven velice obecně. Cíl je vlastně stav žáka, který zvládl nějaké poznatky, osvojil si určité postupy, dovednosti a vytvořil si vlastní postoje.¹⁶

Pro formulaci cílů na této rovině je přínosné používat kategorizaci cílů dle Bloomovy taxonomie. Tato teorie je jednou z nejvýznamnějších teorií v oblasti pedagogiky, která výrazně ovlivňuje plánování výuky a tvorbu kurikula. Bloom rozdělil cíle do šesti kategorií, podle náročnosti. Zvládnutí úrovně vyšších je podmíněno zvládnutím předchozích kategorií. Tato verze byla inovována, největší změnou je, že za nejvyšší úroveň se považuje tvoření.

---

¹⁶ KOLÁŘ, Zdeněk a VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování. 2009 s. 17-18*

Tab. 1 Rozdělení edukačních cílů podle Blooma

Cílová kategorie (úroveň osvojení)	Typická slovesa k vymezení cílů
1. Zapamatování termíny a fakta, jejich klasifikace a kategorizace	definovat, doplnit, napsat, opakovat, pojmenovat, popsat, přiřadit, reprodukovat, seřadit, vybrat, vysvětlit, určit
2. Pochopení překlad z jednoho jazyka do druhého, převod z jedné formy komunikace do druhé, jednoduchá interpretace, extrapolace (vysvětlení)	dokázat, jinak formulovat, ilustrovat, interpretovat, objasnit, odhadnout, opravit, přeložit, převést, vyjádřit vlastními slovy, vyjádřit jinou formou, vysvětlit, vypočítat, zkontrolovat, změřit
3. Aplikace použití abstrakcí a zobecnění (teorie, zákony, principy, pravidla, metody, techniky, postupy, obecné myšlenky v konkrétních situacích)	aplikovat, demonstrovat, diskutovat, interpretovat údaje, načrtnout, navrhnout, plánovat, použít, prokázat, registrovat, řešit, uvést vztah mezi, uspořádat, vyčíslit, vyzkoušet
4. Analýza rozbor komplexní informace (systému, procesu) na prvky a části, stanovení hierarchie prvku, princip jejich organizace, vztahů a interakce mezi prvky	analyzovat, provést rozbor, rozhodnout, rozlišit, rozčlenit, specifikovat
5. Syntéza složení prvků a jejich částí do předtím neexistujícího celku (ucelené sdělení, plán nebo řada operací nutných k vytvoření díla nebo jeho projektu, odvození souboru abstraktních vztahů k účelu klasifikace nebo objasnění jevů)	kategorizovat, klasifikovat, kombinovat, modifikovat, napsat sdělení, navrhnout, organizovat, reorganizovat, shrnout, vyvodit obecné závěry
6. Hodnocení posouzení materiálů, podkladů, metod a technik z hlediska účelu podle kritérií, která jsou dána nebo která si žák sám navrhne	argumentovat, obhájit, ocenit, oponovat, podpořit (názory), porovnat, provést kritiku, posoudit, prověřit, srovnat s normou, vybrat, uvést klady a zápory, zdůvodnit, zhodnotit

Zdroj: Online, Facultas pedagogika, 2013 ¹⁷

Přesné vymezení cílů je velice náročné a složité. Při sestavování každého jednotlivého cíle budeme muset přizpůsobit konkrétní situaci. Cíl, se kterým se ve vyučování pracuje, představuje velice složitý komplex tvořený kombinací různých níže uvedených kritérií.

¹⁷ FACULTAS PEDAGOGIKA. [online]. Aktualizováno 29.11.2013 [cit. 25.01.2014]. Dostupné z: http://wiki.ped.muni.cz/index.php?title=Bloomova_taxonomie_v%C3%BDukov%C3%BDch_c%C3%AD1%C5%AF

Cíle můžeme ve vyučování dělit podle kritérií: (Blížkovský, 1992 in Kolář, Vališová, 2009)

- **„Z hlediska subjektivě-objektivých vztahů:** Vnější a vnitřní cíle.
- **Z hlediska obsahu:** Cíle celkové (všestranné), mnohostranné (polyfunkční) a dílčí.
- **Z hlediska rozsahu:** Obecné, konkrétní, jedinečné.
- **Z hlediska hierarchie:** Hierarchická pyramida.
- **Z hlediska pedagogického řízení:** Cíle strategické, taktické a operativní.
- **Z hlediska náročnosti cíle:** Maximální, optimální a minimální.
- **Z hlediska realizovatelnosti:** Nerealizovatelné, relativně snadno realizovatelné, obtížně realizovatelné, reálné a relativně snadno uskutečnitelné.
- **Z hlediska závaznosti:** Obecně závazné, výběrově závazné a nezávazné.
- **Z hlediska časové náročnosti:** Blízké, střední a vzdálené.
- **Z hlediska přizpůsobenosti konkrétním podmínkám:** Standardní cíle a cíle přizpůsobené aktuálním, regionálním, národním, skupinovým i individuálním podmínkám.“¹⁸

2.1.2 Motivace žáků

Pojem motivace patří do pojmů, které jsou označovány jako hypotetické konstrukty. Jelikož motivace není věc, na kterou si můžeme sáhnout a ani není jednoznačně možné určit, zda konkrétní žák má motivaci dostatečnou či ji postrádá. Pod slovem motivace se schovává spousta jevů. Motivací rozumíme, proč někdo něco dělá, nebo nedělá a co můžeme udělat proto, aby v budoucnu něco dělal či nedělal.

Motivace velmi úzce souvisí s potřebami, které vznikají v momentě, kdy dojde k narušení rovnovážného stavu organismu. Člověk má různé potřeby a nikdy nemůžeme říct, že potřeba jako taková, stojí sama izolovaně. Potřeby jsou na sobě závislé a vytvářejí dohromady velice složitý systém. Mluvíme o jakési hierarchii potřeb. Můžeme je rozdělit na:

1) Primární - To jsou potřeby, které stojí v základu hierarchie. Nejedná se o potřeby vlastní jen člověku, ale tyto potřeby má většina živočichů. Patří sem například potřeba spánku, potravy, aktivity a další.

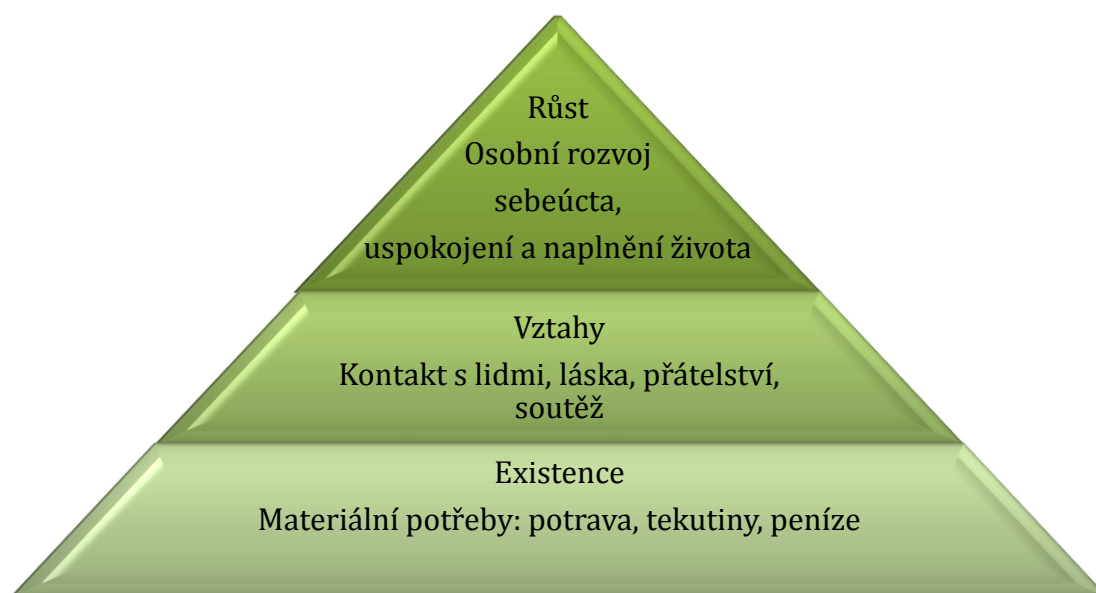
---

¹⁸KOLÁŘ, Zdeněk a VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. 2009 s. 23

2) Sekundární – Často nazývané jako potřeby psychické. Tyto potřeby jsou charakteristické pouze pro člověka a ovlivňuje je především společnost. Patří se většina sociálních potřeb jako například, potřeba učení, poznání, seberealizace a další.¹⁹

Čím je žák (dítě) mladší, tím významnější je, aby učitel vnímal jeho potřeby. Např. žák, který chodí nevyspalý, bude asi málo motivován, aby pozorně sledoval vyučování. Není splněna jedna z jeho základních fyziologických potřeb, těžko bude mít nadbytek energie pro něco dalšího. Přehlednou orientaci v potřebách nabízí schéma (pyramida), které vytvořil americký psycholog Abraham Harold Maslow²⁰

Obr. 2 Pyramida potřeb podle ERG

Zdroj: Lokšová, Lokša, 1999 s. 14²¹

Schéma nás dobře orientuje v jednotlivých kategoriích potřeb, čehož lze využít pro motivaci žáků. Marková (1983, In Lokšová, Lokša, 1999) vymezuje jako zdroje motivace učební činnosti následující potřeby:

¹⁹ LOKŠOVÁ, Irena a LOKŠA, Jozef. *Pozornost, motivace, relaxace, a tvořivost dětí ve škole*. 1999 s. 13

²⁰ Někdy také nazývána ERG (podle angl. Existence, tj. základní potřeby spojené s přežitím, Relatedness, tj. sociální potřeby, Growth, tj. potřeby rozvoje, osobního růstu)

²¹ LOKŠOVÁ, Irena a LOKŠA, Jozef. *Pozornost, motivace, relaxace, a tvořivost dětí ve škole*. 1999 s. 14

Poznávací potřeby – žák je zaměřen na proces poznávání, chce získat nové poznatky

Sociální potřeby – žák má potřebu získat sociální vztahy, během průběhu učební činnosti

Výkonové potřeby – žák potřebuje překonávat různě obtížné úkoly v průběhu učební činnosti ²²

Existuje celá řada přístupů, které objasňují pojem motivace, jako například behaviorální teorie, která vidí motivaci jako jakýsi souhrn takového lidského počínání, který nám přinese něco pozitivního, popř. který zajistí, že se vyhneme věcem nepříjemným. Další přístup je humanistický, ten je založen na tom, že každý člověk chce překonat své dosavadní možnosti, překročit svůj dosavadní současný stav. Třetím přístupem je přístup kognitivní, který vychází z toho, že člověk je bytost, která má potřebu stále získávat nové informace a poznávat nové věci. (Lokšová, Lokša, 1999)

„Absolutizování kteréhokoliv z těchto přístupů by však představovalo jednostranný pohled na složitý systém lidské motivace. Proto motivaci chápeme jako souhrn činitelů, které podněcují, energizují a řídí průběh chování člověka a jeho prožívání ve vztazích k okolnímu světu a k sobě samému.“ (Lokšová, Lokša, 1999, s. 11)

V každém člověku se odehrávají různé vnitřní pohnutky a cítíme v sobě nějaké potřeby. Pokud motivace vychází z nitra, hovoříme o **vnitřní motivaci**. Tuto motivaci posilují tzv. vnitřní činitelé - poznávací potřeby a zájmy, potřeba výkonu, potřeby vyhnout se neúspěchu a dosažení úspěchu, sociální potřeby, tj. potřeba pozitivního vztahu a potřeba prestiže. (viz Hrabal, 1978, In Lokšová, Lokša, 1999)

Motivace, která řídí chování člověka, může také vycházet z vnějšího proudu. Často se tento proud skládá z mnoha věcí, které jsou označovány jako incentivy. Jsou to veškeré vnější podněty, které nás obklopují. Patří sem i jevy a události, které na jedince působí. Incentivy mají schopnost vzbudit a většinou i uspokojit potřebu člověka. Pokud je chování člověka ovlivňováno incentivy, hovoříme o **vnější**

---

²² LOKŠOVÁ, Irena a LOKŠA, Jozef. *Pozornost, motivace, relaxace, a tvořivost dětí ve škole*. 1999 s. 14

motivaci, kterou podporují vnější činitelé – zejména školní známky, odměna a trest, vztah žáka k jiným lidem. (viz Hrabal, 1978, In Lokšová, Lokša, 1999)²³

Motivaci bychom mohli dále rozdělit podle intenzity a délky trvání na **motivaci krátkodobou**, tato motivace je intenzivní silnější, ale trvá kratší dobu. Tako motivace je charakteristická pro mladší děti (žáky ZŠ). Za to u zralejších a starších žáků se spíše vyskytuje **motivace dlouhodobá**, velkou roli zde hraje cílevědomost. (Sitná, 2009)

Dalším dělením, které vychází z faktu, že se žák chce učit, může být dělení (podle Sitné, 2009) do šesti hlavních druhů motivace. Motivaci žáci mohou spatřovat v tom, že vidí **užitečnost znalostí a jejich praktické využití**. Tato motivace je velice intenzivní, ale krátkodobá. Dále může být žák podněcován potřebou **získat, dosáhnou plánovaného vzdělání**. Toto může být motivace i na několik let, ale objevuje se až ve vyšších úrovních studia. Někteří žáci mohou být naopak nastaveni na úspěch, jejich zdrojem motivace je tedy **posilování sebevědomí, nebo se mohou chtít někteří žáci vyrovnat ostatním žákům**. Důležitou motivací v tomto případě je pro žáky **pochvala, ocenění**, ať od učitele, rodičů nebo spolužáků. V opačném případě může být žák aktivizován obavou z **neúspěchu nebo trestu**. Poslední druh motivace, se vyskytuje v podnětném prostředí nebo tam, kde žák studuje obor zaměřený na studovaný obor a také u žáků s výbornými pedagogy. Je to **zájem o problematiku, radost z učení**. (Sitná, 2009)²⁴

Metod jak rozvíjet motivaci žáků k učení je mnoho a jen na učiteli, které metody a jak bude využívat. Hvozdíček (1986, In Lokša, Lokšová, 1999) doporučuje hned několik metod jak motivaci rozvíjet. Např. problémovým učením, vyučování hrou, volit zajímavé úlohy, zařazovat soutěže, dramatizovat činnosti, používání odměn a trestů, nechat prostor žákům k sebevyjádření, dodržovat rozmanitost ve vyučování nebo zařazovat kooperativní či skupinové vyučování.²⁵

---

²³ LOKŠOVÁ, Irena a LOKŠA, Jozef. *Pozornost, motivace, relaxace, a tvořivost dětí ve škole*. 1999 s. 14

²⁴ SITNÁ, Dagmar. *Metody aktivního vyučování*. 2009 s. 18 - 23

²⁵ LOKŠOVÁ, Irena a LOKŠA, Jozef. *Pozornost, motivace, relaxace, a tvořivost dětí ve škole*. 1999 s. 43-45.

3 Struktura vyučovacího celku

V předešlé podkapitole byly uvedeny faktory, které ovlivňují vyučovací celek. Mohli bychom říci, že uvedené faktory ovlivňují také strukturu daného celku. V odborné literatuře najdeme různé možnosti, jak přistoupit k plánování a realizaci vyučovacího celku (hodiny). Je několik možností, jak rozdělit vyučovací hodinu. Jako první si zde uvedme členění hodiny dle Kořínka (1964).

1. „Zahájení hodiny.
2. Opakování probraného učiva.
3. Výklad nového učiva.
4. Opakování a procvičování nového učiva.
5. Uložení a vysvětlení domácí úlohy.“²⁶

Mojžíšek (1984) rozděluje průběh hodiny dle jiného kritéria. Jsou pro něj důležitá tzv. „ohniska výuky“.

1. „Motivování žáků k učení.
2. Sdělování, či objevování nových poznatků, postupů a technik, jež jsou podkladem k rozvoji vědomostí a dovedností.
3. Fixace vědomostí, dovedností a návyků.
4. Kontrola a diagnostika stavu rozvoje vědomostí, dovedností, návyků, poznávacích procesů, morálních a jiných vlastností.
5. Doučování, opětné vysvětlení, opravný nácvik.
6. Spojování vědomostí a dovedností s praxí.
7. Ohnisko výchovné práce.
8. Ohnisko přípravy domácích prací, zadávání mimoškolních úkolů.
9. Ohnisko relaxace v hodině.
10. Administrativní ohniska.
11. Ohniska zakončující hodinu.“²⁷

---

²⁶ KOŘÍNEK, Miroslav, KOTÁSEK, Jiří, KUJAL, Bohumír, PEŠEK, Zdeněk a SKALKOVÁ, Jarmila. *Didaktika, učební text pro pedagogické instituty*. 1964 s. 185-187

²⁷ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina*, 1984 s. 80 - 94

Jako úplně nejzákladnější a nejobecnější můžeme použít jednoduché členění do tří hlavních částí:

1. Úvodní část – touto částí se ve své práci budu více zabývat
2. Základní (ústřední část)
3. Závěrečná část

Ve své práci se budu snažit co nejpřesněji určit, kde v konkrétních hodinách začíná a končí úvod hodiny. Dále se budu snažit určit, co je pro úvod charakteristické a co vše se v něm objevuje jako např. motivace, cíl atd.

3.1 Obecně o úvodu

Ve slovníku (Online slovník spisovného jazyka českého, 2011) je úvod vykládán jako:

- 1) „řeč, jednání, kterými se něco zahajuje, vůbec to, čím se zahajuje, začíná
- 2) počáteční, zpravidla samostatná část spisu nebo písemného projevu vůbec, odborný spis seznamující se základy určitého oboru, disciplíny
- 3) uvedení někoho někam: „kam chce kdo“, „vchází bez úvodu“
- 4) obřad požehnání udělovaného matce při prvním příchodu do kostela po porodu“²⁸

Úvod je jakási příprava na to, co bude následovat. Jde zde především o to, zaujmout na tolik, abychom chtěli absolvovat, poznávat a seznamovat se s tím, co následuje po úvodu. Zde vyvstává hned několik otázek. Kde úvod končí? Co následuje po úvodu? Co patří do úvodu a co již nikoli. Co je to úvod, lze ho přesně definovat? Pod úvodem si může každý představit cokoliv. Kdybychom chtěli úvody nějak rozdělit, tak bychom mohli mít úvody ústní, písemné či obrazové. Dalším dělením by mohlo být dělení z hlediska formy sdělovaného. Máme úvody knih, příruček, seminárních prací, filmů, seriálů, přednášek, konferencí, atd. Ale za úvod můžeme považovat například i uvedení nového výrobku na trh například formou reklamy.

---

²⁸Slovník spisovného jazyka českého [online]. ©Ústav pro jazyk český, v. v. i. 2011. [cit. 09.01.2014]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=%C3%BAvod&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Také bychom mohli říci, že úvodem příchodu do nového zaměstnání je přijímací pohovor, nebo že úvodem společného manželského života je svatba. Vlastně vše co děláme, bychom mohli rozdělit do jakýchsi částí a je velice individuální jejich vnímání a následné členění každým z nás. Každý člověk vnímá celek odlišně. Z toho důvodu i každý člověk celek dělí do různých částí.

Není tedy možné, aby každý člověk rozdělil stejný celek na shodné části. Co je pro někoho úvodem, pro jiného již může být hlavní částí a naopak. Pokud bychom například vzali za náš celek lidský život, já bych ho rozdělila na úvod, kterým je porod, za hlavní část považuji samotný život a závěr vidím ve smrti. Někdo jiný by mi však mohl oponovat, že úvodem života je celé dětství, hlavní částí je dospělost a závěrem je stáří. Z tohoto příkladu je vidět, že je možné chápat stejnou věc různými způsoby a je jen na daném člověku, jak je posoudí.

I pro mě bylo v mém výzkumném šetření obtížné určit, která část vyučovacího celku je vlastně ještě úvodem a které již nikoli.

Další otázkou bylo, co vlastně by měl „správný“ úvod splňovat a jaký by měl plnit úkol.

Má za úkol nás zaujmout, upoutat naši pozornost, probudit v nás nadšení pro danou problematiku či věc. Obecně by se dalo říci, že je to souhrn nebo nastínění do daného tématu. Aby nás úvod zaujal, měl by být určitě zajímavý, netradičně pojatý, poutavý věcný, srozumitelný a přizpůsobený cílové skupině. V úvodu bychom se měli dozvědět smysl dané věci a její cíl. Po absolvování či přečtení úvodu má každý z nás možnost volby. Můžeme se rozhodnout, zda se danou problematikou chceme zaobírat, zda v ní chceme pokračovat a věnovat jí čas. V úvodu hodin povinné školní docházky, ale tuto možnost žáci nemají, proto si myslím, že zde by měl být úvod o to více promyšlený, jelikož pokud nezaujmeme žáky a dostatečně je nenaladíme a nezasvětime do daného učiva, jejich zájem upadá a učení je tím méně efektivní.

3.2 Úvod vyučovacího celku

Opět se vracím k dělení vyučování na ohniska (Mojžíšek, 1984) Za úvodní část by se dalo považovat ohnisko přípravy žáků k zahájení práce, do kterého se (podle Jakovleva, 1973, s. 80-86 in Mojžíšek, 1984) řadí:

1. „Pozdrav žáků a učitele navzájem
2. Zjištění přítomnosti ve třídě
3. Přezkoušení stavu učebny (pohledem nebo prohlídkou)
4. Kontrola pracovních míst a vnějšího chování žáků
5. Vzbuzení pozornosti“²⁹

Podle mého názoru by úvod vyučování, hodiny či celku měl ještě obsahovat sdělení cíle žákům a jak říká Jakovlev v pátém bodě vzbuzení pozornosti, pod nímž si představím motivování žáků.

Jiný náhled na to co patří do úvodu má Marvin Pasch a kol. (1998) podle kterých do úvodu hodiny patří:

1. **Upoutání pozornosti** (aktivní zapojení žáků) – Nejen slovní zdůvodnění učitele, proč dané téma zařadil. Aktivní žák si např. něco představuje, kreslí, říká, čte, atd. Potřebujeme přimět žáky k tomu, aby předkládanému učivu věnovali pozornost, jinak by získané informace pravděpodobně zapomněli. Takové upoutání pozornosti velice zvyšuje pravděpodobnost, že si žák učivo zapamatuje.
2. **Zopakování odpovídajících předchozích znalostí** – V tomto okamžiku by žákům mělo být umožněno, aby si nově probírané učivo dali do souvislosti s již naučeným. Tím se zajistí, že nová informace se uloží do dlouhodobé paměti (do smysluplných schémat) a tím se informace lépe pamatuje.
3. **Dle potřeby diagnostika odpovídajících dovedností** – Je prostor pro učitele, aby mohli zkontrolovat, na jaké úrovni poznání se žák aktuálně nachází.³⁰

---

²⁹ MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina*. 1984 s. 83

³⁰ PASCH, Marvin, GARDNER, Trevor, SPARKS-LANGEROVÁ, Georgea, STARKOVÁ, Alane a MOODYOVÁ, Christella. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. 1998 s. 200 - 202

4 Program Začít spolu

Pro své výzkumné šetření jsem si vybrala školu, která využívá metodiky vzdělávacího programu Začít spolu. Proto, abych mohla zkoumat úvody hodiny právě na této škole, musela jsem se více seznámit s tímto vzdělávacím programem. Nejprve bude stručně nastíněna jeho geneze v ČR, dále uvedeme další charakteristiky tohoto specifického programu.

4.1 Mezinárodní asociace Step by Step

Mezinárodní organizace „*International Step by Step Association*“ (dále jen ISSA) je asociace která působí v oblasti vývoje dítěte a jeho vzdělávání. ISSA spojuje profesionály a organizace, které prosazují přístup zabývající se vzděláváním dětí a péčí o ně, především v prvních letech jejich života. Organizace byla založena v roce 1999 v Holandsku a dnes je užívání tohoto přístupu po celém světě. Především se síť asociace objevuje ve střední a východní Evropě, střední Asii, Asii a Americe. ISSA vychází z mnoha programů, které tvoří soubor vzdělávacích služeb a nástrojů které ovlivňují politické reformy pro rodiny s dětmi³¹

4.2 Step by Step Česká republika

Nezisková organizace „*Step by Step Česká republika*“ byla založena v roce 2001, aby sloužila jako centrum pro rozvoj a prováděla nezasvěcené programem „Step by Step“.

Již od roku 1994 spolu s dalšími projekty, které jsou zaměřeny na reformy vzdělávacího systému a rozvoje společnosti, byl program realizován v České republice.³²

Příchodem nových moderních trendů ve vzdělávání, vyvstává i potřeba seznámit s nimi pedagogy a to je právě cílem a posláním této organizace. Podpořit

---

³¹ INTERNATIONAL STEP BY STEP ASSOCIATION: Quality Care and Education for All. [online]. [cit. 12.12.2013]. Dostupné z: <http://www.issa.nl/index.html> (Pozn. text v A)

³² STEP BY STEP ČR, o. s. [online]. [cit. 13.12.2013]. Dostupné z: <http://sbscr.cz/?t=1&c=45> (Pozn. text v A)

v pedagogích profesní i osobnostní růst, rozvíjet v nich kreativitu, týmovou spolupráci a především spolupráci rodiny a školy.³³

Organizace Step by Step ČR, o. s. se transformovala z programu Začít spolu, který byl zařazen do systému české vzdělávací soustavy v roce 1994. Program byl postupně nejprve rozvíjen v mateřských školách a nyní je aplikován i na první a druhý stupeň základních škol.

Dnes s organizací spolupracuje 61 mateřských škol, 44 základních škol, 14 středních škol a 9 vysokých škol, které se zabývají přípravou budoucích pedagogů. Dalšími spolupracujícími se Step by Step jsou neziskové organizace a státní instituce. Celkem je v současné době 22 tzv. tréninkových center, které dále rozšiřují metodologii programu Začít spolu na úrovni mateřských, základních a zvláštních či speciálních škol a komunit.³⁴

4.3 Vzdělávací program Začít spolu

Podrobnější znalost programu Začít spolu stále u nás není běžná. V kontextu své diplomové práce považuji za potřebné popsat, jaké má tento program strategie, východiska, organizaci, strukturu dne atd.

Vzdělávací program začít spolu je jakýsi model, který nabízí konkrétní přístupy pro učitele a školy, jak mohou realizovat cíle a požadavky rámcového vzdělávacího programu.

Začít spolu je velice otevřený systém, který umožňuje každé škole i každému učiteli, aby si jej přizpůsobil. Systém si mohou přizpůsobit například zvykům, tradicím či kultuře dané země, ale i vzdělávacímu systému či potřebám jednotlivých dětí.

---

³³ STEP BY STEP ČR, o. s. [online]. [cit. 18. 12. 2013]. Dostupné z: <http://sbscr.cz/?t=1&c=82>

³⁴ STEP BY STEP ČR, o. s. [online]. [cit. 1. 12. 2013]. Dostupné z: <http://sbscr.cz/?t=1&c=10>

V průběhu vývoje se pedagogika dopracovala k osvědčeným vzdělávacím postupům jako je konstruktivismus, učení Komenského, Montessoriové, myšlenky a praktické zkušenosti reformní pedagogiky poznatky o fungování mozku a procesech učení obsažené v dílech Piageta, Vygotského, Eriksona, Gardnera a dalších. Ze všech těchto postupů plus moderních poznatků pedagogiky a psychologie vychází program *Začít spolu*, který představuje pedagogický přístup orientovaný na dítě. (viz obr. 3)

Program se skládá z propracovaného systému, který je tvořen z modulů vzdělávání, které tvoří jeden celek. Tím může program pracovat podle nejnovějších světových poznatků psychologie i pedagogiky.³⁵

Tento přístup zdůrazňuje individuální přístup k dítěti, umožňuje zahrnutí, přijetí a prosazení žáků se speciálními potřebami. (dětí nadprůměrně nadaných, dětí s vývojovými poruchami, dětí s postižením, velmi se osvědčuje u dětí z různých etnických menšin).³⁶

4.3.1 Strategie a východiska programu *Začít spolu*

Program *Začít spolu* má několik strategií, ze kterých vychází. Všechny strategie jsou orientovaná na dítě, na jeho výchovu a vzdělávání. Tyto strategie vyjadřuje schéma (obr. 3), které zpracovala Věra Krejčová ve své publikaci (2003). Celý program je vystavěn na čtyřech základních kamenech. Individualizace práce, chápání světa v souvislostech, práce v centrech aktivit a zapojení rodin do práce školy.³⁷

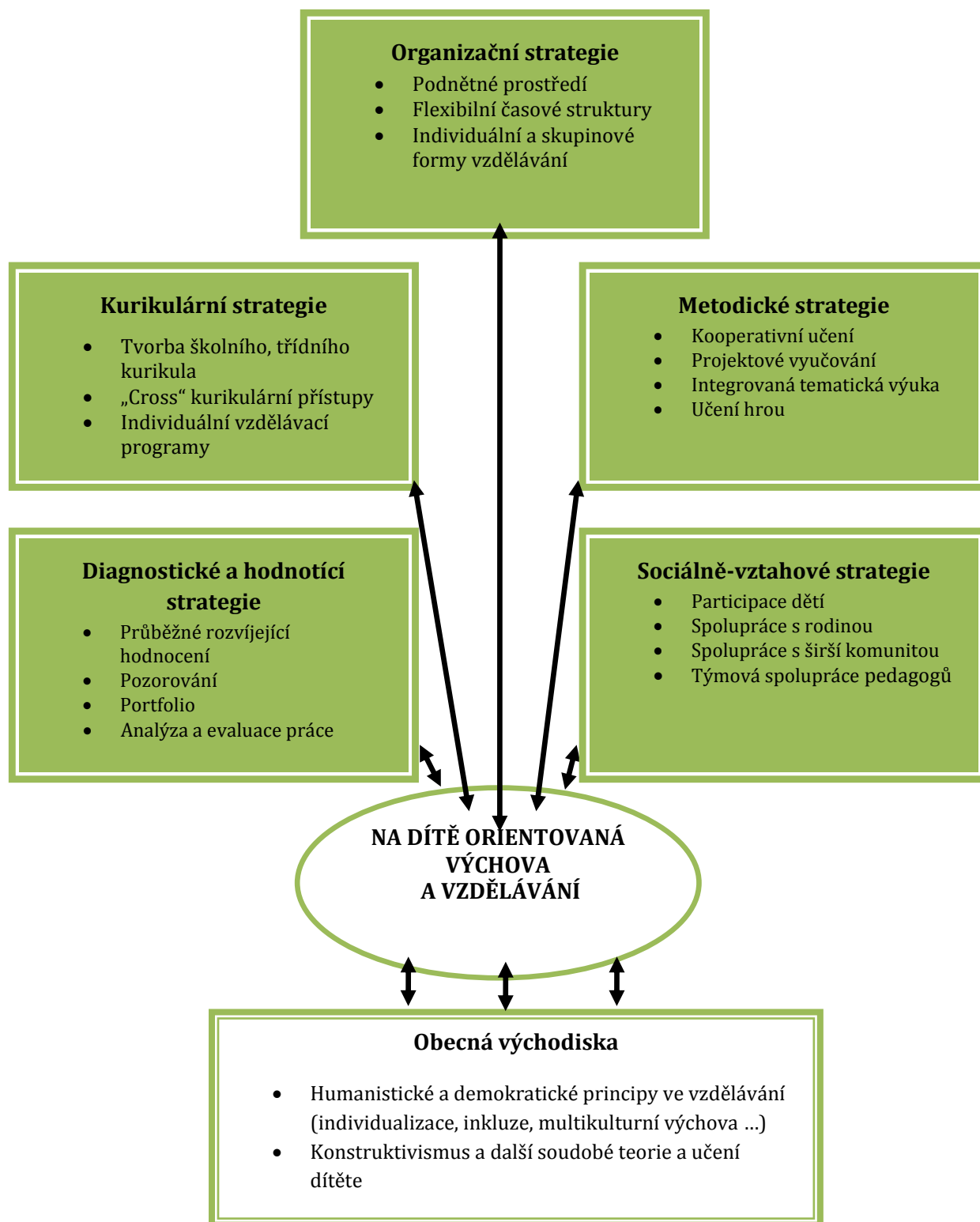
---

³⁵STEP BY STEP ČR, o. s. [online]. [cit. 18. 12. 2013]. <http://sbscr.cz/?t=1&c=82>

³⁶ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 13

³⁷ LUKAVSKÁ, Eva. *Pozor, děti! 2003 s.46*

Obr. 3 Východiska a strategie programu Začít spolu

Zdroj: Krejčová, Kargerová, 2003 s. 14³⁸

³⁸ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 14

4.3.2 Organizace vyučování

Jak jsem již zmiňovala (viz kapitola 2.2 blok spojených dvou vyučovacích hodin) vyučování v tomto netradičním pojetí probíhá formou vyučovacích celku či bloků.

Vyučování se organizuje, podle (Krejčové, Kargerové, 2003) prostřednictvím:

- **Vyučovacích bloků**, které jsou různě dlouhé, nemusí trvat 45 minut, jako klasická vyučovací hodina.
- **Tematických projektů**, které zajišťují propojenost jednotlivých předmětů do větších logických celků. Díky tomu je umožněno globální vnímání světa žáky.

Důležitým organizačním úsekem je týden. Žáci se během týdne prostrídají ve všech činnostech, které plní prostřednictvím center aktivit. Charakteristické pro program Začít spolu je, že ve stejnou dobu ve třídě probíhají různé činnosti najednou. Od toho se odvíjí střídání práce s odpočinkem, jsou mezi částmi dne přestávky, které jsou společné pro všechny žáky a poté probíhají přestávky, které jsou určené jednotlivci či skupině.³⁹

4.3.3 Struktura dne

Asi jako každá hodina ve škole s tradičním pojetím vyučování, kde vyučovací hodina trvá 45 min, je něčím výjimečná a tím odlišná od ostatních hodin. Stejně tomu tak je i při výuce v blocích, proto nelze napsat organizační strukturu dne, která by byla obecně platná. Struktura se nejvíce odvíjí podle individuálních potřeb žáků a také podle probíraného tématu. Jsou ale určité organizační formy, které jsou společné pro většinu vyučovacích dnů.⁴⁰

---

³⁹ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 78

⁴⁰ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 78

Ukázka orientační struktury dne (Krejčová, Kargerová, 2003)

1. Ranní kruh (asi 20 – 30 minut)

Ranním kruhem začíná každý školní den. Můžou se zde odehrávat nejrůznější aktivity, jako např. vítání, sdělení zážitků, toho co nás potěšilo, nepotěšilo, sdělení toho co momentálně cítíme. Také do ranního kruhu přinést aktivity, které jsou motivací pro další práci. Další činnosti, která je součástí ranního kruhu je ranní dopis – zpráva, která usnadňuje přechod žáků z domova do prostředí školy a také díky němu zjistí, co je v daný den čeká. Ranní kruh je také jakým si rituálem třídy.

2. Společná práce (asi 60 – 90 minut)

V této části pracuje většinou třída na stejném zadání úkolu. Žáci pracují individuálně, ve dvojicích nebo malých skupinách. Vyučování je směřováno k učení se „trivia“ a také je zde zařazována výuka cizích jazyků a tělesná výchova.

3. Přestávka (asi 20 – 30 minut)

Přestávka je určená k regeneraci sil žáků i učitelů.

4. Práce v centrech aktivit (asi 60 – 90 minut)

Práce připravené v centrech aktivit mají určité specifika. Všechny činnosti se vztahují vždy k probíranému tématu a jsou do center aktivit voleny takové úkoly, které vedou ke kooperaci a myšlení žáků. V jakém centru bude který žák pracovat, podléhá určitým pravidlům. Žáci musí během jednoho týdne splnit všechny aktivity. V jakém centru budou pracovat, zapisují do rozpisu, který mapuje práci žáků po celý týden. V centrech jsou vždy připraveny úkoly, které musí splnit a poté úkoly, které jsou rozšiřující. Ve stejný čas ve třídě probíhají různé činnosti a učitel zde vykonává roli pozorovatele a pomocníka.

5. Závěrečný hodnotící kruh (asi 20 – 30 minut)

Stejně jako v ranním kruhu i zde se setkává celá třída. Zde mají prostor pro reflexi své práce. Probíhá zde prezentace a hodnocení práce v centrech. Hodnotí každý sám svoji práci, to jak postupoval, tím dává rady ostatním a učí

se tak od sebe navzájem. Také se hodnotí žáci mezi sebou a je zde prostor i pro hodnocení vyučujícího.⁴¹

4.3.4 Integrovaná tematická výuka

Celá tato organizace dne je realizována ve vzdělávacím programu Začít spolu prostřednictvím integrované tematické výuky. Jeho velkou výhodou je, že se žáci učí přemýšlet v souvislostech, řeší komplexní problémy, učí se spolupráci a zkušenosti získávají pomocí vlastní praktické činnosti. „Jedná se o zásadní odklon od výuky rozdrobené do 45minutových vyučovacích hodin a vyučovacích předmětů, které jsou realizovány bez vzájemných souvislostí.“ (Kovaliková, 1995, In Krejčová, Kargerová, 2003 s. 81)⁴²

K efektivnímu učení probíhá jen tehdy, když jsou splněny určité podmínky tzv. mozkové kompatibilní složky, které podporují lidské učení.

Osm mozkově kompatibilních složek (Kovaliková, 1995, In Krejčová, Kargerová, 2003 s. 81)

1. „Nepřítomnost ohrožení
2. Smysluplný obsah
3. Možnost výběru
4. Přiměřený čas
5. Obohacené prostředí
6. Spolupráce
7. Okamžitá zpětná vazba
8. Dokonalé zvládnutí“⁴³

---

⁴¹ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 78-81

⁴² KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 81

⁴³ KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 2011 s. 81

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Celý průběh výzkumu zabral necelých šest měsíců. Nejprve jsem si stanovila cíl výzkumu (viz kapitola 5 cíl a plán výzkumu), se kterým souvisela nutnost stanovení si výzkumných otázek (viz kapitola 6 výzkumné otázky) Dopředu jsem si rozplánovala, jak bude výzkum probíhat. Věděla jsem, kolik času budu potřebovat na jednotlivá natáčení. Čas na ostatní práci jsem jen odhadovala a vycházela ze zkušeností jiných šetření, která probíhala na druhém stupni základních škol. Také jsem se inspirovala s vedením výzkumu a jeho strukturou v knize *Komunikace ve školní třídě* od Kláry Šed'ové, Romana Švaříčka a Zuzany Šalamounové. (Švaříček, Šed'ová, Šalamounová, 2007)⁴⁴

5 Cíl a plán výzkumu

Ve svém zkoumání jsem se zaměřila na důkladnější nahlédnutí na vyučovací celek se zaměřením na úvodní část.

Cílem je zjistit jak je strukturován vyučovací celek, kolik času zabírá která část. Jaká je jejich struktura a propojenost úvodní části vzhledem k hlavní části. Dalším cílem, kterým se budu ve své práci zabývat, je jaké byly zvoleny motivační činnosti.

Při sběru dat, jsem pracovala v týmu se svou kolegyní Markétou Čavajdovou. Studuje stejně jako já na Západočeské univerzitě v Plzni obor učitelství pro 1. stupeň ZŠ a nasbíraná data jí budou taktéž sloužit jako podklad při jejím výzkumném šetření v diplomové práci. Její spolupráci při sběru dat vnímám jako přínos pro svou práci, jelikož mi tím umožnila jakousi kontrolu při výzkumném šetření. Sběr dat probíhal formou terénního výzkumu po dobu 4 týdnů na dvou plzeňských základních školách. Vzhledem k tomu, že školám a vyučujícím byla slíbena anonymita, tak ve své práci používám pro rozlišení základních škol názvů, první a druhá základní škola. Dopředu počítám s tím, že analýza nasbíraných dat zabere minimálně tři krát tak dlouhou dobu a dále musím ještě počítat s časem, který zabere samotná interpretace výzkumu.

---

⁴⁴ ŠEĎOVÁ, Klára, ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana. *Komunikace ve školní třídě*. 2012 s. 24-39

6 Výzkumné otázky

Na začátku jsem si položila dvě tzv. hlavní výzkumné otázky. Které zněly.

- 1) **Jakou má vyučovací celek strukturu?**
- 2) **Jak je strukturován a jaký má obsah úvod vyučovacího celku?**

Výzkumné otázky jsem si položila, abych během výzkumu neopomíjela mnou stanovený cíl výzkumu a také proto, abych postupovala tím správným směrem a používala ty správné metody k zjištění odpovědí na mé otázky, které mě dovedou k cíli mé práce. S nasbíranými daty jsem zjistila, že budu potřebovat odpovědi na mnohem více otázek, jelikož jsem si stanovila velice široce obsáhlé otázky. Proto jsem si musela položit ještě několik dalších otázek, které jsou vlastně podotázkami mých dvou hlavních otázek.

- 1) Jak je do úvodu hodiny zařazena motivace?
- 2) Jak velká část vyučovací hodiny či celku je věnována úvodu hodiny?
- 3) Jak velká část vyučovací hodiny či celku je věnována hlavní části?
- 4) Jak velká část vyučovací hodiny či celku je věnována závěru hodiny?
- 5) Jak je úvod hodiny provázán se zbytkem vyučovací hodiny?
- 6) Je nějaký rozdíl v úvodu tradičního a netradičního vyučování?

7 Výzkumný postup

7.1 Metody sběru dat

Již před začátkem práce jsem věděla, že pro svůj výzkum budu muset zkombinovat několik metod a vzhledem k dané problematice postupovat kvalitativně orientovaným výzkumem. Podle Gavory (2000) jsem hlavními znaky kvalitativního výzkumu dlouhodobost, intenzivnost a podrobný zápis. Mezi typické metody tohoto výzkumu patří nestrukturované pozorování, etnografické interview a metoda životní historie.⁴⁵ První metodu, kterou jsem ve své práci využila, byl rozhovor s učiteli, který se uskutečnil na samém začátku při domluvě spolupráce. Dále následoval další z rozhovorů, tentokrát při kontaktování vedení školy. Poslední rozhovor před videostudií byl konaný při předávání poučených souhlasů pro žáky (viz příloha II. rozhovory). Po natočení videa a jeho důkladnějším prozkoumáním jsem vedla ještě jeden rozhovor s vyučujícími, nad výsledky, které mi vyšli.

Videostudie byla jednou z hlavních metod. Po celou dobu natáčení jsme byly přítomny ve třídě, tudíž jsme měly možnost přímého pozorování. S dětmi jsme strávily i několik hodin mimo natáčení, aby naše přítomnost při pořizování nahrávky nijak neovlivňovala žáky a celé klima třídy. Při posledním natáčení jsme vyučujícím zanechali dotazníky, které reflektují celou naši spolupráci a poskytnou nám ještě několik doplňujících informací potřebných k našim výzkumným šetřením. Celkem tedy byly použity tři metody sběru dat a to:

1) **Rozhovor s učitelem**

Podle chrástky (2007) je rozhovor metoda, ve které dochází k bezprostřední komunikaci mezi výzkumným pracovníkem a respondentem. Někdy je také využíváno obsahově přesnějšího termínu interview. Hlavní výhodou rozhovoru je možnost navázání osobního kontaktu a tím může více proniknout do postojů a názorů respondenta. Aby byl rozhovor úspěšný, je velice důležité navázání a vytvoření bližších vazeb, které přispějí k otevřenosti respondenta. Vytvoření takové otevřené atmosféry je velice závislé na schopnostech a zkušenostech výzkumného pracovníka.

---

⁴⁵ GAVORA, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2000 s. 142

Takto vytvořená atmosféra se nazývá raport. ⁴⁶ Skalková (1983) ve své knize Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu uvádí, že při této metodě lze zachytit i vnější reakce dotazovaného, podle kterých můžeme rozhovor směřovat potřebným směrem. Podle struktury otázek v rozhovoru můžeme rozlišit rozhovory na **standardizované**, kde jdou přesně dáno znění i pořadí otázek a na rozhovory **nestandardizované**, které probíhají pružněji.⁴⁷ Chrástky (2007) určuje několik pravidel, která jsou nejdůležitější při realizaci rozhovoru. Měl by probíhat za vhodné situace, začínat by měl nejobecnějšími otázkami, také je potřeba vytvořit podmínky pro navázání kontaktu. Důležité je také si vést přesný záznam z průběhu rozhovoru.⁴⁸

Ve výzkumném šetření jsme vedly nestandardizovaný rozhovor a to celkem třikrát. Měly jsme připravené otázky pro jednotlivé vyučující, ale využily jsme vlastní spontanitu a rozhovor směřovaly potřebným směrem. V dvou prvních případech se rozhovor uskutečnil před videostudií a poslední z rozhovorů byl veden po zpracování výsledků. Žádný z rozhovorů nebyl zaznamenáván na diktafon. Použitý přepis pro naši práci vychází z bezprostředního zapsání po skončení rozhovoru a z poznámek vedených během něho.

2) Videostudie

Gavora (2000) ve své knize Úvod do pedagogické komunikace uvádí, že v pozorování je sledování a zaznamenávání činnosti lidí a její následné analyzování a vyhodnocení. ⁴⁹ Chráska (2007) uvádí, že pozorování je nejstarší a nejrozšířenější metoda pro získávání dat v pedagogické realitě. Existuje mnoho způsobů, jak bychom mohly klasifikovat pozorování. Z časového hlediska rozlišujeme pozorování **krátkodobé** a **dlouhodobé**, je však velice obtížné určit co se považuje za krátkodobé pozorování a co již ne. Často se také rozlišuje pozorování **vlastní** (přímé, bezprostřední), kdy se pozorovatel setkává přímo s předmětem pozorování a **nevlastní** (nepřímé, zprostředkované), kdy pozorovatel pracuje např. s různými výpověďmi (v podobě psané i mluvené). ⁵⁰ Ve své práci jsme pracovaly se záznamy

---

⁴⁶ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 2007 s. 182

⁴⁷ SKALKOVÁ, Jarmila, BACÍK, František, HELUS, Zdeněk, SKALKA, Jarolím a KALOUS, Jaroslav. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 1983 s. 92

⁴⁸ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 2007 s. 183-184

⁴⁹ GAVORA, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2000 s. 76

⁵⁰ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 2007 s. 151

z pozorování, jelikož dění ve třídě probíhá velmi rychle, a proto se právě často pořizuje videonahrávka, ze které se mnohem lépe kóduje.⁵¹

I my jsme tedy využily možnosti zhotovení videonahrávky. Natáčelo se na jednu videokameru, která byla umístěna v prostoru tak, aby zabírala co největší část třídy. V práci budou použity přepisy bezprostředně zachycené v průběhu vyučovacího procesu.

3) Dotazníky

Gavora (2000) uvádí, jak už název nasvědčuje, že dotazník je spojen s dotazováním. Je to písemný způsob kladení otázek a získávání odpovědí. Je to nejfrekventovanější způsob hromadného získávání údajů. Proto se považuje za ekonomickou metodu, jelikož za krátký čas je možné získat velké množství dat.

V průběhu výzkumného šetření byl učitelům předložen dotazník (viz příloha III. Dotazník – čistopis), který mapoval celou naši spolupráci a charakterizoval nám profesní dráhu oslovených učitelek. Sice jsme neoslovovaly velké množství vyučujících ale pouze dvě, ale zvolily jsme tuto metodu, z důvodu časové vytíženosti oslovených paní učitelek.

7.2 Zajištění kvality výzkumného šetření

Podle Rubina a Rubinové (2005 In, Švaříček, Šed'ová, Šalamounová, 2007) se kvalitní výzkumné šetření zajistí dobrou volbou výzkumných případů, navázáním důvěrných vztahů, proniknutím do kultury dané školy, prací v týmu (audit kolegů) a pomocí přímých citací z rozhovorů (čtenář může sám posoudit důvěryhodnost závěrů).⁵²

Pro zajištění kvality svého výzkumného šetření, jsem se snažila, v rámci svých možností a možností své kolegyně Markéty Čavajdové (se kterou jsem spolupracovala při sběru dat) zvolit dobré výzkumné případy. Dalším kritériem, pro kvalitní výzkum, které bylo v našich možnostech zajistit, bylo důvěrné navázání vztahů s vyučujícími.

---

⁵¹ GAVORA, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2000 s. 86

⁵² ŠEĎOVÁ, Klára, ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana. *Komunikace ve školní třídě*. 2012 s. 35-36

7.3 Zajištění etické dimenze výzkumu

Podle Švaříčka, Šed'ové a Šalamounové (2012) musí být při výzkumu dodrženy tři základní etické dimenze pedagogického výzkumu i já jsem se ve svém výzkumu snažila tyto zásady dodržet.

1. **Poučený souhlas** – Každému žákovi jsme vytiskly poučený souhlas (viz příloha IV. poučený souhlas), který doma předložili rodičům, kteří označili, zda souhlasí s výzkumem a natáčením ve školní třídě. V obou případech oslovených škol, jsme se nesetkaly s tím, že by některý ze zákonných zástupců dětí s natáčením nesouhlasili.
2. **Důvěrnost** – Veškerá data, která jsme měly k dispozici, byla anonymizována.
3. **Zpřístupnění práce účastníkům výzkumu** – Během i na závěr výzkumu jsme naše zpracovaná data zpřístupnila natáčeným vyučujícím⁵³

7.4 Výběr škol

Následoval výběr škol, na kterých bude natáčení uskutečněno. Jelikož jsem chtěla zkoumat úvodní hodiny školy, která pracuje s využitím metodiky programu Začít spolu, výběr byl jednoduchý. V Plzeňském kraji je jen šest škol, které vycházejí z programu Začít spolu a z toho jsou jen dvě školy plzeňské. Jelikož jsem tušila, že kontakt se školou, paní učitelkou a třídou bude nutný udržovat po celou dobu výzkumu, vybrala jsem si školu, která je mi nejdostupnější. Velkou roli ve výběru také hrál fakt, že jsem na této škole již měla možnost absolvovat praxi ve třetím ročníku. Pro výzkum jsem oslovila právě paní učitelku, u které jsem praxi absolvovala. Jako vedlejší výsledek mé práce je srovnání tohoto netradičního přístupu se školou, kde preferují tradiční způsob výuky. Zde jsem měla sice možnost výběru z mnoha škol, ale k mému překvapení jsem se při oslovování základních škol shledala s ne moc vstřícným přístupem pro spolupráci. Pro mnoho paní učitelek byl největší problém v nahrávání videozáznamu, který jsem pro výzkum potřebovala. Nakonec bylo hledání úspěšné. Na základě domluvy na obou školách, zůstanou školy v anonymitě. Pro svou práci školu s netradičním způsobem pojetí vyučování nazývám základní školou „A“ (viz

---

⁵³ ŠEĎOVÁ, Klára, ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana. *Komunikace ve školní třídě*. 2012 s. 36-37

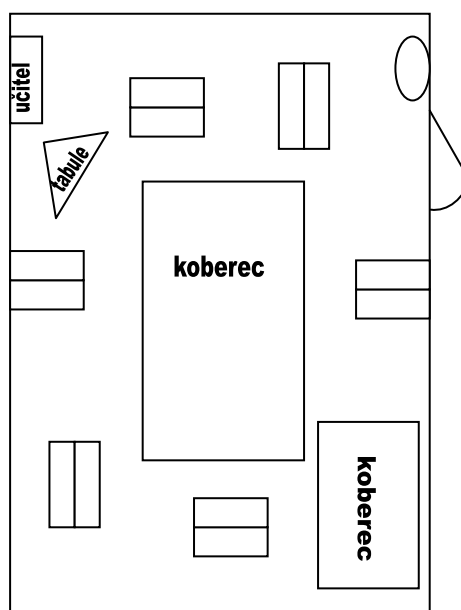
kapitola 7.4.1 základní škola „A“) a škola s tradičními prvky výuky bude v mé práci nazývána jako základní škola „B“ (viz kapitola 7.4.2 základní škola „B“)

V obou případech jsme natáčely jeden týden od pondělního rána. V případě základní školy „A“ se nám natáčení z důvodu probíhajících školních aktivit protáhlo ještě do následujícího týdne. Na základní škole „A“ mám zachycené ranní bloky v pondělí, úterý, čtvrtek a pondělí následujícího týdne. Na základní škole „B“ jsou natočeny vždy dvě první hodiny v pondělí a úterý. Chtěla jsem zachytit, zda se bude nějak lišit úvod hodiny v novém týdnu s úvody jiných dnů a s úvody následujících hodin. Zachycovány byly hodiny svým charakterem podobné, tedy hodiny matematiky, českého jazyka atd. Natáčení probíhalo na podzim 2013.

7.4.1 Základní škola „A“

Na této škole proběhlo natáčení v týdnu od 16. 10. 2013. Vždy dvě hodiny čtyři dny v týdnu. Ve třídě 5. B je třídní učitelka, která má za sebou mnoho školení, i jako školitelka. Ve třídě má zavedeno 6 stálých center, tudíž má i třídu organizačně přizpůsobenou viz obr 1. Žáci jsou do center rozřazováni náhodně, nebo podle určitého klíče, který zaručí, že slabší žák bude ve skupině se žákem silnějším. Žáci během 14 dnů postupně absolvují všechna centra. Tato škola pracuje jako modelová škola programu Začít spolu.

Obr 4. Nákres rozložení třídy základní školy „A“

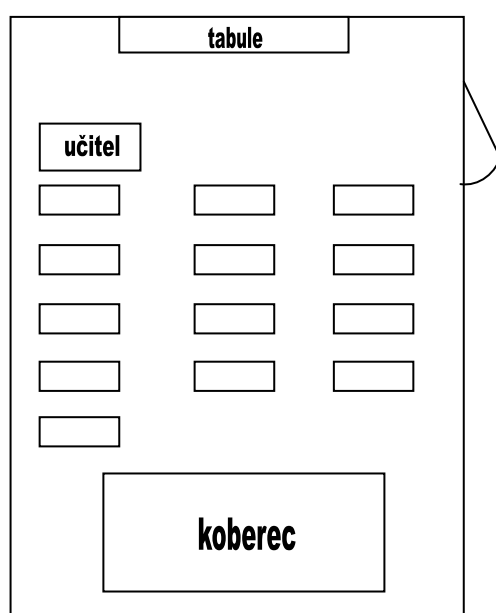

Zdroj: Vlastní

7.4.2 Základní škola „B“

Na 2 základní škole jsme spolupracovali s paní učitelkou, která po dlouhé době opět vyučuje v 2. B. Natáčení probíhalo v týdnu od 1. 12. 2013 a natáčelo se dva dny vždy první dvě hodiny. Tato třída měla tradiční sálové uspořádání třídy. Základní škola je škola s rozšířenou výukou tělesné výchovy a proto má sestaven školní vzdělávací program „ŠKOLA FAIR PLAY“ tak, aby byly více rozvíjeny zájmy, talent a nadání žáků.

Obr 5. Nákres rozložení třídy základní školy „B“

Zdroj: Vlastní

7.5 Oslovení škol

Při oslovování první základní školy jsme se s kolegyní Markétou Čavajdovou setkaly s velice milým přístupem paní učitelky. Paní učitelku jsme potkaly, když šla se třídou na vycházku. Ihned nám řekla, že se spoluprací z její strany můžeme počítat. Bezprostředně po rozhovoru, jsme si získané odpovědi zapsaly. (Viz příloha II. rozhovory) Měla jsem velmi dobrý pocit z toho, jak nás paní učitelka přijala. Při setkání nám bylo doporučeno, ať ještě navštívíme vedení školy a pokud ani tam nebude žádný problém, tak se na nás bude velice těšit. Vedení školy jsme tedy

navštívily a setkaly jsme se také s velice pozitivním, milým a vstřícným přístupem. Paní zástupkyni naše témata diplomových prací velice zajímala. Jediný požadavek, který na nás měla, byly souhlasy s natáčením od rodičů. Znění těchto souhlasů chtěla vidět ke kontrole ještě dříve, než je budou podepisovat rodiče. Což nebyl žádný problém, napsala nám e-mailovou adresu a my jsme jí zaslaly jejich znění. Souhlasy byly v pořádku, tudíž jsme mohly opět vyrazit do školy, abychom přesněji domluvily s vyučující, co budeme potřebovat zachytit (Viz příloha II. rozhovory) a mohly žákům poskytnout vytištěné souhlasy pro rodiče. (Viz příloha II. rozhovory) Nyní si na nás paní učitelka již udělala více času a mohly jsme probrat vše, co budeme mimo natáčení potřebovat. Sdělily jsme ji témata svých prací a přišly ji natolik zajímavé, že nás poprosila, zda bychom ji mohly po skončení šetření poskytnout své postřehy a závěry. Nahrávky pořízené v této třídě byly paní učitelce na její přání také poskytnuty. Třída si nás pamatovala již z absolvovaných praxí a přijala nás velice rychle. Myslím si, že se povedlo vytvořit přirozené prostředí pro celý výzkum.

Na druhé základní škole „B“ byl průběh podobný. Paní učitelka nás již čekala, jelikož jsme návštěvu měly domluvenou prostřednictvím její dcery, která s námi studuje na Západočeské univerzitě. My jsme byly již poučeny z předchozí základní školy a na schůzku jsme si s sebou již připravily vytištěné souhlasy s natáčením pro rodiče. Zde se nám tedy domluva s paní učitelkou zkrátila o jedno setkání, jelikož vše co bylo potřeba zajistit před natáčením, se domluvílo během jednoho setkání. S milým a vstřícným přístupem jsme se setkaly i tentokrát. Paní učitelka byla velice otevřená a přislíbila nám spolupráci po celou dobu trvání našich výzkumů.

7.6 Vlastní sběr dat

Sběr probíhal, jak už bylo řečeno, (viz kapitola 7.1 metody sběru dat) více metodami. Klíčovou metodou pro mě byla videostudie. Při pořizování nahrávky jsem byla celou dobu přítomna ve třídě.

S žáky základní školy „A“ jsme se navzájem již znali, proto si myslím, že fakt, že jsme s nimi ve třídě se zapnutou kamerou pro ně nebylo nijak nepříjemné. Velkou roli hraje možná také to, že žáci jsou na podobné natáčení zvyklí, jelikož tato paní učitelka běžně spolupracuje s pedagogickou fakultou.

Na základní škole „B“ mi sběr dat připadal o něco rozpačitější. S dětmi jsme se viděly prvně až při natáčení, tudíž se nedivím, že kamera a příchod někoho nového bylo pro žáky o něco rušivější než v případě základní školy „A“. Po první hodině jsem ale již nevnímala jako negativní vliv, to že jsem ve třídě s nimi. Žáci si nás již dostatečně prohlédli, o přestávce se mě zeptali, na co potřebovali a pak už vše plynulo, tak jak mělo.

V obou případech mi natáčení velice rychle uteklo a bylo pro mě tím nejcennějším, co jsem během výzkumného šetření získala.

7.7 Práce s daty

7.7.1 Práce s videonahrávkou

Nejprve jsem si nahrávky několikrát pustila a srovnávala s postřehy zapsanými z pozorování. Pro snazší práci s nahrávkami jsem se uchýlila k přepisování nahrávek. Přepisování jedné nahrávky mi zabralo čtyřikrát delší čas, než její pořízení. Nakonec se však ukázalo, že pro práci s ní, je to nejlepší způsob, jak vybrat a vytrdit, pro mě potřebné informace. Mohla jsem jednotlivé úseky hodin porovnávat vedle sebe, zvýrazňovat a vůbec se mi s přepisy mnohem lépe pracovalo.

7.7.2 Práce s přepisy

Přepisy jsem si označila a svázala, aby se mi nepomíchaly jednotlivé hodiny. Poté jsem se snažila barevně odlišit to, co považuji za úvod hodiny, hlavní část a závěr. Hodiny jsem mezi sebou porovnávala z hlediska časového rozložení těchto částí. (Viz kapitola 9.1 a 10.1) Zde jsem zjistila, že z přepisu nezjistím, jaký čas je věnován jednotlivým částem, tudíž jsem musela jít zpět na začátek do videonahrávky a vypsát si k přepisům časy jednotlivých činností. Dále, abych mohla porovnat úvody mezi jednotlivými hodinami, musela jsem z přepisu ještě zjistit nejen, kde úvod začíná a končí, ale také to, z jakých dílčích částí se skládá. Po porovnání úvodů jsem se k přepisům vrátila ještě jednou a to z toho důvodu, že jsem chtěla sledovat propojenost úvodu hodiny se zbytkem vyučovacího celku. Stejně jak jsem podrobně rozepsala činnosti v úvodní části, jsem vypsala činnosti z hlavní části. Poté jsem se již k přepisům nevracela a pracovala jen s vypsanými seznamy.

8 Zkoumané vyučovací hodiny a celky

Abych se mohla zabývat návazností a propojeností úvodu vzhledem k dalším částem, nemohla jsem analyzovat pouze úvod hodiny. Musela jsem se na vyučovací hodinu dívat jako na celek, který se skládá z částí, které na sebe nějak navazují či nikoli. Vytvořila jsem si proto struktury jednotlivých hodin, které jsem rozdělila do tří částí. (úvod, hlavní část a závěr) Bylo pro mě velice obtížné určit, kde úvod končí a již začíná hlavní část. Nakonec jsem při rozdělování využila vlastního úsudku a citu.

8.1 Základní škola „A“

Zde jsem natáčela celkem čtyři dny. V průběhu natáčení třída absolvovala výlet, proto nemám natočené čtyři po sobě jdoucí dny. Natočila jsem pondělí, úterý, čtvrtek a následující týden opět pondělí. V této třídě se učí ve vyučovacích celcích, které nazývají ranní bloky. Ranní blok trvá od 8:00 do 9:30 hodin. Následuje 30 minutová přestávka. Natáčela jsem jen tyto ranní bloky, které jdou uvedeny na začátku dne, tudíž jsem získala celkem 4 úvodní částí těchto celků.

8.1.1 Struktura hodiny 1. den -1. celek

Úvod:

- Organizace
- Plán hodiny
- Pravidla pro pobyt zvířat
- Představení zvířat
- Organizace
- Pravidla pro ranní kruh
- Ranní kruh
- Dotazy
- Motivace

Hlavní část:

- Ranní dopis
- Zadání práce
- Práce s učebnicí- zjišťování informací
- Zadání práce
- Práce ve skupině- zjišťování a sdělování informací
- Zadání práce- společné
- Zpětná vazba pro učitele
- Možnost volby práce
- Zadání práce
- Práce ve dvojicích- předávání informací
- Prostor pro dotazy
- Zadání úkolu
- Samostatná práce- rýsování

Závěr:

- Práce v kruhu- prezentace domů

8.1.2 Struktura hodiny 2. den - 2. Celek

Úvod:

- Organizace
- Prostor pro sdělení

Hlavní část:

- Ranní dopis
- Zadání práce
- Práce individuální- písemná
- Práce ve dvojicích- sdělení očekávání
- Sdělení očekávání v kruhu
- Ranní dopis
- Zadání práce

- Práce ve dvojicích- pracovní list
- Prostor pro dotazy a pro to, co je překvapilo
- Stanovení pravidel pro výlet
- Hra- společná
- Diktát- početní
- Práce s učebnicí
- Kdo má hotovo, hraje ve dvojicích hru- matematickou

Závěrečná část:

- Práce v kruhu – hodnocení

8.1.3 Struktura hodiny 3. den - 3. Celek

Úvod:

- Ranní kruh- jeden zážitek z výletu

Hlavní část:

- Ranní dopis
- Společná kontrola pracovních listů
- Doplnění a oprava pracovních listů- ve dvojicích
- Společné sdílení pracovních listů v kruhu
- Prostor pro dotazy
- Zadání úkolu
- Práce ve dvojicích- pracovní list
- Společné zjišťování nových informací
- Ocenění pro dvojice
- Doplnění informací
- Ranní dopis
- Diktát

Závěr:

- Práce v kruhu- společná oprava diktátu

8.1.4 Struktura hodiny 4. den - 4. celek

Úvod:

- Ranní kruh
- Motivace
- Vyvození třídění rostlin

Hlavní část:

- Ranní dopis – třídění organismů
- Práce s učebnicí – samostatná práce
- Práce s ranním dopisem – společná práce
- Práce s učebnicí – dělení rostlin
- Práce se sešitem - žáci samostatně zapisují poznámky
- Práce se záznamem z vycházky
- Vytleskávání rytmu
- Opakování látky z českého jazyka - hromadné
- Hra s vyjmenovanými slovy – ve dvojicích
- Práce s učebnicí – společná
- Práce se sešitem – samostatný přepis textu do sešitu

Závěr:

- Hodnotící kruh - společná kontrola sešitů

8.2 Základní škola „B“

Z této základní školy jsem použila nahrávky nahrané první dva dny v týdnu. Zde se vyučuje tradičním způsobem a vyučovací hodina je dlouhá 45 min. První hodina byla natáčena od 8:00 do 8:45 hodin, následovala 10 minutová přestávka. Druhá hodina začíná v 8:55 a končí v 9:40, následuje 25 minutová přestávka. Každá hodina má samostatný úvod, tudíž mi stačilo natočit čtyři vyučovací hodiny.

8.2.1 Struktura hodiny 1. den – 1. hodina

Hodina českého jazyka

Úvod:

- Organizace
- Uvedení návštěvy
- Zpěv písně

Hlavní část:

- Opakování látky
- Procvičení již známého
- Vyvozování nové látky - společně
- Procvičování- společně
- Samostatná práce- zápis do sešitu
- Práce s pracovním sešitem- hromadně
- Kontrola
- Zpětná vazba
- Hra

Závěr:

- Zhodnocení hodiny

8.2.2 Struktura hodiny 1. den – 2. hodina

Hodina matematiky

Úvod:

- Organizace
- Informace o tom, co bude ve čtvrtletní práci

Hlavní část:

- Hra- ve dvojicích
- Vyhodnocení hry
- Práce na tabuli- společná práce
- Práce s pracovním sešitem- společná práce
- Opakování- ústně- společná práce
- Práce s učebnicí- společná práce
- Zadání domácího úkolu

Závěr:

- Zhodnocení hodiny
- Organizace

8.2.3 Struktura hodiny 2. den – 1. hodina

Hodina českého jazyka

Úvod:

- Řešení aktuálního problému
- Organizace
- Kontrola DÚ

Hlavní část:

- Hra- soutěž ve skupinách
- Opakování- ústní
- Zavedení nového učiva- společné vyvození
- Práce na tabuli- společná práce

- Shrnutí nového učiva
- Procvičování nového učiva- společné
- Práce s pracovním sešitem- upevňování učiva společně i samostatně

Závěr:

- Zhodnocení hodiny
- Organizace

8.2.4 Struktura hodiny 2. den – 1. hodina

Hodina prvouky

Úvod:

- Organizace
- Zpěv- nácvik na besídku

Hlavní část:

- Opakování- společné (ústně)
- Zkoušení- ústní
- Hodnocení zkoušení
- Práce s učebnicí
- Zpěv- s vytukáváním rytmu
- Práce s pracovním sešitem- společná práce (písemně)
- Zkoušení celé třídy

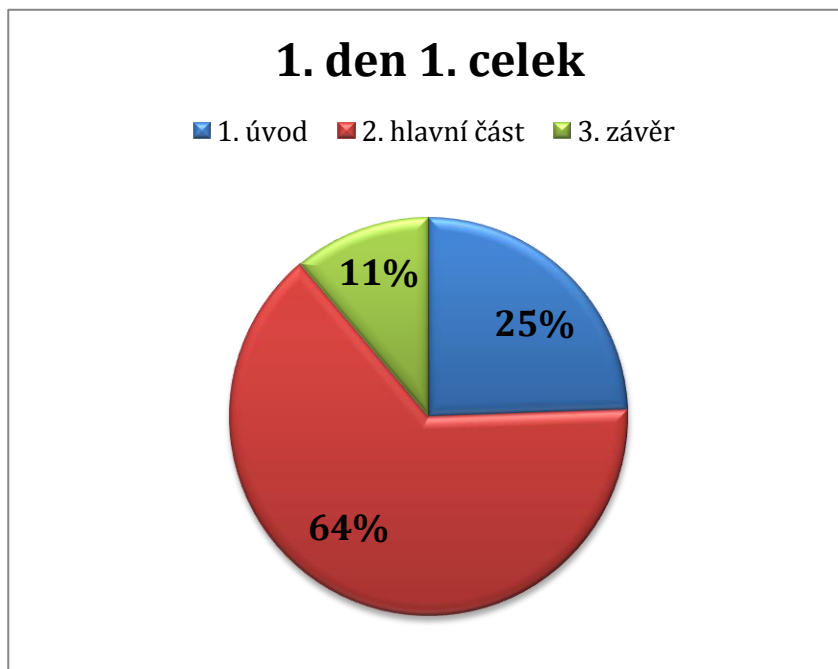
Závěr:

- Rozloučení
- Zhodnocení hodiny

9 Základní škola „A“

9.1 Porovnání z časového hlediska

Graf 1. Porovnání z časového hlediska 1. den 1. celek

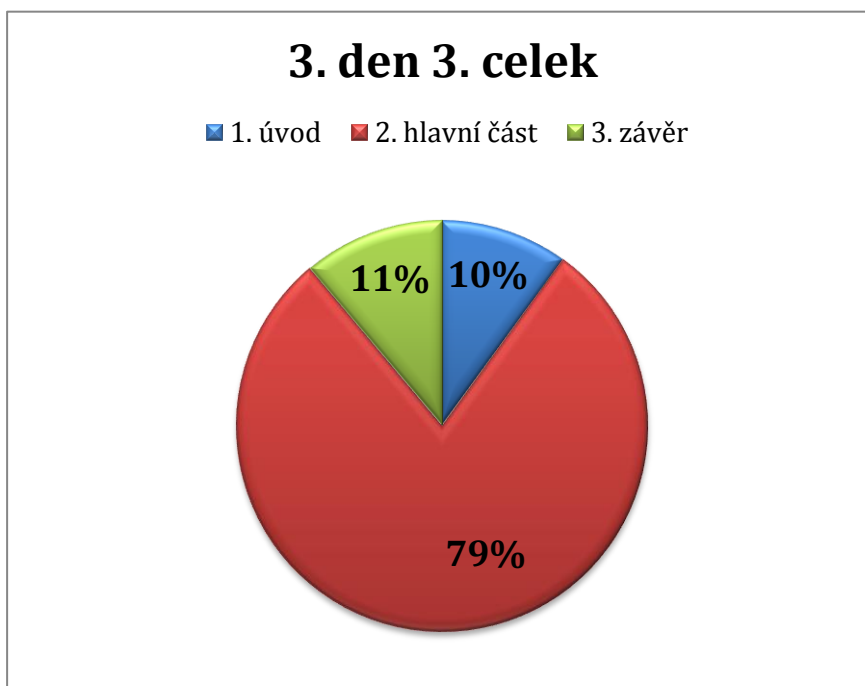
Zdroj: Vlastní

Graf 2. Porovnání z časového hlediska 2. den 2. celek

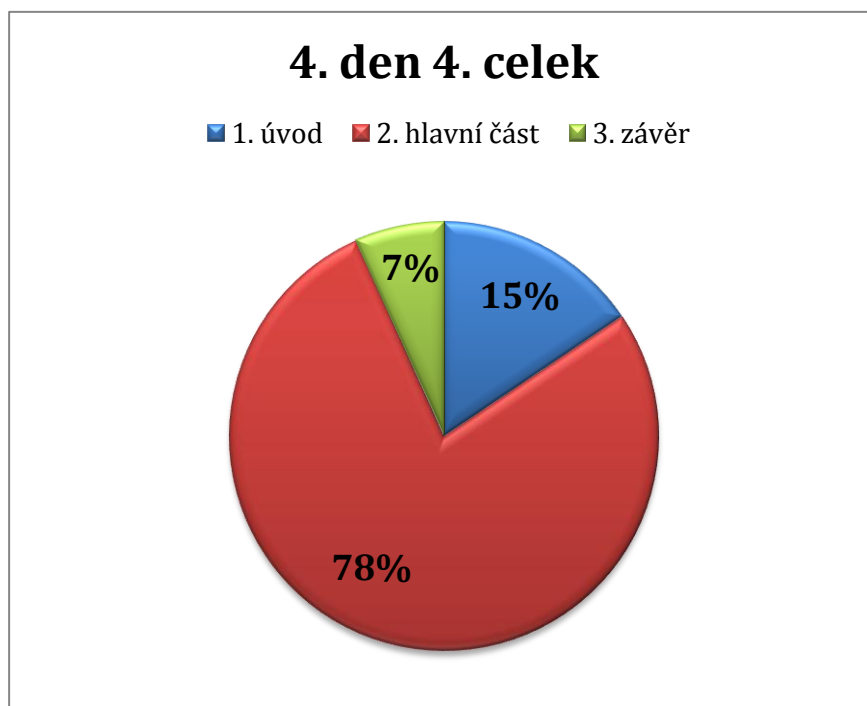
Zdroj: Vlastní

Graf 3. Porovnání z časového hlediska 3. den 3. celek

Zdroj: Vlastní

Graf 4. Porovnání z časového hlediska 4. den 4. celek

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení grafů

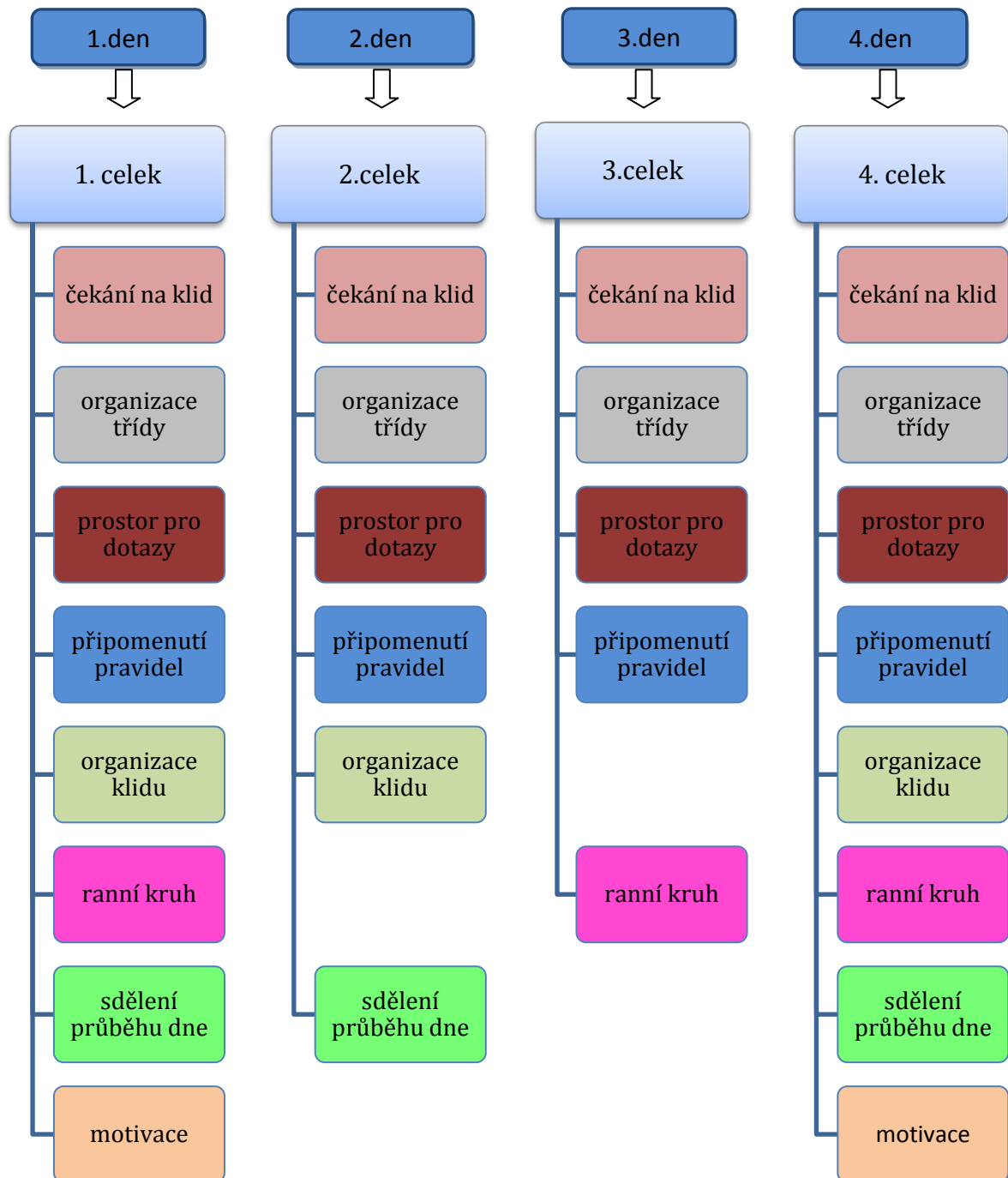
Při porovnávání toho, kolik času procentuálně zabere která část vyučovacího celku, jsem čekala, že hlavní část bude zastoupena největším počtem. Ve všech čtyřech zkoumaných případech mají hlavní části necelých, nebo lehce přes 80% z celku.

Úvody hodin se od sebe značně liší. Každý úvod byl časově jinak náročný. Nejdelší úvod byl v případě prvního celku a druhý nejdelší ve čtvrtém vyučovacím celku. První a čtvrtý ranní blok, byl natáčen v pondělí. Z toho by se dalo vyvodit, že pondělní úvody jsou časově náročnější než úvody jiných dnů v týdnu. Po rozhovoru s paní učitelkou mi bylo potvrzeno, že si je vědoma toho, že pondělní úvody jsou delší. Úvod si záměrně připravuje delší a nevdá jí, že s ním ztratí více času, jelikož se jí podle jejího názoru tento čas strávený úvodem, následně plně vynahradí, při další práci s žáky. Žáci jsou soustředěnější, připravenější a nerušení okolními vlivy. Měli možnost sdělit svým kamarádům veškeré zážitky, které o víkendu prožili. Žáci mají také více času se aklimatizovat opět do školního procesu. Někdo by mohl namítnout, že v páté třídě již nepotřebují tak velký prostor, ale podle názoru paní učitelky po dlouholeté zkušenosti zjistila, že čím starší děti, tím potřebují více prostoru pro vystoupení své osoby a sdělení vlastního názoru a zkušeností ostatním.

Závěry hodin se od sebe nijak z časového hlediska neliší.

9.2 Srovnání úvodů z hlediska podobnosti

Schéma 1 Srovnání úvodů z hlediska podobnosti

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení schématu

Při porovnávání úvodů jsem zjistila, že v jednotlivých úvodech se objevují činnosti, které jsou obsaženy i ve všech ostatních začátcích výuky. Proto jsem sestavila graf, z kterého jasně vystupují činnosti, které jsou charakteristické pro paní učitelku základní školy „A“. Různé čtyři činnosti se objevily ve všech čtyřech natočených úvodech a to **čekání na klid, organizace třídy, prostor pro dotazy a připomenutí pravidel**. Třikrát se objevila organizace klidu iniciovaná paní učitelkou a také ranní kruh, který je pro program této školy specifický. Ve dvou úvodech jsem našla motivaci pro další práci. Úvody hodin této paní učitelky si jsou velmi podobné, možná je to také dáno tím, že se stále připravuje na každou hodinu.

Podrobněji vysvětlené použité výrazy ze schématu

1. **Čekání na klid** – prvních pár okamžiků, kdy vyučující jen stojí či sedí a beze slova čeká, až se žáci utiší.
2. **Organizace třídy** – Paní učitelka dává pokyny, kterými žáky vede k tomu, aby například změnili své místo, nebo aby si žáci sedli tak, aby kolem sebe měli dost místa a nezasahovali do prostoru ostatních žáků.
3. **Prostor pro dotazy** – Každý má možnost se zeptat ostatních, na to čemu nerozuměli nebo na nějaké doplňující informace, které se vztahují ke sdělení, které zaznělo.
4. **Připomenutí pravidel** – Ve třídě mají společně vytvořená pravidla, na která jsou odkazováni.
5. **Organizace klidu** – Paní učitelka dává dětem instrukce, aby již všichni všeho zanechali a např. přišli do kruhu nebo naslouchali.
6. **Ranní kruh** – Je charakteristický pro program Začít spolu, žáci začínají den v kruhu na koberci uprostřed třídy.
7. **Sdělení průběhu dne** – Vyučující sděluje dětem, co je v tomto dnu čeká.
8. **Motivace** – Byla v úvodu hodiny zařazena činnost, která naladí žáky pro další činnost.

9.3 Srovnání úvodů z hlediska struktury úvodu

Schéma 2 Srovnání úvodů z hlediska struktury – časově posloupně řazeno

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení schématu

Dále mě zajímalo, jak jdou jednotlivé činnosti za sebou, zda se některé opakují a také to, zda najdu činnosti, pro každý úvod jedinečné. Vytvořila jsem tedy schéma, ve kterém je zachyceno to, jak průběh začátku hodiny plynul.

V předchozím grafu jsem zjistila, že se určité části úvodu objevují ve všech úvodech. Nyní, ale vidíme, že objevené aktivity jdou v různém sledu. Ve všech čtyřech začátcích dne se objevilo **čekání na klid**. Ve dvou úvodech se asi přibližně ve stejné části objevil také **ranní kruh**. V prvním celku se objevil také, ale o něco později, to ale přisuzuji tomu, že tento den byl tzv. zvířecí den, tudíž úvod byl směřován k přítomným domácím mazlíčkům a až po představení zvířat následoval tradiční ranní kruh. Také se objevilo několik činností, které se v jednotlivých celcích vyskytly hned několikrát. Ve třetím celku se dvakrát objevila **organizace třídy** a ve čtvrtém dvakrát **čekání na klid** a dvakrát **připomenutí pravidel**. Celkem pětkrát se v úvodech opakovalo čekání na klid a organizace třídy, připomenutí pravidel a čekání na klid. Všechny tyto aktivity byly ze strany učitele mířené k dětem, aby bylo docíleno klidu, správné organizace a dodržování pravidel. To přisuzuji netradičnímu uspořádání třídy. Žáci několikrát za hodinu mění svá pracovní místa ve třídě a tudíž je zřejmé, že při přechodu je nutné dodržovat nastavená pravidla a pokud nejsou dodržena, musí zasáhnout vyučující s organizací klidu a třídy. V prvním a čtvrtém celku jsem také objevila části, které jsou pro daný úvod jedinečné. V prvním úvodu to bylo připomenutí následující akce, představování zvířete a zmínka o návštěvě. Ve čtvrtém celku se objevilo třídění květin, které bylo vlastně pokračováním motivace.

Některé činnosti jsou ve schématu znázorněny větším rámečkem, je to z toho důvodu, že tyto činnosti stojí nad ostatními, zahrnují i ty, které se děly předtím i potom. Za ranní kruh v tomto případě považuji jen okamžik, kdy dochází ke zdravení kamarádů po kruhu. Činností, které patří také do ranního kruhu je ale mnohem více, za ranní kruh se považuje vše, co se odehrává po příchodu do školy v kruhu.

Podrobněji vysvětlené nově použité výrazy ze schématu

Připomenutí následující akce – žáky odpoledne čekala akce, která není zařazena do rozvrhu, tudíž byla připomenuta, aby na ni žáci nezapomněli.

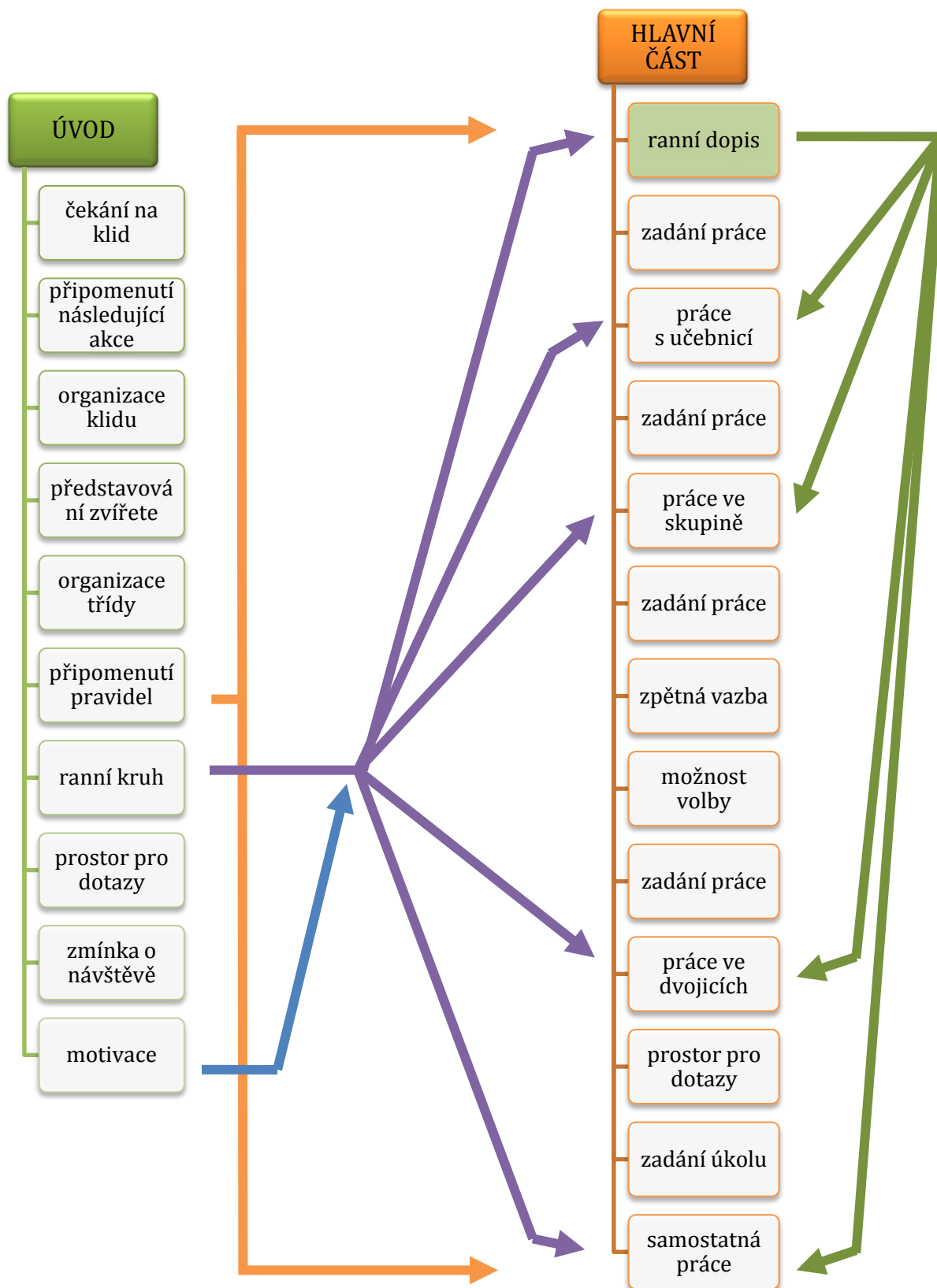
Představování zvířete – Jedna žákyně představovala své zvířátko hned ráno, jelikož na ni čekal tatínek, který kočku odvážel domů.

Zmínka o návštěvě – Nemuseli jsme být představované, jelikož nás děti znají. Jak už bylo řečeno, v této třídě jsme byly již několikrát na praxi. Tak nás děti jen přivítali potleskem.

9.4 Propojenost úvodu s hlavní částí ZŠ A

9.4.1 První vyučovací celek

Schéma 3 Znárodnění propojenosti úvodu s hlavní částí 1. den 1. celek

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení propojenosti 1. celku

Dále jsem hledala propojenost úvodu s jejími dalšími částmi vyučování, což se mi podařilo najít především na této první základní škole. V úvodu proběhlo **připomenutí pravidel**, které se vztahovalo k celému průběhu vyučovacího celku. Pravidla byla připomenuta na začátku, jelikož žáci měli v tento den sebou žáci ve třídě své zvířecí kamarády, stanovili si společně den předem pravidla pro tento den. V průběhu ranního bloku se paní učitelka již k pravidlům týkajících se tohoto dne nemusela vracet. Připomínala a obracela děti ke stálým pravidlům třídy. Další návaznost úvodu na hlavní část jsem našla hned v **ranním kruhu**, kde byla zařazena **motivace**. Paní učitelka začala dětem vyprávět o starém stavení, které viděla na procházce. Otevřela několik otázek, které ji napadali, při pohledu na to staré stavení. Dále následoval ranní dopis, který byl zaměřený na dobu, ve které se tyto obydlí stavěly, a žáci hledali odpovědi na otázky z ranního dopisu. Celým ranním blokem se toto téma prolínalo. Jelikož v učebnici vyhledávali informace o tom, jak vypadaly dřívější vesnice, dále o tom ve skupině diskutovali. Dále pracovali ve dvojicích, když si předávali nové informace a závěrem bloku rýsovali stavení, o kterém již věděli všechny potřebné informace, aby mohli pracovat samostatně.

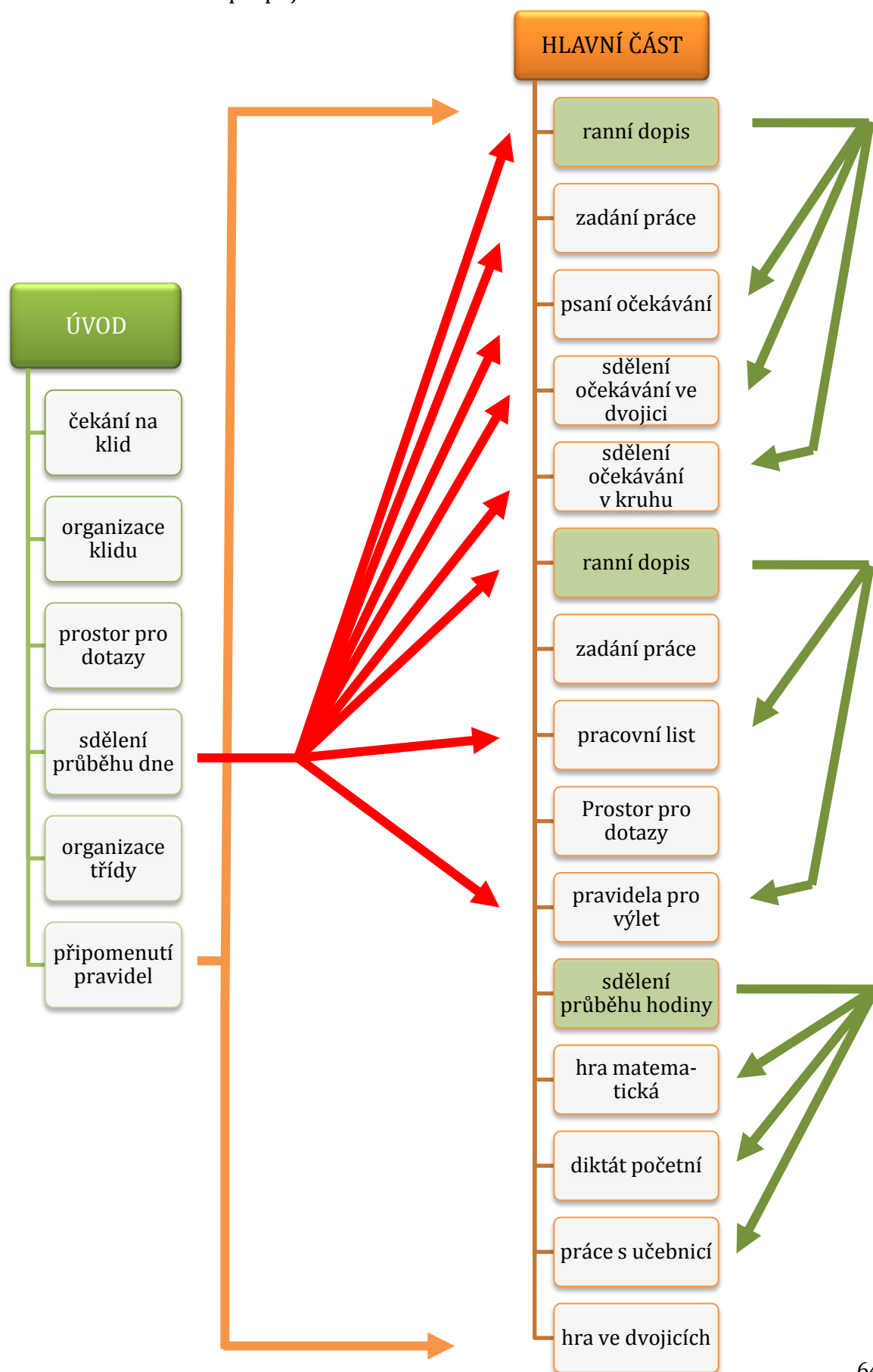
Podrobněji vysvětlené použité výrazy ze schématu

1. **Motivace** – Paní učitelka vyprávěla dětem, jak byla na procházce na chatě a nad čím se zamýšlela. Děti, měli následující práci vypátrat, jaké jsou odpovědi na její otázky.
2. **Ranní dopis** – Každý den paní učitelka píše dětem ranní dopis, který je vlastně motivací pro další práci, jelikož většinou prozradí, co se ten den bude dít, nebo se tímto způsobem žáci dozvědí téma, kterým se budou zabírat. Tento den se dopis zabíral Marii Terezií a stavením na tehdejší vesnici.
3. **Zadaní práce** – V ranním dopise se objevilo několik otázek, na které žáci budou vyhledávat odpovědi v učebnici.
4. **Práce s učebnicí** – Žáci čtou text, který se nazývá podoba domů. Zde se dozví odpovědi na otázky z ranního dopisu.
5. **Sdílení informací ve skupině** – Ve skupině si žáci sdělují, jaké informace pro ně byly nové, jaké jim přišli zajímavé, která informace je překvapila apod.

6. **Zpětná vazba** – Paní učitelka se ptá, jaké informace si sdělovali, které měli stejné a která jim přišla nejzajímavější.
7. **Zadání dalšího úkolu** – V ranním dopise ještě zůstali dvě otázky nezodpovězené. Na ty teď budou hledat odpovědi, tři skupiny na první otázku a tři skupiny na druhou otázku. Instrukce dostali písemné, nejprve přečíst text, poté prodiskutovat ve skupině a nakonec vybrat informace, které budou předávat ostatním ze skupin.
8. **Práce ve skupině** – práce s učebnicí
9. **Kruh na koberci** – Paní učitelka zjišťuje, jak na tom jednotlivé skupiny jsou a kolik času ještě potřebují na dokončení práce. Poté si čas na dokončení práce časově omezí.
10. **Možnost volby** – ve třídě probíhalo hlasování, kdo chce předávat informace mezi skupinami a kdo mezi dvojicemi.
11. **Zadání práce** -Paní učitelka žákům řekne, jak budou informace předávat a připomene pravidla, která by měla být dodržena.
12. **Práce ve dvojicích** – Žáci si mezi sebou předávají informace, které si ve skupině určili za důležité a zajímavé.
13. **Prostor pro dotazy** – Žáci v kruhu mají prostor se zeptat na to, čemu při předávání informací nerozuměli.
14. **Zadání práce** – Žáci se už dozvěděli mnoho informací o stavení z tehdejší doby a nyní mají za úkol takové stavení narýsovat.
15. **Připomenutí pravidel pro rýsování** – pro jednotlivé činnosti mají stanovená jiná pravidla.
16. **Samostatná práce** - rýsování.

9.4.2 Druhý vyučovací celek

Schéma 4 Znázornění propojenosti úvodu s hlavní částí 2. den 2. celek

Vyhodnocení propojenosti 2. celku

I v tomto celku jsem našla určitá propojení mezi úvodní a hlavní částí. V tomto ranním bloku nebyl zařazen ranní kruh, od paní učitelky mi bylo řečeno, že je to výjimečná situace, jelikož se již tento den žáci viděli na první hodině cizího jazyka. Tudíž pozdravení s kamarády a sdělení toho co potřebují, již proběhlo.

Opět se zde v úvodu hodiny **připomněla pravidla**, která v danou chvíli bylo potřeba dodržovat. Odkazování na ně probíhalo opět celou hodinu. Mnohdy se stalo, že se na ně odkazovali žáci sami.

Jelikož se jednalo o blok, který byl rozdělen do dvou hlavních částí, tak byl v úvodu sdělen **průběh první části** a v polovině **průběh druhé části**. V druhé části byla probírána matematika, která tematicky nesouvisela s první částí, kde se žáci chystali na výlet, možná i proto, byl průběh matematické části oddělen. V předchozím celku tomu tak být nemuselo, jelikož i v matematické části se prolínalo jedno téma.

K **rannímu dopisu** se paní učitelka také vracela několikrát, jelikož v něm bylo formulováno několik otázek, na které hledali žáci odpovědi postupně. Ranní dopis jsem zařadila již do hlavní části, jelikož jsem vycházela z toho, že v mnoha případech s ním paní učitelka pracuje po celou dobu trvání bloku.

Návaznost v druhé části, kde paní učitelka, před matematikou sděluje, co žáky čeká, bych možná přisuzovala i tomu, že blok je časově náročnější a není potřeba žákům detailně popisovat na začátku hodiny, co se bude dít, jelikož by to bylo zřejmě při práci v první části stejně zapomenuto. Druhé sdělení průběhu dne můžeme brát za takový druhý menší úvod.

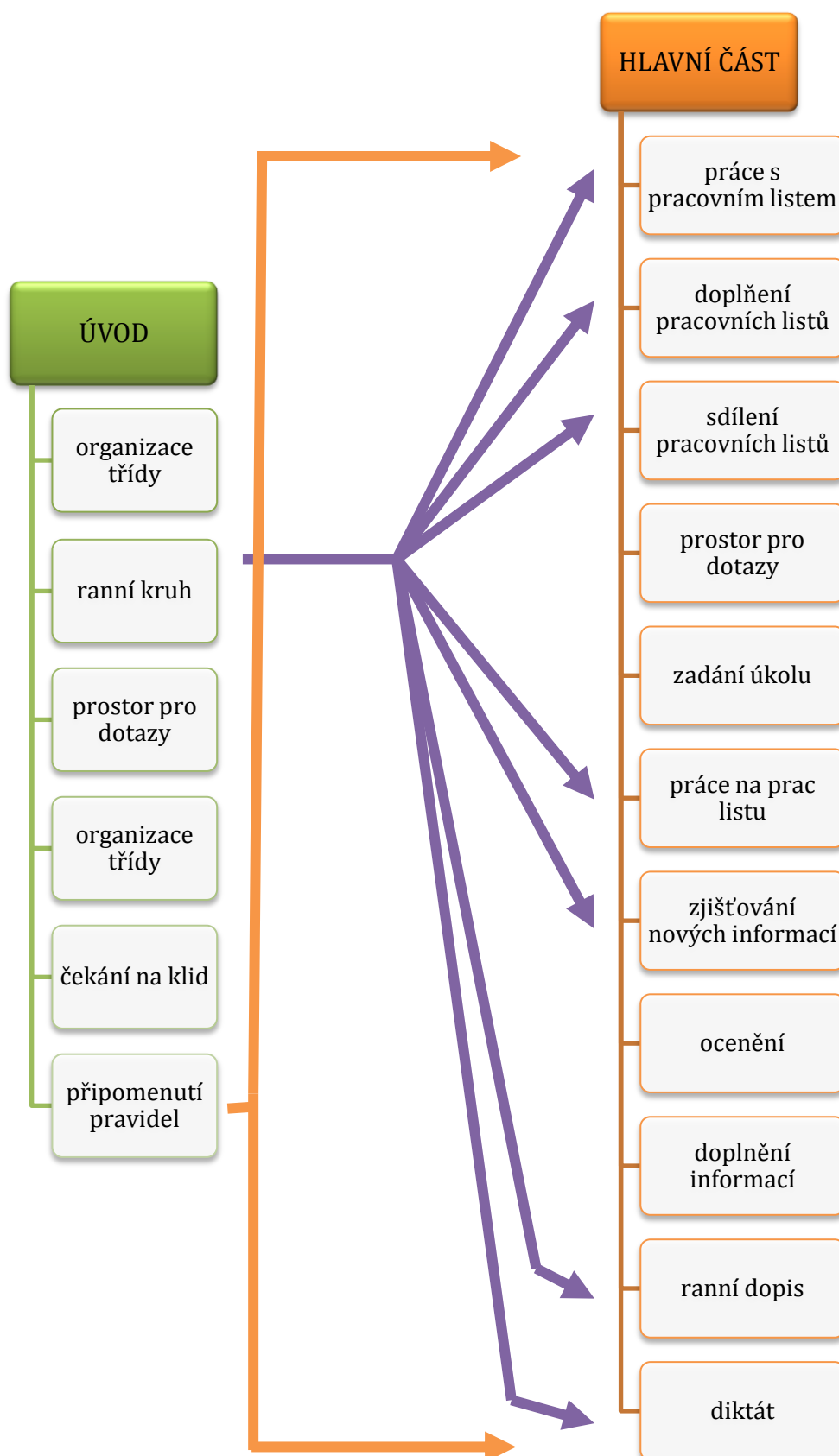
Podrobněji vysvětlené použité výrazy ze schématu

1. **Ranní dopis** - Dnešní ranní dopis mají zaměřený na výlet do Příbrami, který je druhý den čeká.
2. **Zadání práce** – Každý dostane lísteček, na který napíše své očekávání z výletu. Lístečky si poté společně nalepí na jednu plochu a vrátí se k nim po absolvování výletu.

3. **Práce individuální** – Každý píše svá očekávání.
4. **Práce ve dvojicích** – Každý se potká alespoň se dvěma kamarády ve třídě a sdělí si svá očekávání, porovnají si je, a pokud nebudou něčemu rozumět, mají možnost se zeptat.
5. **Práce v kruhu** – Pod vedením paní učitelky sdělují žáci, co je překvapilo při sdělování, zda měli stejné očekávání, kdo měl jiné očekávání a které očekávání je překvapilo.
6. **Ranní dopis** – Žáci se ještě jednou vracejí k rannímu dopisu. Doplnují jeho druhou část, ve které se dozví, co vše sebou na výlet potřebují.
7. **Zadání práce** – Paní učitelka vysvětluje, jakou část pracovního listu budou vyplňovat nyní a jakou až po výletě. Budou zjišťovat, jaká města budou projíždět, jaké hrady budou míjet, jak dlouho pojedou, kolik kilometrů a podobně.
8. **Tvoření dvojic** – Žáci si vytvářejí vlastní dvojice.
9. **Práce ve dvojicích** – Společné vypracovávání pracovního listu.
10. **Prostor pro dotazy a pro to, co je překvapilo**
11. **Stanovení pravidel pro výlet** – Žáci si společně s paní učitelkou stanoví pravidla, které budou dodržovat během výletu.
12. **Hra**- Matematická hra na procvičování matematických příkladů. Paní učitelka říká příklad, všichni žáci mají zavřené oči a počítají, poté natáhnou ruce před sebe a na povel teď všichni ukážou kolik je výsledek. Poté se podívají, jak odpovídali ostatní spolužáci.
13. **Diktát**- Celá třída píše početní diktát, který bude hodnocen.
14. **Práce s učebnicí** – Počítání příkladů na procvičení.
15. **Kdo má dokončeno, hraje ve dvojicích hru**- matematickou

9.4.3 Třetí vyučovací celek

Schéma 5 Znáznornění propojenosti úvodu s hlavní částí 3. den 3. část

Vyhodnocení propojenosti 3. celku

Stejně jako ve dvou předchozích případech se paní učitelka v úvodu hodiny odkazuje na **pravidla**.

Další provázanost celku jsem našla opět na samém začátku dne, v **ranním kruhu**. Paní učitelka se totiž žáků zeptala na otázku, jakou novou informaci z výletu doma sdělovali. Tím opět vtáhla a namotivovala děti na práci s informacemi z výletu. Tentokrát se práce promítla do práce s pracovním listem, který vyplňovali před návštěvou Příbrami a nyní měli prostor pro doplnění a případné opravení informací. Poté měli možnost sdílet odpovědi ve svých pracovních listech s ostatními. Následovala práce s druhou stranou pracovního listu, která se vztahovala k návratu z výletu. Po vypracování pracovního listu, se vraceli k rannímu dopisu, který vypracovávali před odjezdem a měli možnost konfrontovat a reflektovat své odpovědi před výletem a po absolvování.

Poslední částí bloku byl diktát. Psali text ranního dopisu, tudíž měli všichni možnost uspět, jelikož s textem pracovali již druhý den.

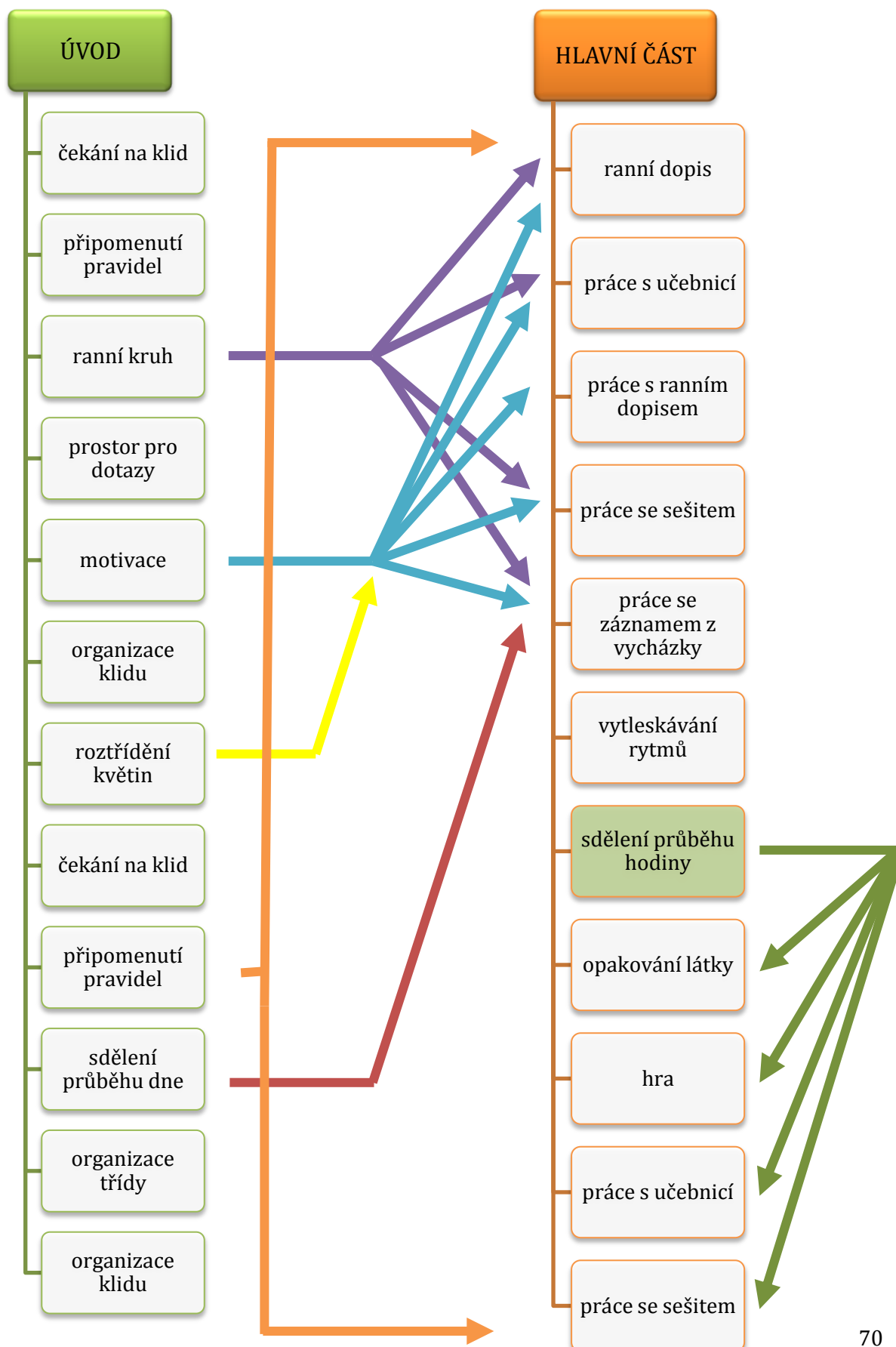
Podrobněji vysvětlené použité výrazy ze schématu

1. **Ranní dopis** – Jelikož je toto hodina po výletu do Příbrami, tak se paní učitelka ještě vracela k rannímu dopisu ze dne před výletem. Vracejí se k očekávání, které žáci měli. A odpovídají si, zda se jednotlivá očekávání vyplnila.
2. **Společná kontrola pracovních listů** – Před výletem žáci vyplňovali jednu část pracovního listu, na výletě si mohli některé informace ověřit. Nyní hledají rozdíly mezi odpověďmi před a po absolvování výletu.
3. **Doplnění a oprava pracovních listů**- Práce probíhala ve dvojicích. Pokud se nějaké informace liší, mají možnost si je opravit. Dále vyplňují druhou část pracovního listu, kde vyplňují, jaké místo by ještě chtěli navštívit a proč.
4. **Společné sdílení pracovní listů v kruhu** – Společně si žáci sdělují, kam by se příště chtěli podívat a své návrhy zdůvodňují. Práce probíhá společně v kruhu pod vedením paní učitelky.

5. **Prostor pro dotazy** – Žáci mají možnost se zeptat, pokud nějaké zazněné informace neporozuměli.
6. **Zadání úkolu** – Paní učitelka sdělí žákům, jak nyní budou s pracovním listem pracovat. Budou sepisovat ve dvojici nové informace, které si přivezli z výletu.
7. **Zpětná vazba** – Paní učitelka klade otázky, díky kterým pozná, zda všichni ví, jaká je jich následující práce.
8. **Práce ve dvojicích**- Žáci ve dvojicích sepisují informace z výletu.
9. **Ocenění pro dvojice** – Dvojice mezi sebou si dají ocenění, za to, kolik informací sepsali.
10. **Doplnění informací** - Jeden ze dvojice obchází ostatní dvojice a má možnost zjistit ještě nějaké nové informace. Nové informace nakonec připíší do svého seznamu.
11. **Ranní dopis** – Nový ranní dopis, který se vztahuje k výletu. Společně si ho přečtou a doplní. Pokud v dopise zjistili, ještě nějakou informaci, kterou nemají na svých seznamech, tak si ji mohou ještě dopsat.
12. **Diktát** – Paní učitelka nadiktuje ranní dopis jako diktát. Všichni měli možnost si diktát přečíst a vidět, jaké gramatické jevy se mohou objevit.

9.4.4 Čtvrtý vyučovací celek

Schéma 6 Znárodnění propojenosti úvodu s hlavní částí 4. den 4. celek

Vyhodnocení propojenosti 4. celku

Zde jsem našla propojenost vycházející z ranního kruhu, motivace, rozřídění květin, **připomenutí pravidel** a sdělení průběhu dne.

Již v **ranním kruhu** paní učitelka položila otázku, co žáky o víkendu překvapilo. Čekala, že odpovědí bude krásné teplé počasí, tím si připravila půdu proto, že do ranního kruhu přinesla tři květiny, které ji překvapily tím, že ještě kvetly. Tudíž tedy v ranním kruhu tak v **motivaci** vidím návaznost k dalším činnostem. V ranním dopise a v učebnici se zabývali tříděním květin. Poté si kreslili schéma dělení rostlin do sešitu.

Ve **sdělení průběhu dne** se dozvěděli jednu důležitou informaci a to tu, že budou dnes pracovat s vycházkovými záznamy, což se také v hlavní části stalo.

Opět se i v tomto posledním celku objevil jakýsi druhý menší úvod. Jelikož druhá část již nebyla věnována rostlinám, ale k procvičování vyjmenovaných slov. Nejprve si látku zopakovali, poté si ve dvojicích zahráli hru, ve které si procvičili vyjmenovaná slova a nakonec přepisovali na známky text z učebnice.

To že jsem našla u této paní učitelky tolik propojení úvodu s hlavní částí, příkládám tomu, že škola pracuje na základě programu Začít spolu a také proto, že paní učitelka se i po dlouholeté praxi stále připravuje na každou hodinu.

Podrobněji vysvětlené použité výrazy ze schématu

1. **Rozřídění květin** – Jako součást motivace paní učitelka přinesla do ranního kruhu květiny, které utrhla na procházce. Společně určili jejich název a kategorii.
2. **Ranní dopis** – Každý den paní učitelka píše dětem ranní dopis, který je vlastně motivací pro další práci, jelikož většinou prozradí, co se ten den bude dít, nebo se tímto způsobem žáci dozvědí téma, kterým se budou zabírat. Dnes se dopis zabíral rostlinami a jejich tříděním.
3. **Práce s tabulí** – Společně si zopakovali, jak třídíme živočichy a následně vyvodili, jak třídíme rostliny.
4. **Práce s učebnicí** – Žáci samostatně četli článek v učebnici o rostlinách a prostudovali tabulku, ve které bylo zaznamenáno, jak rostliny třídíme.

5. **Práce s ranním dopisem** – Poté se všichni společně vrátili k rannímu dopisu a již obohaceni o informace z učebnice, společně doplnili tabulku, jak třídíme rostliny.
6. **Práce se sešitem** – Poté si všichni zaznamenávají do sešitů, jak třídíme rostliny.
7. **Práce se záznamem z vycházky** – Se sestavenou vlastní tabulkou, jak třídíme rostliny, se žáci vrací k záznamovým archům z předešlé vycházky. Na vycházce pozorovali živočichy a rostliny. Nyní podle sestavené tabulky mají za úkol pokusit se zařadit rostliny z vycházky do správné kategorie.
8. **Vytleskávání rytmu** – Jelikož žáci nyní dlouho pracovali se sešitem, učebnicí a záznamovým archem, na práci, která vyžadovala soustředění a koncentraci, byla zařazena činnost na odreagování. Rytmičké cvičení, vytleskávání rytmů. Paní učitelka vytleskala rytmus a žáci opakují.
9. **Sdělení průběhu hodiny**
10. **Opakování látky z českého jazyka** – Opakování probíhalo společně na koberci v kroužku. Paní učitelka pokládá otázky, díky kterým zjistí, co vše si z minulé hodiny pamatují. Na těchto informacích staví další hodinu.
11. **Hra s vyjmenovanými slovy** – Jelikož je na konci celku čeká přepis cvičení na vyjmenovaná slova, tak paní učitelka dává možnost, si ještě zopakovat, ve kterých slovech píšeme tvrdé „y“ a v kterých měkké „i“. Opakování je formou hry přebíjená.
12. **Práce s učebnicí** – Do kroužku si přinesou všichni žáci učebnici českého jazyka a společně si přečtou text, který budou následně samostatně přepisovat do sešitu. Vysvětlí si slova, která budou nejasná.
13. **Práce se sešitem** – Žáci na známku přepisují text do sešitu.

9.5 Výskyt motivace

Motivace v úvodu 1. vyučovacího celku

1. **Vyprávění vlastního příběhu** – Paní učitelka vyprávěla dětem, jak byla na procházce na chatě a nad čím se zamýšlela. Žáci, měli následující práci vypátrat, jaké jsou odpovědi na její otázky.
2. **Ranní dopis zaměřený na stará stavení** – Každý den paní učitelka píše dětem ranní dopis, který je vlastně motivací pro další práci, jelikož většinou prozradí, co se ten den bude dít, nebo se tímto způsobem se žáci dozvědí téma, kterým se budou zabírat. Tento den se dopis zabíral Marii Terezii a stavením na tehdejší vesnici.

Motivace v úvodu 2. vyučovacího celku

3. **Ranní dopis před odjezdem na výlet** – Žáci do dopisu doplňují, kde se Příbram nachází, a zjišťují další zajímavosti, které se vztahují k výletu. V polovině vyučovacího celku se ještě jednou vrací k rannímu dopisu a vyplňují jeho druhou část, ve které se dozví, co vše sebou budou na výlet potřebovat.

Motivace v úvodu 3. vyučovacího celku

4. **Ranní kruh – sdělování zážitků** – Při pozdravu měl každý říct informaci, kterou doma sděloval z výletu.
5. **Ranní dopis po příjezdu z výletu** – Jelikož je toto hodina po výletu do Příbrami, tak se paní učitelka ještě vracela k rannímu dopisu ze dne před výletem. Vracejí se k očekávání, které žáci měli. A odpovídají si, zda se jednotlivá očekávání vyplnila.

Motivace v úvodu 4. vyučovacího celku

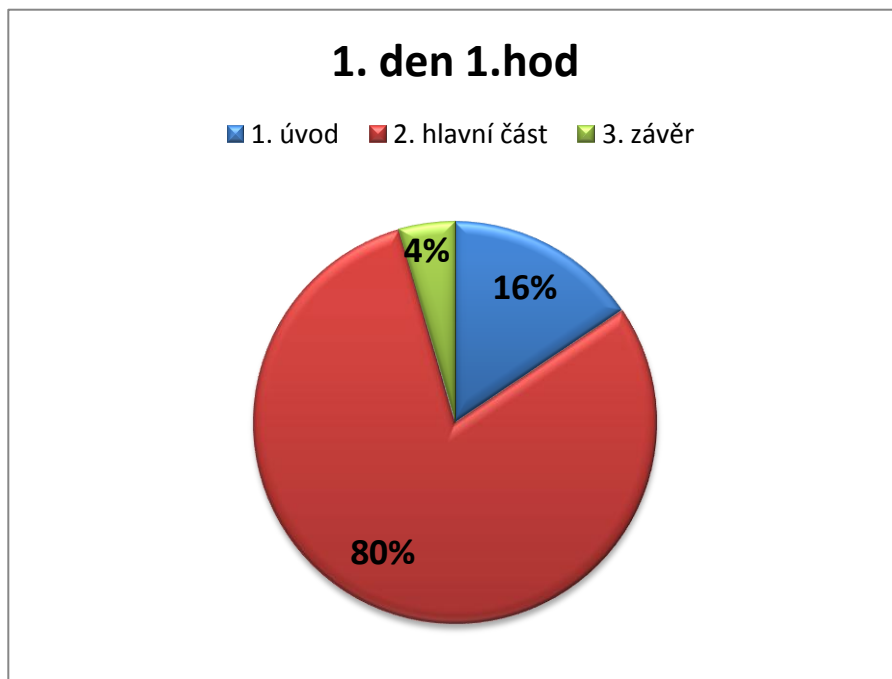
6. **Ranní kruh – povídání o počasí – aktuálnost** - Paní učitelka se dětí ptala, mimo to že sdělovali jako každé ráno co je potěšilo či nepotěšilo, co je překvapilo o víkendu. Došli k tomu, že je překvapilo krásné počasí, poté paní učitelka navázala vlastním vyprávěním z procházky.
7. **Vyprávění vlastního příběhu** – Paní učitelka dětem vyprávěla, jak o slunečném víkendu jela na chatu a že ji překvapilo, jak tam ještě vše kvetlo.
8. **Roztřídění květin – názornost** - Jako součást motivace paní učitelka přinesla do ranního kruhu květiny, které utrhla na procházce. Společně určili jejich název a kategorii.
9. **Ranní dopis zaměřený na třídění květin** – Každý den paní učitelka píše dětem ranní dopis, který je vlastně motivací pro další práci, jelikož většinou prozradí, co se ten den bude dít, nebo se tímto způsobem žáci dozvědí téma, kterým se budou zabírat. Dnes se dopis zabíral rostlinami a jejich tříděním.

V případě této školy se objevila v natočeném materiálu motivace celkem devětkrát. Motivováni byli žáci v každém natočeném vyučovacím celku. Vypsala jsem motivační činnosti, tak jak se objevovaly ve vyučovacích celcích. Čtyřikrát paní učitelka použila motivaci slovem a ve zbylých případech byli žáci motivováni jinou motivační činností.

10 Základní škola „B“

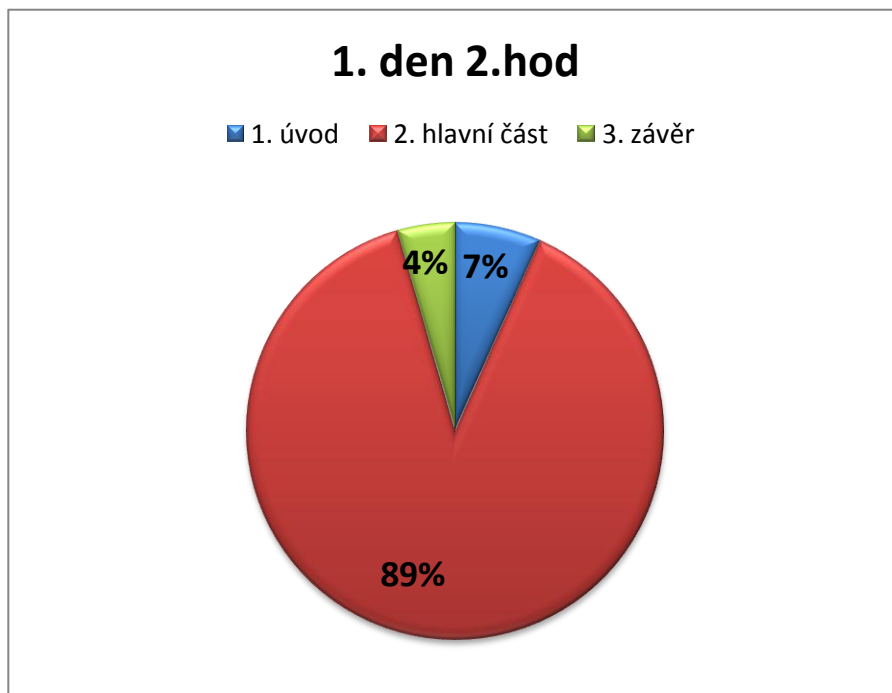
10.1 Srovnání z časového hlediska

Graf 5. Porovnání z časového hlediska 1. den 1. hodina

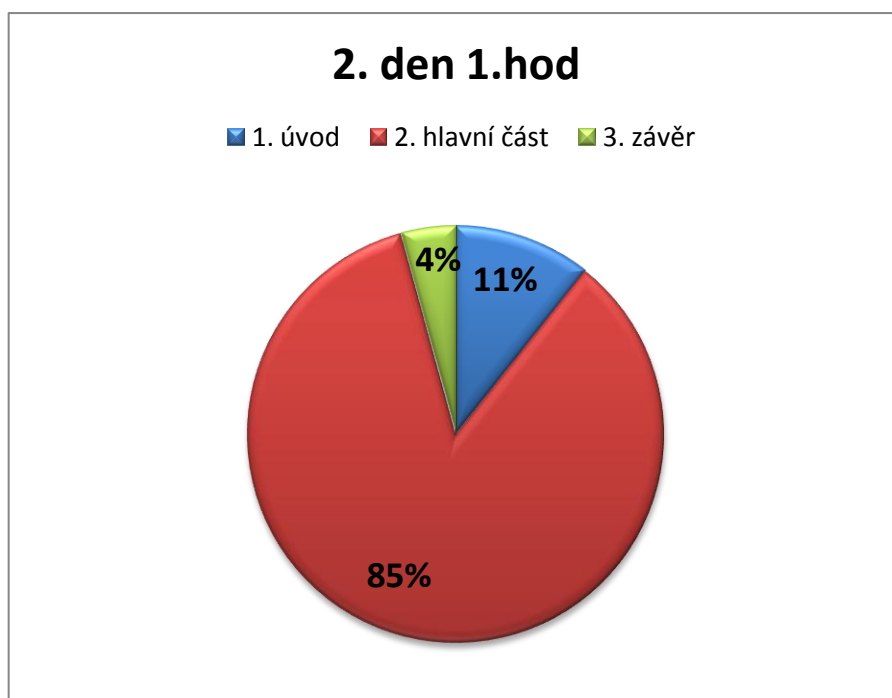
Graf 6. Porovnání z časového hlediska 1. den 2. hodina

Zdroj: Vlastní

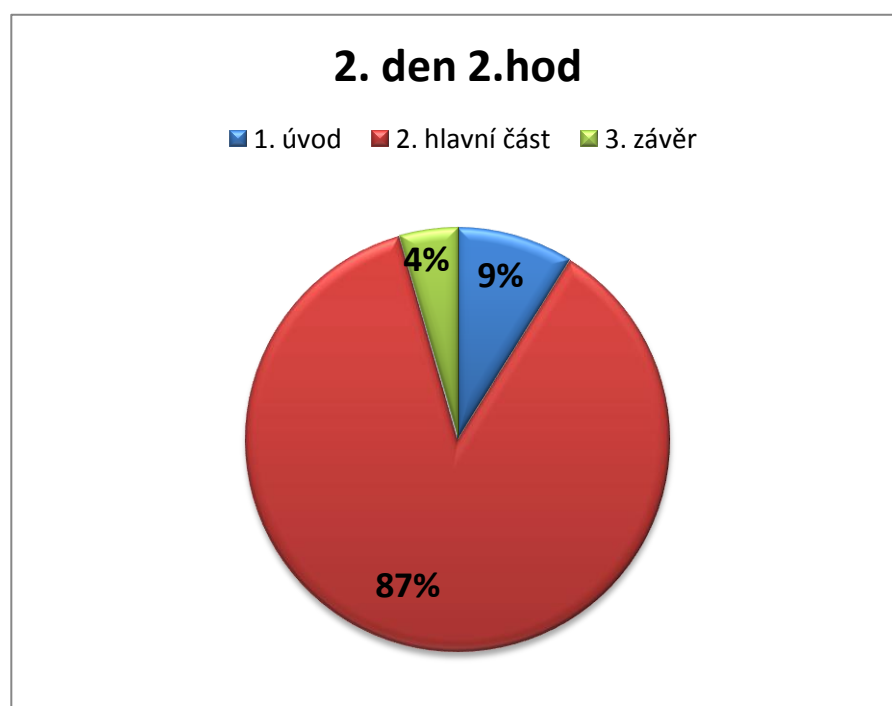
Zdroj: Vlastní

Graf 7. Porovnání z časového hlediska 2. den 1. hodina

Zdroj: Vlastní

Graf 8. Porovnání z časového hlediska 2. den 2. hodina

Zdroj: Vlastní

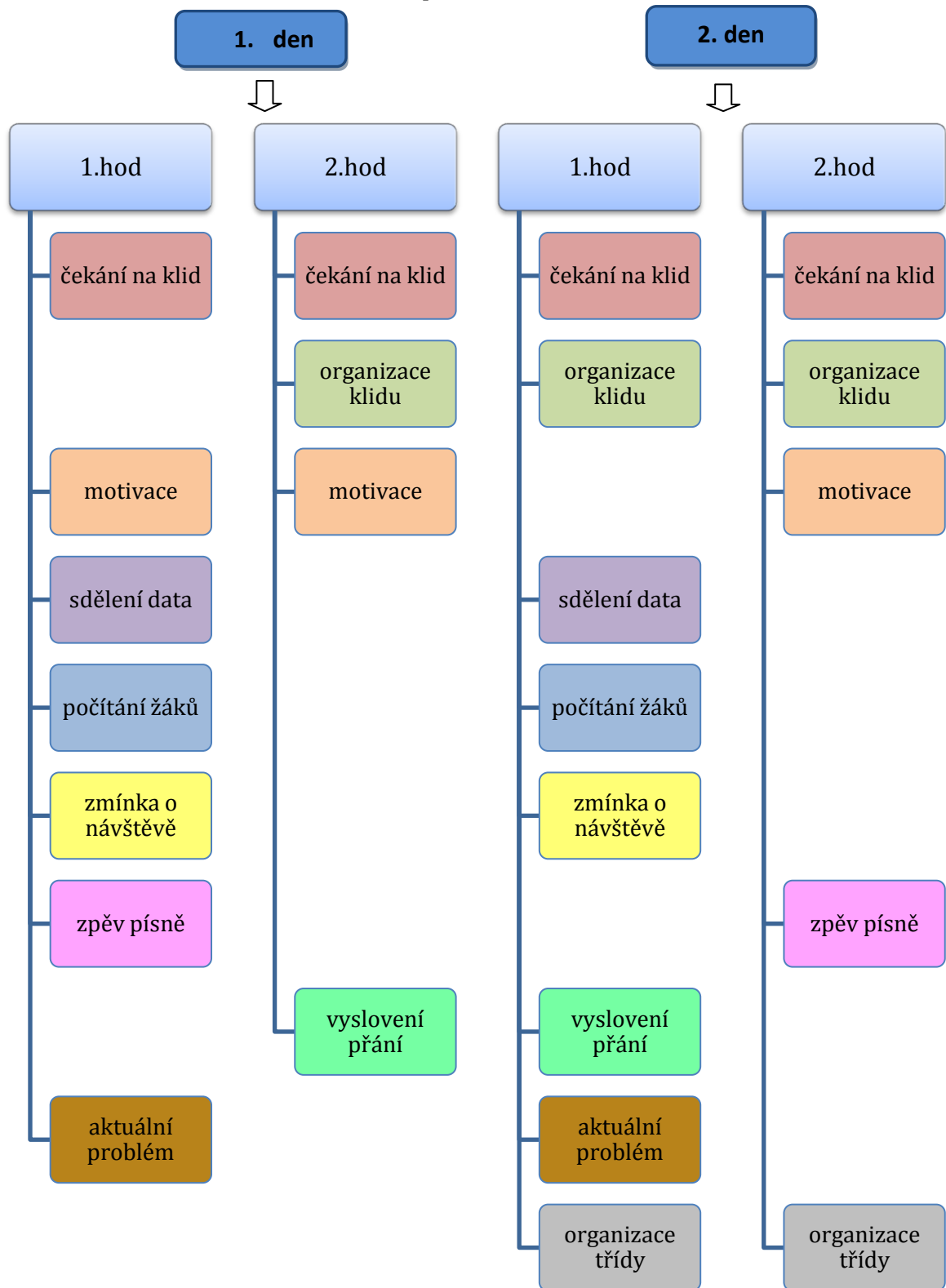
Vyhodnocení grafů

I v případě této školy hlavní části tvoří největší část vyučovací hodiny. Zde je to v poměru k celku o něco více než v případě první základní školy. Zde se pohybujeme mezi 80 - 90 %. Úvody jsou zde také zastoupeny v různých časových délkách. Úvody prvních hodin, jsou považovány paní učitelkou i za úvod celého dne, tudíž jsou časově náročnější než úvody následujících hodin. Nejdelší úvod se také objevil v pondělí ráno, kde zabíral 16 % z vyučovací hodiny. Po zhlédnutí grafů paní učitelkou, mi řekla, že úvody hodin si nijak nepřipravuje. Není si ani sama vědoma toho, kde její úvod končí a kde začíná hlavní část, ale potvrdila mi, že když se nad tím zpětně zamyslí, že to tak asi opravdu je. Nevědomě, tak nějak intuitivně si na začátku hodiny s dětmi povídá a snaží se je připravit na to, že jsou již ve škole. Závěry hodin na zkoumaném vzorku vyšli shodně dlouhé.

Vytvořením těchto grafů jsem získala odpovědi na mé tři výzkumné otázky, které jsem si předem stanovila.

10.2 Srovnání úvodů z hlediska podobnosti

Schéma 7 Srovnání úvodů z hlediska podobnosti

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení schématu

Při porovnávání úvodů druhé paní učitelky jsem našla také několik činností, které byly charakteristické pro její úvody, jelikož se objevily vždy nejméně alespoň ve dvou úvodních částech.

Opravdu charakteristickým znakem je **čekání na klid**, objevil se v každém z natáčených úvodů.

Celkem třikrát se objevila **organizace klidu** a **motivace**. Organizace klidu se objevovala i v hlavní části.

Dvakrát se potom objevilo **sdělování data** a **počítání žáků**, což odpovídá tomu, že se natáčelo dva dny. Dále se také dvakrát vyskytla, **zmínka o návštěvě**, **zpěv písně** a **vyslovení přání**. Zpěv písně se objevil dvakrát, proto, že natáčená třída je třídou s hudebním zaměřením a právě nacvičovali nové písně na vystoupení pro rodiče. Na nás jako na návštěvu také upozorňovala dvakrát, protože natáčené dny nejsou dva po sobě jdoucí dny, jelikož v průběhu týdne je čekal také školní výlet.

Dvakrát se také objevilo **vyslovení přání** paní učitelky, které se vztahovalo ke kázní žáků. Organizace třídy se vyskytla v druhém dnu, první i druhou hodinu.

V tomto případě porovnávám dva úvody první hodiny a dva úvody druhých hodin. Ze schématu je viditelné, že úvody dne jsou si více podobné stejně jako úvody druhých hodin. Zahájení dne se liší v tom, že v prvním dnu se objevilo navíc zpívání písně a druhý úvod dne se liší absencí motivace a navíc se objevila organizace třídy a klidu.

Úvody této paní učitelky si jsou také velice podobné a může to být dáno dlouholetou praxí a tím, že začátek hodiny si nepřipravuje a jen intuitivně jedná, což může zajistit jakousi podobnost.

Bylo by jistě velice zajímavé srovnávat delší časový úsek, jelikož z dvou dnů nelze dělat vypovídající závěry.

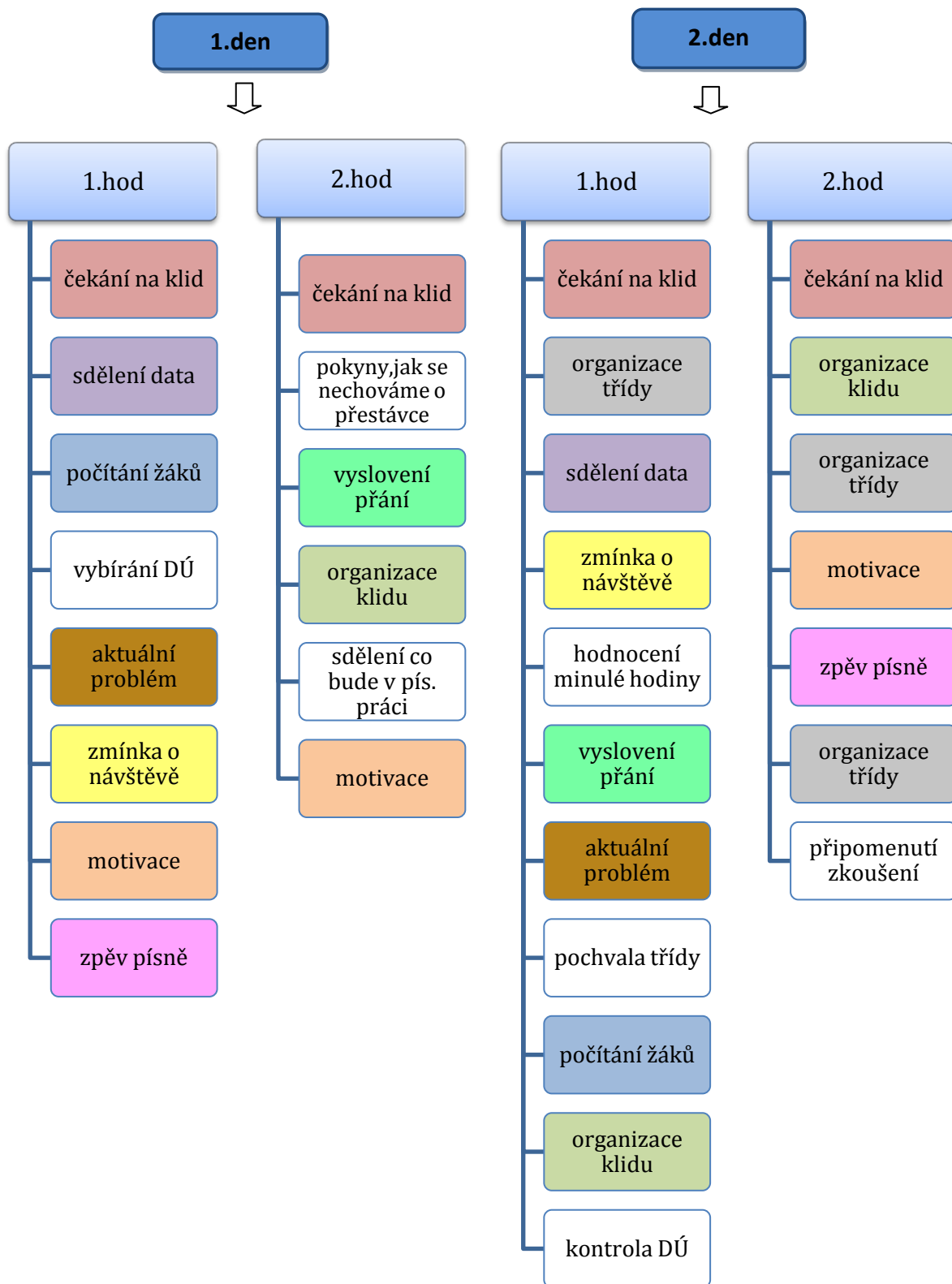
Podrobněji vysvětlené nově použité výrazy ze schématu

1. **Sdělení data** – Každé ráno paní učitelka říká žákům, kolikátého dnes je a pokud je den něčím výjimečný, také jim to sdělí.
2. **Počítání žáků** – Paní učitelka spočte žáky a společně si řeknou kdo je nepřítomen.
3. **Počítání odevzdaných úkolů**
4. **Řešení aktuálního problému** – Žákyně se omlouvá, ale při omluvě zapomene pozdravit. Paní učitelka využije aktuální situace a posílá ji za dveře, ať to zkusí ještě jednou. Pokaždé na něco zapomene a tak se vrací ještě několikrát.
5. **Zpěv písně** – píseň byla zařazena, jelikož se ji včera naučili tak, aby si ji připomněli a také proto, že ji budou zpívat na nadcházející Vánoční besídce.
6. **Vyslovení přání** – Paní učitelka vysloví přání, aby se žáci zklidnili a hezky pracovali, aby je mohla na konci hodiny pochválit za práci.
7. **Motivace** – Např. žáci byli motivováni tím, že pokud budou v hodině počítat, tak že se jim určitě následující písemná práce povede.

10.2.1 Porovnání úvodů z hlediska struktury úvodu

Schéma 8 Srovnání úvodů z hlediska struktury – časově posloupně řazeno

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení schématu

I v těchto úvodech jsem našla činnosti, které se odehrávaly přibližně ve stejné části i aktivity, které jsou vždy pro daný úvod jedinečné.

Ve všech čtyřech začátcích se objevilo **čekání na klid**, jako na prvním místě. Jedná se zde o dva úvody prvních hodin a dva úvody následujících hodin. Tudíž je patrné, že si jsou první hodiny více podobné, stejně jako je tomu u hodin druhých.

V prvních hodinách se objevilo přibližně ve stejné části **sdělení data a zmínka o návštěvě, řešení aktuálního problému a počítání žáků**. V obou těchto úvodech dnů jsem našla aktivity, které se již v žádném úvodu neobjevily. V prvním úvodu je to vybírání domácích úkolů a v druhém prvním úvodu se toho objevilo více, hodnocení minulé hodiny, pochvala třídy, kontrola domácích úkolů.

Úvody následující po těchto dvou hodinách si nejsou moc podobné, jediné snad, že v obou úvodech proběhla organizace klidu. Aktivita, která se nikde jinde neobjevila než v prvním dnu ve druhé hodině je, že paní učitelka sdělila pokyny, jak se nesmí žáci chovat o přestávce a dále paní učitelka sdělila, jaké jevy se mohou objevit v písemné práci, která je čeká. Poslední úvod byl jedinečný v tom, že paní učitelka připomněla na začátku hodiny zkoušení žákům, kterých se to týkalo.

Opět při určování jedinečných činností pro úvody, je nutné vzít v potaz, že při větším množství dat, by aktivity nyní vyšle jako neopakující se mohly stát více frekventované.

Podrobněji vysvětlené nově použité výrazy ze schématu

1. **Vybírání domácích úkolů** – Všichni žáci se zvedli a odnesli paní učitelce doma vypracované úkoly.
2. **Pokyny, jak se nechováme o přestávce** – Jeden z žáků si hrál s legem, které nepatří škole, ale družině. Žák je několika větami poučen, proč si s legem nesmí hrát a kdy má lego uklidit.
3. **Sdělení toho co bude ve čtvrtletní práci** – Paní učitelka upozorňuje na to, co se může objevit následující den ve čtvrtletní práci a co se může objevit v pátek ve čtvrtletní práci z matematiky.

4. **Zhodnocení minulé hodiny** – Paní učitelka hodnotí, jak se jí líbila minulé hodina, která byla natáčena.
5. **Pochvala třídy** – Děti byly pochváleny za to, že nezapomněly na focení a jsou krásně oblečené.
6. **Kontrola domácího úkolu** – Kontrola probíhala společně.
7. **Připomenutí zkoušení** – Dvě žákyně byly zkoušené, paní učitelka jim to připomněla a v začátku hlavní části pro ně udělala hromadné opakování, aby si připomněly látku.

10.3 Propojenost úvodu s hlavní částí

V tomto případě jsem nenašla tak výrazné propojení úvodu s hlavní částí, proto nepřikládám vytvořená schémata.

Propojenost v 1. vyučovací hodině (1. den)

Zmínka o návštěvě – Zmínka o návštěvě se objevila v úvodu. V hlavní části se pak paní učitelka na zmíněná slova odkazovala. Př. Myslíte si, že se holkám taková hodina líbí? Toto odkazování využila pro zajištění klidu ve třídě a upoutání pozornosti.

Motivace – Žáci byli motivováni slovem. Paní učitelka jim řekla, že pokud budou dobře pracovat a budou pozorní, tak že získají čas navíc a budou si moci zahrát hru, ve které budou moci své procvičené znalosti z hodiny uplatnit.

Čekání na klid – Čekání na klid se v hlavní části objevilo několikrát, ale nemělo souvislost s čekáním na klid v úvodu hodiny.

Propojenost v 2. vyučovací hodině (1. den)

Motivace - Žáci byli opět motivováni slovem. Paní učitelka jim řekla, že pokud budou v hodině dávat pozor, soustředit se na práci a pracovat samostatně, tak že pak nebudou mít doma problém s domácím úkolem, jelikož ho zvládnou napsat „hravě“.

Sdělení toho co bude v písemné práci – Toto sdělení nemělo návaznost na hlavní část aktuální hodiny, ale na hodinu v dalším dni.

Čekání na klid - Opět se i v této hodině v hlavní části objevilo čekání na klid, ale také nemělo souvislost s čekáním na klid v úvodu hodiny.

Propojenost v 1. vyučovací hodině (2. den)

Zmínka o návštěvě – Zmínka o návštěvě se objevila i v tomto úvodu hodiny. V hlavní části se pak paní učitelka na zmíněná slova odkazovala. Př. Pojd'me ukázat budoucím paním učitelkám, jak už umíme hezky počítat. Toto odkazování využila pro motivování žáků k práci.

Čekání na klid - Opět se i v této hodině v hlavní části objevilo čekání na klid, ale také nemělo souvislost s čekáním na klid v úvodu hodiny.

Propojenost v 2. vyučovací hodině (2. den)

Motivace – Paní učitelka v úvodu zařadila činnost, kde žáci poznávali ovoce a zeleninu z obrázků, jelikož v další části se učili ovoce a zeleninu zařadit do správné kategorie.

Připomenutí zkoušení – V úvodu bylo dvěma žákyním připomenuto, že v průběhu hodiny budou zkoušené a opravdu se tak stalo.

Čekání na klid - Opět se i v této hodině v hlavní části objevilo čekání na klid, ale také nemělo souvislost s čekáním na klid v úvodu hodiny.

10.4 Výskyt motivace

Motivace v úvodu 1. vyučovací hodiny (1. den)

1. **Slib soutěže** – Žáci byli motivováni slovem. Paní učitelka jim řekla, že pokud budou dobře pracovat a budou pozorní, tak že získají čas navíc a budou si moci zahrát hru, ve které budou moci své procvičené znalosti z hodiny uplatnit.

Motivace v úvodu 2. vyučovací hodiny (1. den)

2. **Odměna**- Žáci byli opět motivováni slovem. Paní učitelka jim řekla, že pokud budou v hodině dávat pozor, soustředit se na práci a pracovat samostatně, tak

že pak nebudou mít doma problém s domácím úkolem, jelikož ho zvládnou napsat „hravě“.

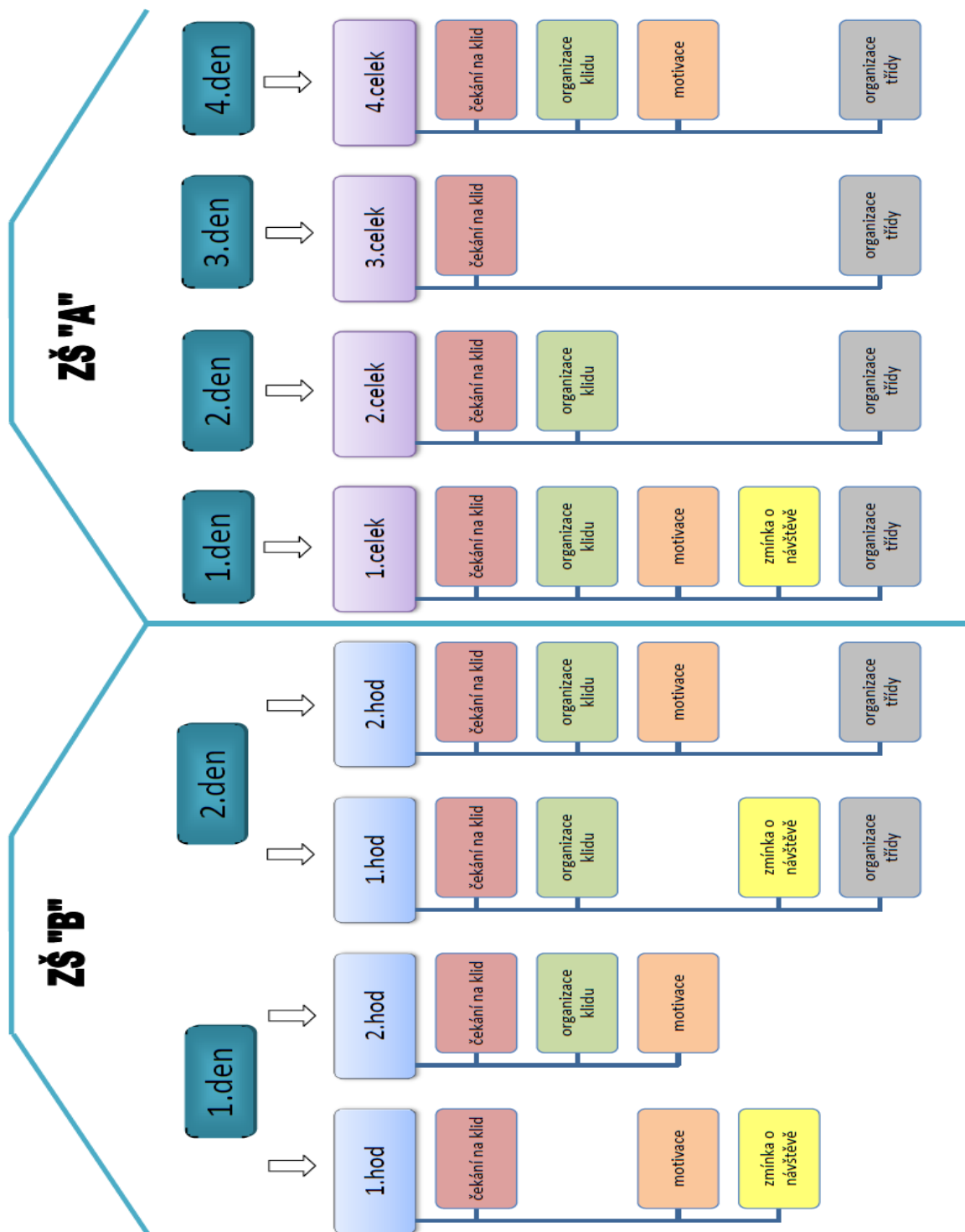
Motivace v úvodu 2. vyučovací hodiny (2. den)

3. **Názornost** – Paní učitelka v úvodu zařadila činnost, kde žáci poznávali ovoce a zeleninu z obrázků, jelikož v další části se učili ovoce a zeleninu zařadit do správné kategorie.

V případě této školy se objevila v natočeném materiálu motivace celkem třikrát. Z toho dvakrát byla použita motivace ústní a jednou motivace pomocí motivační činnosti.

11 Porovnání úvodů obou škol z hlediska podobnosti

Schéma 9 Srovnání úvodů základní školy „A“ a „B“ z hlediska struktury

Zdroj: Vlastní

Vyhodnocení schématu

Abych zjistila, jak moc si jsou podobné úvody na základní škole „A“ a „B“ sestavila jsem schéma. Ve schématu jsou vedle sebe vypsány činnosti, které se objevily v úvodech obou škol. Činnosti nejsou za sebou řazeny tak jak probíhaly ve školní třídě, ale podle četnosti výskytu.

Na prvním místě je **čekání na klid**, jelikož se objevilo ve všech úvodních částech zkoumaných případů. Obě paní učitelky vědomě využívají čekání na klid na úplném začátku hodiny či celku, jelikož ani jedné se dobře nemluví do neutišené třídy.

Jako druhá se nejčastěji objevovala **organizace klidu** a **organizace třídy**. V případě základní školy „A“ bych tento fakt přisuzovala tomu, že ve třídě jak jsem již zmiňovala, probíhá výuka podle programu Začít spolu a ta vyžaduje jiné uspořádání třídy, tudíž je potřeba žáky častěji instruovat než při klasickém vyučování, kde má každý žák své „pevné“, neměnné místo. Stejným počtem byla organizace třídy zastoupena i v případě druhé základní školy „B“ a v tomto případě zde podle mého názoru hraje velkou roli fakt, že se jedná o druhou třídu, tudíž je předpokladatelné, že budou potřebovat více instruovat, než kdyby šetření pobíhalo také v páté třídě jako v prvním případě.

Další společná činnost, která se objevila v úvodech obou vyučujících, byla **motivace**, se kterou jsem se již zabývala v kapitolách, výskyt motivace (9.5 a 10.4). Jako poslední se v obou případech základních škol objevila **zmínka o návštěvě**.

12 Shrnutí závěrů

V rámci výzkumného šetření se mi podařilo zodpovědět všechny předem stanovené výzkumné otázky. Když se vrátím ke stanoveným cílům (přesně naformulovaných v kapitole 5 cíl a plán výzkumu), vidím, že se mi pomocí odpovědí na hlavních i doplňující otázky podařilo dosáhnout stanovených cílů.

Hlavní otázky

1) Jakou má vyučovací celek strukturu?

Jak již bylo řečeno, existuje více možností, jak můžeme rozdělit vyučovací celek. Pro svůj výzkum jsem si vyučovací celek rozdělila nejprve do nejzákladnějšího dělení na úvod, hlavní část a závěr (viz kapitola 8 zkoumané vyučovací hodiny a celky/struktury hodin). Poté, co jsem úvodní část podrobněji analyzovala, zjistila jsem, že žádný úvod nebyl totožný s jiným, ale našla jsem některé momenty, které byly pro jednotlivé úvody stejné (viz schéma 2. a 8. srovnání úvodů z hlediska struktury). Nejfrekventovanějšími činnostmi v úvodu hodin bylo, čekání na klid, organizace klidu, motivace, organizace třídy a zmínka o návštěvě. I v hlavní části se objevovaly činnosti, které byly společné pro většinu zkoumaných případů. Jako např. zadání práce, práce s učebnicí, práce se sešitem, společná práce nebo hra.

V úvahu se musí vzít také fakt, že to nebyly hodiny stejného charakteru, některé byly např. procvičovací a některé výkladové, proto každá hodina měla úplně jinou skladbu a sled činností v jednotlivých částech. I tak jsem našla několik činností, které jsou pro jednotlivé zkoumané části charakteristické. V úvodní části to bylo upoutání pozornosti, pozdrav žáků a učitele navzájem, motivace, řešení aktuálního problému nebo zjišťování počtu a aktuálního stavu žáka. V hlavní části se objevilo prostřednictvím různých činností, opakování předešlého učiva, výklad nového učiva, ukládání domácí úlohy nebo zjišťování a předávání informací mezi žáky. Pro závěrečnou část bylo charakteristické předání zpětné vazby, zhodnocení průběhu celku a ukončení hodiny.

2) Jak je strukturován a jaký má obsah úvod vyučovacího celku?

Srovnání z hlediska struktury jsem prováděla vždy v rámci jedné školy. Hledala jsem, jak mají strukturované úvody jednotlivé paní učitelky. V případě **základní školy „A“** se objevilo několik činností, které byly společné pro všechny nebo většinu úvodů. Ve všech začátcích hodin jsem objevila čekání na klid, organizaci třídy, prostor pro dotazy a připomenutí pravidel. Ve třech případech se objevila organizace klidu, ranní kruh a sdělení průběhu dne. Ve dvou úvodech byla také zařazena činnost, která byla pro jedinečnou. V prvním celku to bylo připomenutí následující akce, představování zvířete a zmínka o návštěvě. Toto přisuzuji tomu, že úvod mimi jiné slouží k řešení a přinášení aktuálních problémů. Všechny tyto uvedené činnosti se ale objevila v různé části úvodu. Na úplném začátku vyučovacího celku se objevilo ve všech případech čekání na klid, které se poté ještě objevilo v průběhu třetího celku. Ve dvou celcích se také v přibližně ve stejné části objevil ranní kruh, po kterém následoval prostor pro dotazy. V některých celcích se dokonce činnosti objevily i vícekrát jako např. ve třetím celku organizace třídy nebo ve čtvrtém celku organizace klidu.

K obdobným výsledkům jsem došla i v případě **základní školy „B“** i v tomto případě jsem našla činnost, která se objevila ve všech natočených případech a to čekání na klid. Ve třech případech ze čtyř se objevila organizace klidu a motivace. Vždy pro dva úvody bylo společné sdělování data, počítání žáků, zmínka o návštěvě, zpěv písně vyslovení přání, řešení aktuálního problému a organizace třídy. V tomto případě se jednalo vždy o úvod první a poté druhé následující hodiny. Proto při porovnávání je nápadné podobání se prvních a druhých úvodů navzájem. V prvním a druhém úvodu je podobný i časový sled činností. V obou úvodech prvních hodin se objevilo čekání na klid poté sdělení data, zmínka o návštěvě a počítání žáků. V každém začátku této paní učitelky jsem tak našla činnosti, které jsou pro každý úvod jedinečné. V první vyučovací hodině prvního dne to bylo vybírání domácích úkolů, v druhé vyučovací hodině téhož dne to byl pokyn, jak se máme chovat o přestávce a sdělování toho co bude v písemné práci. V úvodu první hodiny druhého dne to bylo zhodnocení minulé hodiny, na které jsme byly přítomny,

pochvala třídy a kontrola domácích úkolů v poslední natočené hodině jedinečnou činností bylo připomenutí zkoušení.

Struktura úvodu hodiny je tedy velice pestrá, jelikož jak jsem již zmiňovala je to část hodiny, do které se vnáší aktuálnost, která může dát této části vždy trošku jiný obsah a strukturu oproti jiným částem hodiny. I přesto jsem našla činnosti, které jsou pro zkoumané úvody charakteristické. Ve všech úvodech se objevilo upoutání pozornosti prostřednictvím čekání na klid. Žáci se zklidnili a obrátili pozornost k paní učitelce. Všechny úvody celků a prvních vyučovacích hodin byly využity k pozdravení mezi žákem a učitelem. Také jim byla společná kontrola počtu a stavu žáků. V případě základní školy „B“ tato kontrola probíhala při počítání žáků a při té příležitosti i paní učitelka pohledem zkontrolovala stav žáka. V případě základní školy „A“ počítání žáků a kontrola stavu neprobíhala jako součást výuky, ale paní učitelka využila čas při vzájemném zdravení žáků v ranním kruhu k zjištění počtu a stavu žáků.

Doplňující otázky

3) Jak je do úvodu hodiny zařazena motivace?

Činnosti, které zvyšují motivaci, jsem našla v každém vyučovacím celku, já jsem se ale ve svém výzkumném šetření zaměřila na její výskyt v úvodních částech. V případě **základní školy „A“** jsem ji našla v každém začátku v **prvním vyučovacím celku**, proběhlo zvyšování motivace hned dvakrát. Poprvé paní učitelka přinesla do třídy příběh, který se jí stal o víkendu. Tím pobudila v dětech jistou zvědavost nad tajemnými otázkami, které sdělila dětem prostřednictvím vyprávěného příběhu. V podobném duchu probíhala i práce s ranním dopisem, který přinesl spoustu dalších otázek, na které děti přirozeně chtěli znát odpověď. Ve **druhém vyučovacím celku** paní učitelka opět využila práci s ranním dopisem. Žáci se z dopisu dozvěděli spoustu zajímavých informací o výletu, který je čeká, ale také z něho vyvstalo spoustu otázek, na které děti hledali odpověď. Hledání odpovědí se ale nevztahovalo jen na následující průběh bloku, ale i na výlet, který absolvovali druhý den. Den po výletu, náš natočený **třetí vyučovací celek** paní učitelka využila opět práci s ranním dopisem a i sdělování zážitku z výletu ostatním žákům v ranním kruhu. V posledním **čtvrtém vyučovacím celku** byla motivace

vnesena opět již do ranního kruhu povídaním o počasí, které se přeměnilo ve vyprávění paní učitelky, které končilo tím, že dětem z výletu přivezla rozkvetlé květiny a zda ji pomůžou určit je roztrždit. Práce opět pokračovala, raním dopisem, který byl zaměřen na opakování třízení květin.

V případě **základní školy „B“** jsem motivaci objevila také několikrát. V **první vyučovací hodině prvního dne** byli žáci motivováni příslibem soutěže, ve které budou moci zopakované znalosti přeměnit ve výhru. Ve **druhé vyučovací hodině prvního dne** byli žáci motivováni pomocí odměny, kterou pro ně byla časově rychle zvládnutá domácí úloha. Jelikož, pokud budou pozorní, zopakují si všechny potřebné znalosti, které budou potřebovat pro její splnění. Poslední motivační činnost, kterou jsem objevila ve **druhé vyučovací hodině druhého dne**, byla činnost, při které bylo využito názornosti, jelikož paní učitelka přinesla do třídy obrázky ovoce a zeleniny, které žáci třídili do kategorií.

Motivace byla v úvodech hodin zařazena pomocí nejrůznějších činností. Celkem šestkrát se objevila motivace ústní. V ostatních případech byli žáci motivováni pomocí nejrůznějších činností.

4) Jak velká část vyučovací hodiny či celku je věnována úvodu hodiny?

Z mého natočeného materiálu vyplývá, že úvody hodin zabírají asi 12% z celkového času jedné vyučovací hodiny či celku. Více času zabírají úvody vyučovacích celků jako tomu je v případě základní školy „A“, ale musíme vzít v úvahu, že úvod je přímo úměrný délce vyučovacího bloku. Opět když se zaměřím na fakt, že jsem natáčela různé dny a hodiny v týdnu, vyšlo mi, že pondělním úvodům hodin je věnováno více času z celku. V případě **základní školy „A“** je to 25% a 15% a na **základní škole „B“** je to 16%. Oproti úvodům uprostřed týdne, kde úvod tvořil v případě **základní školy „A“** jen 6% a 10%. V případě druhé **základní školy „B“** to bylo podobné jen, 7%, 9% a 11%. V tomto případě je ještě jasně viditelný časový rozdíl mezi úvodem první a druhé hodiny. První hodiny zabíraly 16% a 11% z celku. V případě druhých navazujících hodinách to bylo již zmíněných 7% a 9% z celku.

Pro potvrzení toho, zda opravdu platí to, že úvody jsou různě dlouhé, by výzkumné šetřené muselo probíhat delší časový úsek, alespoň jeden měsíce. Dále musím vzít v potaz, že srovnávám pátou a druhou třídu, tudíž různě staré děti můžou potřebovat rozdílně dlouhou motivaci, naladění a celkovou přípravu pro práci.

5) Jak velká část vyučovací hodiny či celku je věnována hlavní části?

Z dat, která mám k dispozici, jsem zjistila, že je to 75 – 85% z celku. Opět v případě základní školy „A“ je potřeba přihlédnout k tomu, že výuka zde probíhá v bloku spojených dvou vyučovacích hodin, proto je časově tato část delší, ale poměrem k celku je to opět přímo úměrné.

6) Jak velká část vyučovací hodiny či celku je věnována závěru hodiny?

Délka závěrů hodin procentuelně tvoří menší část než úvod hodiny, asi 4 -11%.

7) Jak je úvod hodiny provázán se zbytkem vyučovací hodiny?

V případě **základní školy „A“** jsem našla mnoho provázanosti úvodní části vzhledem k hlavní části. V **prvním vyučovacím celku** provázanost vycházela od připomenutí pravidel, jelikož pravidla byla připomínána pro celý průběh vyučovacího bloku. I činnost v ranním kruhu, měla spojitost s několika činnostmi v hlavní části. Motivace byla přinesena do ranního kruhu, tudíž jsem opět našla propojenost v dalších pěti činnostech v hlavní části. Další návaznost vycházela z ranního dopisu, který blíže určil, čím se v dané hodině budou žáci zabírat. Ve **druhém vyučovacím celku** jsem našla ještě o něco málo více propojenosti než v případě prvním. Zde propojenost vycházela od sdělení průběhu dne, jelikož zmíněné činnosti a tematika se opravdu prolínala celým prvním úsekem hlavní části. Opět se objevilo sdělení pravidel, která platila pro celý průběh a i na ně bylo několikrát v průběhu vyučování znovu odkazováno. Propojenost také vycházela z ranního dopisu, ke kterému se vracela paní

učitelka celkem dvakrát. Další propojenost jsem našla v druhém úseku hlavní části, kde žákům bylo sděleno, jak bude tento úsek probíhat. I ve **třetím vyučovacím celku** jsem našla opět propojenost vycházející z připomenutí pravidel a z ranního kruhu. Ve **čtvrtém vyučovacím celku** veškerá návaznost vychází z ranního kruhu, jelikož do ranního kruhu byla vnesena motivace prostřednictvím třízení květin, což se vztahovalo k celému prvnímu úseku hlavní části bloku. Opět jako v předchozích případech se zde objevilo připomenutí pravidel a hned dvakrát sdělení průběhu dne. První případ platil pro první úsek a v druhém případě bylo sdělení průběhu provázáno se zbytkem vyučovacím celku. Výuka na této základní škole probíhá prostřednictvím integrované tematické výuky, která klade největší důraz na propojenost a vzájemné souvislosti. To může mít za důsledek četné propojení ve všech zkoumaných blocích.

V případě **základní školy „B“** jsem takovou provázanost jako v případě první základní školy nenašla, proto jsem nevytvářela schémata znázorňující propojenost jednotlivých hodin. V **první vyučovací hodině prvního dne** jsem našla v úvodu hodiny několik činností, které se objevily i v hlavní části, bylo to čekání na klid, zmínka o návštěvě a motivace. Ve **druhé vyučovací hodině prvního dne** jsem našla dvě stejné činnosti, jako v případě první hodiny a to, čekání na klid a motivaci. Navíc se zde objevilo sdělování toho, co bude v písemné práci, což ale není propojenost s aktuální vyučovací hodinou. V **druhém dnu v první vyučovací hodině** jsem opět našla propojenost zmínky o návštěvě a čekání na klid. Propojenost motivace, připomenutí zkoušení a čekání na klid jsem našla v případě **druhé vyučovací hodiny druhého dne**.

Ve svém výzkumném šetření jsem došla k výsledku, že úvod je s hlavní částí vyučovacím celku více či méně provázán.

8) Je nějaký rozdíl v úvodu tradičního a netradičního vyučování?

Netradiční vyučování se od tradičního určitě liší v mnoha směrech. Pokud bych měla odpovědět na otázku jen na základě zjištěných výsledků, největší rozdíl jsem spatřila v provázanosti úvodu s hlavní částí a také v rozdílnosti a frekvenci využívaných motivačních činností.

Doporučení pro praxi

Pro praxi doporučuji, aby se učitelé více zamýšleli nad strukturou hodiny a nepodceňovali důležitost pečlivých a propracovaných příprav na vyučovací hodiny či celky. Velice jednoduše se totiž může z hodiny vytratit propojenost mezi jednotlivými částmi i předkládaným učivem. Tím se může stát hodinou chaotickou, bez souvislostí pro žáka tolik potřebných, díky kterým si žáci učivo lépe zapamatují. Dále shledávám důležitost neopomíjení naladění žáků k učení i danému tématu, aby žáci sami chtěli informace získávat a učení se pro ně stalo zábavou.

13 Diskuse

Proto, abych mohla dělat všeobecně platné závěry, by bylo určitě zapotřebí dělat výzkum dlouhodoběji a také by určitě vyšly různé výsledky při porovnávání dvou stejných ročníků. Rozdílných závěrů, bych se také určitě dobrala, kdybych oslovila více škol, jak s tradičním pojetím výuky a i jiné školy s netradičním pojetím výuky.

Již při realizaci výzkumu, jsem zjistila, že je mi bližší přístup základní škola „A“, jelikož propojenost hodiny, jejich promyšlenost a vůbec veškeré strategie programu Začít spolu mě velice oslovují. Nemohu, ale říci, že na základní škole „B“ jsem nenašla žádná pozitiva, i přesto, že od paní učitelky vím, že se na své hodiny již nijak zvlášť nepřipravuje, což může mít do jisté míry za následek menší výskyt provázanosti, že paní učitelka spontánně zařazovala do úvodní části činnosti, které shledávám pozitivními, jako například motivaci, nebo možnost prostoru pro vyřešení aktuálních problémů.

Při odpovídání na výzkumné otázky a i v průběhu celého výzkumu, mě napadlo mnoho, na které by bylo zajímavé hledat odpovědi. Například zaměření se na sdělování cíle hodiny a na následný dopad pro žáky. Dělo by se ve vyučovacím procesu něco jinak, když by byl cíl hodiny nesdělen? Také by mě zajímalo, jaké vzdělávací a výchovné cíle si učitelé stanovují před začátkem hodiny a zda a jak jich bylo dosaženo. Jak jsem již zmiňovala, také by bylo zajímavé, jak by vypadal úvod hodiny, struktura volených činností a propojenost s hlavní částí ve stejných ročnících při probírání stejného učiva.

Všem těmto otázkám se mohu třeba věnovat někdy v budoucnosti, jelikož z důvodu náročnosti tohoto výzkumu, opravdu nebylo v mých možnostech se zaměřit ještě na jiné zmíněné oblasti.

Závěr

V úvodu praktické části své diplomové práce, jsem si stanovila cíle a několik výzkumných otázek. Na které jsem za spolupráce dvou paní učitelek plzeňských základních škol nalézala odpovědi. Vzhledem k dané problematice jsem postupovala metodou kvalitativního výzkumu. Stanovila jsem si několik metod, které využiji při svém výzkumném šetření a to rozhovor, videostudii a dotazník. Poté jsem vybrala a kontaktovala dvě Plzeňské školy s prosbou, zda bych mohla na jejich půdě provést výzkum zaměřený na analýzu úvodů vyučovacích celků. Vybrala jsem si záměrně školu, na které probíhá výuka podle vzdělávacího programu Začít spolu a školu s tradičním pojetím výuky. Mým záměrem nebylo srovnávat tyto dvě pojetí vyučování, ale zda se nějak v těchto koncepcích bude lišit struktura a propojenost úvodních částí hodin s hlavní částí výuky. Poté jsem sbírala potřebná data pomocí videokamery, která jsem z důvodu podrobnějšího prozkoumání výuky přepsala do písemné podoby. Z přepisů jsem sestavila struktury jednotlivých celků, ze kterých jsem vycházela po celou dobu trvání výzkumu.

Z natočeného materiálu pro svůj výzkum určitě nemohu napsat všeobecně platnou strukturu vyučovacích celků, ale zjistila jsem, že všechny zkoumané vyučovací celky po podrobné analýze šlo rozdělit do tří hlavních částí a to na úvodní, hlavní a závěrečnou část. V každé této části jsem našla určité činnosti, které jsou pro ni charakteristické. V úvodní části to bylo upoutání pozornosti, pozdrav žáků a učitele navzájem, motivace, řešení aktuálního problému nebo zjišťování počtu a aktuálního stavu žáků. V hlavní části se objevilo prostřednictvím různých činností, opakování předešlého učiva, výklad nového učiva, ukládání domácích úloh nebo zjišťování a předávání informací mezi žáky. Pro závěrečnou část bylo charakteristické předání zpětné vazby, zhodnocení průběhu celku a ukončení hodiny.

Z těchto vytvořených struktur jsem sestavila grafy, ve kterých je znázorněno kolik času zaujímá která část vyučování z celku. Zde mi vyšlo, že úvodní část hodiny tvoří asi 12%, hlavní část 75-75% a závěr tvoří nejmenší část z celku, asi 7%. Dále jsem se zabírala strukturou a podobností úvodů jednotlivých vyučujících. V obou případech základních škol, jsem našla činnosti, které jsou pro zkoumané úvody charakteristické a které naopak jedinečné. Z hlediska struktury jsem nenašla žádnou

významnější podobnost. Ve všech úvodech byly podobné činnosti, ale v různém pořadí. Poté jsem se snažila najít propojenost mezi začátkem hodiny a hlavní částí. V případě základní školy „A“ jsem našla mnoho propojeností mezi částmi, což přisuzuji faktu, že výuka na této základní škole probíhá prostřednictvím vzdělávacího programu Začít spolu, který využívá integrované tematické výuky, která klade největší důraz na propojenost a vzájemné souvislosti. Na základní škole „B“ jsem také našla určitou propojenost, ale nebyla tak zjevná jako v případě prvním. V poslední části svého šetření, jsem se zaměřila na výskyt motivace v úvodních částech vyučovacích celků. Motivace byla v zkoumaných celcích zařazena pomocí nejrůznějších činností. Celkem šestkrát se objevila motivace ústní. V ostatních případech byli žáci motivováni pomocí jiných nejrůznějších činností.

Díky této práci jsem si uvědomila, jak důležité je mít hodinu připravenou a promyšlenou do posledního detailu, jelikož se velice lehce může vytratit z vyučovacích celků propojenost a ucelenost výuky, což je velice důležité proto, aby žáci uměli přemýšlet v souvislostech. Také jsem zjistila, jak velkou roli hraje v procesu vyučování motivace a upoutání pozornosti žáků, protože pokud se toto nepovede, může se stát, že získané informace žáci rychle zapomenou.

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá analýzou úvodní části vyučovacího celku na dvou plzeňských základních školách.

Práce je členěna do dvou částí. Teoretická část je věnována struktuře vyučovacího procesu, podrobněji zaměřeno na úvodní část hodiny. Dále jsou vysvětleny pojmy jako motivace žáků a vyučovací cíl.

V praktické části analyzuji úvodní části natočených celků na videokameru. Hlavním cílem zkoumání bylo zjistit, jakou strukturu mají úvodní části, zda je mezi nimi a hlavní částí nějaká propojenost a jak je v úvodu hodiny zařazena motivace.

Analýza dat mi umožnila si odpovědět na své předem stanovené výzkumné otázky.

Summary

The main goal of this diploma thesis is to analyze the introduction part of the lessons at primary schools in Pilsen.

The thesis is divided into two parts. In the theoretical part we described the structure of teaching process, specifically we focused on the introduction part. We also introduced the terms such as motivation of students and the teaching goal.

In the practical part we analyzed the introduction parts of lessons that were recorded at selected schools. The main aims of this research were to get some awareness about the structure of the introduction parts. We also tried to find the connection between the main part and how to include the motivation.

The analysis was helpful for answering the questions stated before.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-71-78-014-6

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOLÁŘ, Zdeněk a VALISOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2857-5

KREJČOVÁ, Věra a KARGEROVÁ, Jana. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Portál, 2011. ISBN 80-7178-695-0

LOKŠOVÁ, Irena, LOKŠA, Jozef. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Portál, 1999. ISBN 80-7178-205-X.

LUKAVSKÁ, Eva. *Pozor, děti!: Didaktické otázky vyučování orientované na dítě*. Praha: Čeněk, 2003. ISBN: 80-86473-52-X

MOJŽÍŠEK, Lubomír. *Vyučovací hodina*. Praha: SPN, 1984.

OPATŘIL, Stanislav, HRADIL, František, PILČÍKOVÁ, Věra, STAŇKOVÁ, Vlasta a STŘELEČEK, Stanislav. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. Praha: SPN, 1985.

PASCH, Marvin, GARDNER, Trevor, SPARKS-LANGEROVÁ, Georgea, STARKOVÁ, Alane a MOODYOVÁ, Christella. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-127-4

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6

SITNÁ, Dagmar. *Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-73-67-246-1

SKALKOVÁ, Jarmila, BACÍK, František, HELUS, Zdeněk, SKALKA, Jarolím a KALOUS, Jaroslav. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983

ŠIMONÍK, Oldřich. *Úvod do školní didaktiky*. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-04-7

ŠEĎOVÁ, Klára, ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠALAMOUNOVÁ, Zuzana. *Komunikace ve školní třídě*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0085-7

Seznam elektronických zdrojů

FACULTAS PEDAGOGIKA. [online]. Aktualizováno 29. 11. 2013 [cit. 25. 01. 2014]. Dostupné z: http://wiki.ped.muni.cz/index.php?title=Bloomova_taxonomie_v%C3%BDukov%C3%BDch_c%C3%ADI%C5%AF

INTERNATIONAL STEP BY STEP ASSOCIATION: Quality Care and Education for All. [online]. [cit. 12. 12. 2013]. Dostupné z: <http://www.issa.nl/index.html>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Sbírka zákonů Česká republika, Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*. [online]. © 2013 – 2014 MŠMT [cit. 06. 03. 2014]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb-1>

STEP BY STEP ČR, o. s. [online]. [cit. 13. 12. 2013]. Dostupné z: <http://sbscr.cz/?t=1&c=45>

SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO [online]. © Ústav pro jazyk český, v. v. i. 2011. [cit. 09. 01. 2014]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=%C3%BAvod&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Seznam použitých obrázků, grafů, tabulek a schémat

Seznam použitých obrázků

Obr. 1 Základní fáze učebního cyklu

Obr. 2 Pyramida potřeb podle ERG

Obr. 3 Východiska a strategie programu Začít spolu

Obr 4. Nákres rozložení třídy základní školy „A“

Obr 5. Nákres rozložení třídy základní školy „B“

Seznam použitých grafů

Graf 1. Porovnání z časového hlediska 1. den 1. celek

Graf 2. Porovnání z časového hlediska 2. den 2. celek

Graf 3. Porovnání z časového hlediska 3. den 3. celek

Graf 4. Porovnání z časového hlediska 4. den 4. celek

Graf 5. Porovnání z časového hlediska 1. den 1. hodina

Graf 6. Porovnání z časového hlediska 1. den 2. hodina

Graf 7. Porovnání z časového hlediska 2. den 1. hodina

Graf 8. Porovnání z časového hlediska 2. den 2. hodina

Seznam použitých tabulek

Tab. 1 Rozdělení edukačních cílů podle Blooma

Seznam použitých schémat

Schéma 1 Srovnání úvodů z hlediska podobnosti

Schéma 2. Srovnání úvodů z hlediska struktury – časově posloupně řazeno

Schéma 3. Znázornění propojenosti úvodu s hlavní částí 1. den 1. celek

Schéma 4. Znázornění propojenosti úvodu s hlavní částí 2. den 2. celek

Schéma 5. Znázornění propojenosti úvodu s hlavní částí 3. den 3. celek

Schéma 6. Znázornění propojenosti úvodu s hlavní částí 4. den 4. celek

Schéma 7. Srovnání úvodů z hlediska podobnosti

Schéma 8. Srovnání úvodů z hlediska struktury – časově posloupně řazeno

Schéma 9. Srovnání úvodů základní školy „A“ a „B“ z hlediska struktury

Seznam příloh

I.	Struktury rozhovorů.....	103
	Základní škola „A“	103
	Základní škola „B“.....	104
II.	Rozhovory	105
	Zkladní škola „A“	105
	Zkladní škola „B“	108
III.	Dotazník - čistopis.....	110
IV.	Poučený souhlas.....	112
V.	CD příloha - protokoly vyučovacích celků	

I. Struktury rozhovorů

Základní škola „A“

- 1) Vnímala jste rozdíl v práci dětí v naší přítomnosti?
- 2) Byla Vaše vyučovací hodina podle Vás něčím narušena?
- 3) Když jste začínala učit, jakou jste měla vizi? Jak jste chtěla učit?
- 4) Změnil se Váš přístup k dětem a k samotnému vyučování během let co učíte?
- 5) Jakým způsobem získáváte pozornost dětí?
- 6) Jak zajišťujete aktivitu dětí při vyučování?
- 7) Připravujete si nějak zvlášť úvody hodin?
- 8) Myslíte, že jsou důležité? A proč?
- 9) Jak vnímáte instrukce? Jak děti reagují na různé zadávání práce? Jaký způsob zadávání se vám osvědčil jako nejefektivnější?
- 10) Jakou by podle Vás měly mít formu?
- 11) Jakou používáte formu kontroly a klasifikace?

Základní škola „B“

- 1) Vnímala jste rozdíl v práci dětí v naší přítomnosti?
- 2) Když jste začínala učit, jakou jste měla vizi? Jak jste chtěla učit?
- 3) Změnil se Váš přístup k dětem a k samotnému vyučování během let co učíte?
- 4) Vyzpozovaly jsme, že v hodině převážně hovoříte vy, neměla jste někdy hlasové problémy?
- 5) Jakým způsobem získáváte pozornost dětí?
- 6) Jak řešíte konflikty ve třídě?
- 7) Připravujete si úvody hodin nějak zvlášť?
- 8) Myslíte, že jsou v hodině důležité? A proč?
- 9) Jak vnímáte instrukce? Jak děti reagují na různé zadávání práce? Jaký způsob zadávání se vám osvědčil jako nejefektivnější?
- 10) Víme, že jste delší dobu učila jen 4 a 5 třídu, dělalo Vám problém se naladit na první třídu?

II. Rozhovory

Zkladní škola „A“

Rozhovor s učitelem – při domluvě výzkumu

My: Dobrý den,

Paní učitelka (dále jen PU): Jé, ahoj holky, já bych vás ani nepoznala.

Markéta: My jdeme za Vámi s prosbou.

PU: Copak potřebujete?

Andrea: Potřebovaly bychom natočit průběh vyučování. Vždy první dvě hodiny v týdnu. Potřebovaly bychom to do praktické části naší diplomové práce.

PU: Určitě. Není problém. Přijďte, budeme rádi

Markéta: Měly bychom asi kontaktovat vedení. Co myslíte?

PU: To určitě jděte. Zajděte za paní zástupkyní prvního stupně a já jí to také řeknu.

Andrea: Dobře. A rovnou se s ní domluvíme ohledně souhlasu pro rodiče s natáčením.

PU: Myslím, že se souhlasem rodičů nebude problém. Rodiče našich žáků jsou již na tyto souhlasy zvyklí. Tak se mi potom ozvěte, kdy byste přišly.

Markéta: Myslely jsme hned příští týden, pokud by to šlo. A tento týden bychom ještě přinesly ten formulář na souhlasy pro rodiče. A mohla byste je dětem rozdat?

PU: Jo, není problém. Já je dětem rozdám a v pondělí můžete přijít před osmou ráno.

My: To jsme moc rády. Tak v pondělí. Moc se těšíme. Zatím děkujeme a na shledanou.

PU: My se taky budeme těšit tak příští týden ahoj holky.

Rozhovor se zástupkyní prvního stupně – při domluvě výzkumu

My: Dobrý den.

Zástupkyně: Dobrý den.

Markéta: My za Vámi jdeme s prosbou. Potřebovaly bychom na vaší škole natočit nějaké hodiny, které budou sloužit pro naši diplomovou práci jako praktická část.

Zástupkyně: A holky odkud jste?

Andrea: Jsme ze ZČU pedagogické fakulty a studujeme obor první stupeň.

Zástupkyně: Aha, a už jste s někým domluvené?

Andrea: Ano, domlouvaly jsme se předběžně s paní učitelkou ....

Zástupkyně: Jo, to by šlo, ale potřebuji souhlas rodičů, aby nevznikl nějaký problém.

Markéta: Ano, o tom jsme se Z ... také mluvily. Souhlasy bychom dodaly tento týden a rozdaly je dětem. Natáčet bychom začaly ten další týden.

Zástupkyně: Dobrá, tak v pořádku. Jen když sem půjdete s těmi souhlasy tak se u mě ještě zastavte. Podívaly bychom se, jestli splňují všechny náležitosti a popřípadě bychom je upravily.

Markéta: Dobře, my se ještě zatavíme a moc děkujeme, že nám s nimi pomůžete.

Zástupkyně: V pořádku, potřebujete ještě něco?

Andrea: Ne, to je asi vše. Zatím Vám moc děkujeme a zítra na shledanou.

Rozhovor s učitelem - před zahájením videostudie

My: Dobrý den.

PU: Ahoj.

Markéta: My neseme ty souhlasy. Rozdáte je dětem vy?

PU: Tak můžete si je rozdat samy. Děti Vás rády uvidí.

Andrea: To je pravda, alespoň se uvidíme a pozdravíme s dětmi.

PU: A holky co konkrétně chcete natáčet?

Andrea: Já ve videích budu zkoumat úvody hodin, hlavně sdělení cílů a motivaci.

Markéta: Já mám práci zaměřenou na instrukce. Na jejich zadávání jakými formami je zadáváte a jak na ně děti reagují a podle nich pracují.

PU: Tak to jsou zajímavá témata. Myslíte, že by nebyl problém mi poté tyto videa poskytnout i s analýzou a závěry? Ráda bych je využila při školení, které vedu.

Markéta: Určitě. To není problém.

PU: A jak jinak bude nakládáno s těmito videi?

Markéta: Sloužit budou pouze pro náš výzkum do diplomové práce a budou použity pouze přepisy rozhovorů a video a bude jako příloha diplomové práce.

PU: Tak to je dobře. Máte to napsané i v těch souhlasech? Jo a ještě jsem se chtěla zeptat, jaký máte cíl Vaší práce?

Andrea: Ano to jsme tam napsaly. A naším cílem je udělat podrobnou analýzu vyučovací hodiny a poté ji porovnávat s jinými vyučovacími hodinami na jiných školách.

PU: Tak jsme domluvené myslím, že nebude v ničem problém a přijďte v pondělí před osmou.

Zkladní škola „B“

Rozhovor s učitelem – při domluvě výzkumu

My: Dobrý den.

PU: Dobrý den.

Andrea: My za vámi jdeme s velkou prosbou. Potřebovaly bychom pomoci s praktickou částí našich diplomových prací. Potřebovaly bychom natočit vždy první dvě vyučovací hodiny alespoň 2 dny v týdnu.

PU: A holky a co přesně budete natáčet? Mě nebo děti?

Markéta: No potrebovaly bychom natáčet Vás i děti.

PU: A co v natočených nahrávkách budete zkoumat?

Andrea: Já mám svou diplomovou práci zaměřenou na úvody hodin, jejich strukturu, motivaci a sdělování cíle hodiny.

Markéta: A já budu zkoumat instrukce. Jejich zadávání, formy a reakce na ně.

PU: Aha tak to jo a komu všemu budou ta videa zpřístupněna?

Andrea: My z nich budeme dělat přepisy, které budou použity v našich diplomových pracích, a video shlédne ještě naše vedoucí práce a budou přiloženy jako příloha k diplomové práci.

PU: Dobře, ale potřebuji souhlasy s natáčením, které musí podepsat rodiče dětí.

Markéta: My už je máme vytištěné sebou. Chcete se na ně podívat.

PU: Tak mi je tady nechte, já se na ně podívám, a pokud budou v pořádku, tak je odpoledne rozdám dětem, ale myslím, že by to neměl být problém.

Andrea: A máme se zastavit ještě u vedení školy?

PU: Ted' tam asi nikdo nebude, jelikož máme za chvíli poradu, tak já to vedení řeknu sama. Myslím, že nebude potřeba, abyste tam pak ještě chodily.

Markéta: Dobře tak to moc děkujeme.

PU: A kdy byste přišly?

Andrea: Přišly bychom asi hned příští týden ráno. Nebude to problém?

PU: Ne myslím, že ne, jen asi ve čtvrtek máme vánoční focení, tak abyste s tím počítaly, že se nebude moci natáčet, jelikož bude hodina narušena.

Markéta: Dobře budeme s tím počítat, přijdeme v pondělí ráno a domluvíme se ze dne na den?

PU: No to bude asi nejlepší. Tak se mějte holky.

My: Na shledanou.

III. Dotazník - čistopis

Vážená paní učitelko,

Prosíme o vyplnění dotazníku. Dotazník je anonymní a bude nám sloužit, při vypracovávání našich diplomových prací. Prosíme Vás o pravdivé a upřímné odpovědi. Dotazník Vám nezabere víc jak 15 min.

- 1) Jak dlouho působíte ve školství?

- 2) Jak dlouho učíte na této škole?

- 3) Používáte respektující komunikaci?

- 4) Jak se stavíte ke konfliktu ve třídě?

- 5) Jak vidíte sama sebe jako učitelku?

- 6) Jak vnímáte dobrou a kvalitní vyučovací hodinu?

- 7) Jak vidíte svoji třídu?

- 8) Kolik času průměrně strávíte přípravami na vyučování?

- 9) Spolupracujete s ostatními učiteli? Pokud ano jak?

10) Kolik je podle Vás ideální počet žáků ve třídě?

11) Kolik dětí máte ve třídě? Kolik dívek a kolik chlapců?

12) Máte ve třídě žáka se speciálními vzdělávacími potřebami? Pokud ano, jak ho ostatní děti vnímají?

13) Jak s takovým žákem pracujete vy?

Jaké pojetí vyučování upřednostňujete? A jaké klady v něm shledáváte?

14) Jak postupujete standardně při výkladu?

15) Spolupracuje Vaše třída s rodiči dětí? Pokud ano jak?

16) Jaké používáte hodnocení a klasifikaci?

17) Je ve vaší třídě prostor pro sebehodnocení dětí?

Děkujeme za spolupráci

IV. Poučený souhlas

Vážení rodiče,

Touto cestou bychom Vás chtěly požádat o pomoc při našem výzkumu, který bude sloužit pro naši pedagogickou praxi. Konkrétně by se jednalo o natáčení průběhu vyučování ve třídě 5. A, u paní učitelky ... . Natáčení by probíhalo v týdnu od 14. 10 – 18. 10 2013 vždy 1. a 2. vyučovací hodinu. Natočená videa nebudou nikde vizuálně prezentována, pouze využita ke statistickým účelům.

Předem Vám velice děkujeme za spolupráci.

Studentky 5. ročníku pedagogické fakulty ZČU v Plzni. Markéta Čavajdová a Andrea Hübnerová.

Prosíme o zaškrtnutí:

souhlasím s natáčením – nesouhlasím s natáčením